

K. A. Tavaststjerna.

Kvinnoregemente.

Roman från Finska landsbygden.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Tvenne delar. Pris 4: 50.

KVINNOREGEMENTE.

KVINNOREGEMENTE.

ROMAN FRÅN FINSKA LANDSBYGDEN

AF

KARL A. TAVASTSTJERNA.

I.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

All rätt till öfversättning är förbehållen.

STOCKHOLM.

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1894.

I.

Det är en blåsig februaridag med kall, stark och torr nordostvind. Asparna, som angifva uppkörsvägen till Monola gamla herrgård, slå och vrida alldeles förtvifladt med de nakna grenarna. En skata kommer med uppburrade fjädrar skrefvande i sidamedvind öfver de hvita fälten, har för afsikt att slå sig ned i något af träden, men blir skrämmd af de piskande kvistarna, sätter plötsligt vingarna i en ny vinkel mot vinden och låter den slunga sig som en fjäderboll öfver dem ända fram till småskogen omkring gårdens halfförfallna, svärtade smedja.

När skatan kommit förbi den, sätter hon plötsligt sina långa, glänsande stjärtpennor i vädret, störtar på hufvudet ned bland buskarna och beskriver en djärf och vacker båge mot vinden helt nära marken, skickligt väjande stenar och grenar. När farten tager slut är hon också jämnt och nätt framme vid hängbjörken bakom smedjan, så väl har hon beräknat sin

manöver. Hon griper med ett kraftigt tag om en vajande kvist på den lägsta grenen, guppar, gungar, sträcker på sin hals, böjer ned hufvudet och brister ut i ett triumferande gapskratt öfver sin egen skicklighet.

En lång tjuguarig, hälften räkel, hälften man, styr med mycket tankfulla steg kosan mot gården under de svajande asparna. Han ser upp vid skatans skratt med en hämndfull och lysten jägarblick, som om han hatat fågeln, jämkar hastigt sina byxor med en mera praktisk än skön skubbing, drager af sig vanten på högra handen, tager upp någonting från vägen och skall just kasta det efter skatan, då hon märker hans afsikt, spänner ut stjärtfjädrarna ånyo, spärrar litet på vingarna, skrattar gäckande och dyker undan hans blick ner i den tätaste alskogen. Då faller han sitt mordvapen i marken igen, ser föga bedragen ut fast fågeln undgått honom, och går med långa, understruket karlavulna steg fram mot gården.

Han har ett intetsägende, bekymradt ansikte, som kan tillhöra en annans trettio år bättre än hans egna tjugu; — det har ingenting af ungdomens särskilda kännetecken. Men samtidigt ser det ut, som om det bekymmerfulla draget icke kunde vara resultatet af hans egna erfarenheter, det är likasom inbrändt i hans ansikte honom ovetande, det är nedärfvt såsom ofta är fallet med barn af föräldrar, hvilka varit med om lifvets kamp på bittraste allvar. Ty när han ser upp blänker den mest oförfalskade pojkkaktighet fram

ur de ljusblå ögonen och verkar helt löjligt i de för tidigt åldrade dragen.

Ett stenkast från gården för en nyuppkörd väg till åkrarna, på hvilka man som bäst kör ut gödsel, och på vägen står en man med välvilligt utseende och hälsar nickande.

»Vi ha doktorn här i morgon, så att unge husbond måste flytta redan i dag och lämna salen och kammaren åt den nye hyresgästen,» säger han.

Unge husbond har stannat ett ögonblick, ser ovilligt på den hälsande, hälsar knappast igen och svarar kort:

»Ja — hvarför ska ni locka hit all världens folk? Likasom vi inte kunde reda oss på Monola utan hyresgäster. Men det är ju mor och inspektoren, som befalla här på gården och jag har bara att rätta mig...»

Inspektoren ler godmodigt i sitt täta rundskägg, säger någonting uppmuntrande, som unge husbond icke orkar höra, och så gå de hvar åt sitt håll.

Unge husbonds bekymrade drag ha icke blifvit gladare efter de några ord han bytt med inspektoren. Han går vårdslöst slängande fram till paradtrappan och glömmer skrapa snön af sina stöflar på den sönderbrutna träharpan, hvilken ligger och skräpar på isgatan framför farstudörren. Han klifver in i den nakna farstun med blommiga, rosenröda tapeter, dem tiden och det läckande taket ådrat med fantastiska

svarta strimmor, och på hvarje trappsteg lämnar han kvar stora, smutsiga spår och snörester.

Tamburdörren knarrar på osmorda gångjärn, och när han går in pinglar en liten klocka utan att någon kommer för att se efter hvem det är. Med mössan på hufvudet sneddar han genom den öde salen till sitt rum, stoppar sin pipsnugga och ger den förut alls icke välluktande luften i det ovädrade rummet en yttermera skarp parfym af landthandelsmannens prima kosackkardustobak.

Såsom hundra gånger förut under de sista tiderna faller unge husbond på Monola, herr Aakusti Harvanen, i bittra tankar öfver det nuvarande och i hoppfulla öfver det kommande. Han står ännu under sin mors förmyndarskap, men han vet godt af sin husbondsvärdighet, och han har nog gjort allt för att också andra skulle veta af den.

Monola är icke någon vanlig bondgård, det kan en häst märka redan på landsvägen. Karaktärsbyggnadens hvitrappade väggar skina om sommaren så ståtligt genom de omgifvande gröna planteringarna, och trädgårdarna sträcka sig så stora på ömse sidor om huset, så att man nog får känning af herrgården, om man inte är blind.

Gamle Harvanen hade aldrig fått fröjden att som ägare trampa med sina smorlädersstöflar det rutigt målade salsgolfvet i det hvita huset. Fyra månader efter köpekontraktets undertecknande med lagmansänkan och två månader innan tillträdet af den nya

herrgården, gick gamle Harvanen för sista gången igenom sina papper. Fast han inte själf kunde läsa dem, representerade de likafullt ett större värde, än mången läskunnigs, och han hade väl reda på att det papperet var den depositionen och det papperet den. Han fann för sista gången, att han gjort ett duktigt lifsarbete, och att han varit försiktigare och klokare vid sin skogshandel, än de flesta andra bönder. Han sände bud på prästen, ångrade allt hvad han kom ihåg att ångra, skriftade sig och dog.

Änkan och sonen blefvo ensamma om resultatet af faderns arbete och klokhet. De flyttade på tillträdesdagen till sin nya herrgård, medförande oförfalskade, landtliga uppkomlingsvanor till det tomma ämbetsmanshemmet, där rummen stodo öde, men fint målade och tapetserade och ekade oroväckande om andra, bättre tider. De nya inbyggarna kände sig icke riktigt hemmastadda i dem, innan vägglössen satt bo bakom de hvita dörrposterna, innan kakerlackorna funnit vägen från köket till paradrummen och begynt springa i kapp längs hvitlimmade tak och blommiga tapeter, och innan doften af läder och vått ylle fått öfvertaget öfver den gamla af rent linne, kryddor och blommande krukväxter.

Det var lyckligtvis gjordt inom ett halft år, och det nya husbondfolkets trefnad växte sedan i bredd med ogräset på blomsterrabatterna i trädgården. Inom kort hade den intagit hela det gamla, putsade och stela ämbetsmanshemmet, alldeles som de förvildade

vinbärsbuskarna intogo trädgårdens sandgångar, när stängslet kring dem ruttnat, när grenarna föllo ner och de fingo breda ut sig fritt och taga så mycken plats som deras natur var.

Genom dörren, som unge husbond lämnat på glänt till salen, stirrade ett obeskrifligt ledsamt svårmod efter honom. De nakna väggarnas tapeter med ljus förgyllning slinga sina rankor och blommor alldeles påtagligt hopplöst, och ymnighetshornen hålla ut sina sydfruktur så melankoliskt som om de vetat att ingen brydde sig om dem. Här och hvar i väggarna ropar en stor, svart spik efter sin tafla eller spegel, som den fordom burit upp, och takbården i grekiskt mäandermönster hänger sorgset ner i en lång båge, där limningen lossnat på ett ställe och tapeten slagit i bukt.

Midt i den svårmodiga ledsamheten hänger en liten taklampa i en naken järnkedja. Dess glas är svärtadt och otvättadt och från bleckskärmen har den hvita målningen fallit bort på ett par ställen. Möblemanget består af en gammal pinnsoffa, som hittats på vinden och försetts med nya, bastanta tråklossar i stället för fötter, af tre olika länstolar med tvifvelaktigt fasta ryggar, af ett halft dussin mörkbetsade, små och obekväma trästolar från bysnickarens fabrik, hvilka tappa bort sig i tomrummet och se ändå mindre ut, samt af ett väldigt gungbräde på två bockar, hvilket intager salens ena långvägg. Ofvånöm det hänger en besynnerlig, grann spegel, ganska stor

och med en anspråksfullt förgylld ram, men kastar man en blick i glaset, så får man efter något letande syn på en sådan vrångbild af sig själf, så suddig och så bred och så koppärrig i synen, att ens värsta ovän icke kan önska en ett mera fullkomligt vanställdt utseende. Framför pinnsoffan i passligt, hemväfdt bomullsöfverdrag, haltar ett ovalt bord med en hvit duk, och på det ligger ett par inbundna böcker med förgyllda kors på pärmar och rygg.

Naturligtvis skall salen möbleras ordentligt — senare. Unge husbond har icke så få och så små framtidsplaner. Det är mer än detta han skall göra, så snart han blir myndig, och modern inte längre är den, som ensam bestämmer om allt.

Det är icke mera långt igen till dess. Inom mindre än ett år skall herr Aakusti Harvanen träda i full besittning af sig själf och sin hälft i Monola gård. Utom sitt fädernearf, förstås, och det är ju icke alldeles litet. Inte heller är halfva årliga afkastningen från Monola någon smula för fattigman.

Unge husbond har mycket bra reda på hvad Monola afkastar. Han har i två år gått som ett slags rättare på sin egen gård, ty modern har icke velat afskeda den gamle inspektoren från lagmans tid, och det är han, som varit den egentlige husbonden. Hon har icke gifvit med sig, fast sonen förebrått henne en sådan orättvisa mot sig. Hon har sagt att inspektoren behöfs, att de ännu äro alltför främmande på orten och att gården är för stor för att skötas af en

ung man, som icke kan ingifva de underlydande nog respekt. Dessutom är inspektoren en allvarlig man, som hon kan fullt lita på, som hon kommer väl öfverens med, som har måttliga anspråk på lön och som känner egendomen i grund, emedan han skött den ensam i åtta år, ända sedan salig lagmans död.

Men i år skall unge husbond icke gifva sin mor någon ro, innan hon ändtligen går in på att säga upp inspektoren till allhelgonadag. Han har redan mer än en gång föreställt henne huru narraktigt det vore, om han ännu som myndig karl måste gå i inspektorens ledband, och huru han just därigenom skulle förlora respekten hos folket. När hon ändå inte var färdig att genast gifva med sig, hotade sonen henne med att lämna gård och grund, så snart han blef myndig, taga ut sitt arf, sälja sin del i Monola och köpa sig en annan egendom, där han skulle bli herre på täppan. Det lofvade hjälpa. Och numera har unge husbond goda utsikter att själf få gripa i gårdens tyglar den första november, varligt och försiktigt i början, så att modern tror det är hon, som fortsättningsvis befäller. Men fram emot jul inträffar den stora dagen då han blir myndig, och då... ja, det är som sagdt mycket han då skall sätta i verket.

Tills vidare nöjer han sig med tankarna på sin snara triumf öfver inspektoren. Den tillbakadragne, fridsamme mannen med det mörka rundskägget, det stilla leendet och den fasta viljan har blifvit unge

husbond rent förhatlig under de senaste två årens tysta kamp. Han hade ett outhärdligt, sårande vänligt och öfverlägset sätt och han kom aldrig ur fattning om unge husbond än så tydligt visade sitt missnöje. Det fanns i hans uppträdande en odrägligt mild säkerhet, som han troligtvis förvärfvat sig genom sin mångåriga beröring med den forna ägarinnan af Monola och som sårade unge husbond värre än en öppen och ärlig hetsighet. Ty hvarje inspektorens öfverlagda och lugna rörelse af medveten själfbehärskning, ställde unge husbonds egen ifver i en alltför skarp och ofördelaktig dager, som han mycket tydligt kände af.

Han är bara rädd för att inspektoren icke ens skall mottaga underrättelsen om sitt afsked med någon synnerlig rörelse, hvilken kunde gifva unge husbond en liten skadeglädje. Inspektoren kommer bara att le lugnt och inåtvändt såsom han brukar, han kommer att räcka sin skelande hustru handen och säga med en omärklig blinkning och ett gudsnådligt tonfall:

»Ja, det är väl på tiden att unge husbond en gång blir karl för sin hatt och själf tager egendomen om hand. Och jag önskar honom all lycka.» Det blir allt.

Men i hustruns skelande ögon skall unge husbond alldeles säkert uppfånga en glimt af den af dankades agg och vanmäktiga harm, hvilken han knappast hoppas på kunna framkalla hos inspektoren

själf, och den glimten skall han njuta som en hämnd för alla genomgångna, tysta förödmjukelser.

Unge husbond är likafullt icke alldeles helt tillfreds med den blifvande halfva triumfen, som kanske ingen annan än han själf skall gifva akt uppå. Också den triumfen kan fördärfvas fullkomligt genom att modern blir rörd öfver inspektorens storsinhet, bjuder honom och hans hustru på extra kaffeförplägning och sjunger psalmer med dem hela Guds långa söndags-eftermiddagen, ty det är just med sitt psalmsjungande och sina fromma miner, som inspektorens intagit hans mor allra mest . . .

Bottensatsen i herr Aakusti Harvanens pipa sprakar motvilligt, när han med en ny tändsticka och några väldiga drag tvingar den att gifva ifrån sig sina sista stickande och bäska rökar. Därpå slänger han snuggan hårdhändt i bordet framför sig, gräfver händerna ner i sina byxfickor och skickar skickligt tvärs öfver golfvet en lång stråle saliv rakt in genom de öppnade kakelugnsluckorna.

II.

Den själförnöjda skatan, som så vigt räddade sig undan unge husbonds illvilja, får icke länge ro på snön bakom en sten i småskogen, där hon funnit på något ätbart. Inom kort skräms hon upp af trampande, knarrande fötter och kjolar, som slå om ben, hvilka ha brådtom. Det hörs på takten.

När skatan först nås af ljudet gör hon en trippande svängom, så hon kommer med hufvudet mot vinden. De blågrönvioletta, glänsande stjärtfjädrarna, som nyss sorglöst hängt nedåt marken, lyfter hon vaket upp i vädret och niger ett par gånger utan att ännu besluta sig för att flyga upp. Det blir kanske alls inte nödigt, ty gångstigen går ett stycke ifrån och alskogen är mycket tät.

Men det är som om skatan hade ondt samvete, stegen plåga henne synbarligen mera än de skrämman, och efter ett oroligt nigande af och an tager hon ett skutt, får luft under vingarna, visar de hvita vingpennorna och flyger i korta, rapsodiska våglinier, kryssande snedt mot vinden, bort från hela småskogen,

där hon ingen ro får i dag. Men hon kan icke behärska sig, utan låter sitt gäckande skratt bryta ut, och då sändas ett par mörka blickar efter henne, och en ung kvinna klappar skrämmande och hetsande i händerna och ropar någonting ovänligt åt henne.

Den unga kvinnan är för snöns skull uppskörtad närmare knäna och tager ut sina skyndande steg med en fasthet, som är helt olik unge husbonds dröjande räckelgång. Hon är likasom upprörd, det ligger ett vaket uttryck öfver henne, hennes blick är skarp och beslutsam och hennes kinder glöda. Hon är vacker och blond och sund med välformade fasta lemmar och starka händer.

I det runda, mjuka anletet speja ett par forskande ögon, som tydligen kunna le, men som icke unna sig det i hvardagslag. Och omkring dem och munnen ligger det evigt kvinnliga på lur, kokett, omedvetet och tilltalande såsom kvinnligheten alltid är det. Under den grå jackan af vanlig allmogesnitt ser man inga vackra linier, men man anar, att den som slår sin arm om hennes lif snuddar vid något mycket fast och elastiskt, som alls inte är af fiskben . . .

Hon går förbi den stängda smedjan och kommer ut på vägen, faller ner sina fallar och ser ut som om hon vore besluten att eröfra världen.

Hon kommer från smedens stuga i hagen, hon har haft något ärende där, hon har gått sig varm och pigg, och hon klappar kraftigt den gule gårds-

hunden, som möter henne i grinden, så kraftigt, att han tjuter af välbefinnande och smärta.

Inne i köket kommer matmor, värdinnan på Monola, och ber henne säga till unge husbond, att han nu genast måste göra sig färdig lämna sitt rum, för i morgon kommer doktorn.

»Kan inte faster själf säga det till honom?» vågar flickan framkasta.

»Nej, gå du och gör det! Han är alltid så kinkig med mig nu för tiden, för han ville kantänka inte ha doktorn hit —!»

»Alltid lyder han mor sin bättre än mig!» svarar hon skrattande.

»Gör dig inte till, Ida, jag har nog ögon i hufvudet och kan se huru bra du rår på honom.»

»Jaså, — att jag skulle rå på honom? Nej, då! Det gör jag visst inte. Det gör ingen annan än inspektoren. Men om han ska bort i höst, så vet jag inte hvem, som ska kunna säga husbond emot...»

»Nå, det behöfs väl inte heller — sedan!» säger matmodern värdigt.

»Nej, nog bör ju husbond få ha sin egen vilja, vet jag...»

»Seså, — gå nu, Ida! Det brådskar!»

»Inte får jag honom ur fläcken om han inte själf vill,» svarar Ida lugnt och börjar syssla vid spiseln.

Hennes raska mod från småskogen skimrar icke längre igenom, hon har fällt hufvudet och antagit

den gängse undvikande och ödmjuka tonen mot gårdens värdinna. Ty fast hon kallar henne faster, är hon längesedan van vid att släktskapen icke befriar henne från husfolkets beroende ställning, och det gör henne egentligen alls icke sorgsnare. Bara när det gäller unge husbond har hon tagit för vana att icke vara undfallande. Hon vet med sig hvad hon för-
mår, och hon är icke den, som missbrukar en makt, som kommit flygande henne i händerna.

Värdinnan vill icke vara envis i det öfriga tjänstfolkets närvaro, hon har bedt Ida halft skämtsamt som sin svågers dotter att framföra utvisningsordern till unge husbond, men när hon lika skämtsamt vägrat göra det, så får det hela förbli ett skämt — inför de andra.

Och hon förblir sittande med händerna i kors öfver sin runda mage, ser ut som om hon glömt hela afsikten med sina ord och håller myndiga husmorsögon på de sysslade pigorna i köket.

Värdinnan på Monola kan vara fyrtio år, hon kan vara femtio. Det är omöjligt att afgöra, ty de mellanliggande tio åren föra föga förändring med sig i en duktig och fetlagd bondkvinns utseende. Hon bara fetmar till en smula, gången blir mera vaggande, behovet af bekvämlighet större. Hon nedlåter sig naturligtvis aldrig numera till att själf skura sina golf, men hon håller desto strängare efter dem på hvilkas lott det fallit, och följaktligen bli golfven skurade, så

snart det blir alldeles nödvändigt för den heliga snygghetens skull.

Annars uppröres Monolavärdinnans lif icke af några stormar, icke en gång af sådana i ett glas vatten. De små konflikter, som det spända förhållandet mellan sonen och inspektoren fört med sig ha icke trängt igenom hennes skyddande späcklager och rubbat den själens harmoni, som lifvet och hennes mans lyckade skogsaffärer gifvit henne till skänks. Hon är en mycket hederlig, mycket rättänkande, mycket bekväm och mycket karaktersfast person, som oförvarandes kommit sig till en stor herrgård, men som inte därför är löjlig nog att vilja efterapa herrskap. Tvärtom, — det är hennes stolthet att låsa som om Monola vore ett helt litet torp, en backstuga rätt och slätt, och som om hon aldrig visste af att hon, för hvarje år som gick, låste in i sin gulbetsade byrå ett nytt bankdepositionsbevis, lika stort med en välloftad tjänstemans hela årslön.

I sin anspråkslöshet och med sina små behof är hon sparsam af instinkt. Det är lika själfallet som att bidrottningen icke äter upp sin kupa utan låter arbetsbina samla vaxkaka till vaxkaka och fylla dem med gul honing. Det enda hon fruktar är att drönaren — sonen — icke är vuxen att bli vise på gården efter henne. Denna fruktan är sorgen i hennes annars sorgfria lif och föder dämonen, som sväfvar öfver Monola fredliga idyll.

Hon har tyvärr, medan gamla Harvanen lefde, haft svagheten gifva vika för hans fåfänga och gå in på att sonen sändes till latinlyceet i närmaste stad, — en svaghet, som hon aldrig kan förlåta sig, och som redan hämnat sig, men naturligtvis skall hämna sig än yttermera. Aakusti kom efter grundlig privat undervisning för folkskolelärarn in på skolans första klass som fjorton år gammal och fick fortsätta där till sitt adertonde, då fadern dog och de lämnade orten. Under de fyra åren hade Aakusti kostat sina föräldrar en rund summa pengar och klarerat de två första klasserna med två år på hvarje klass.

Om han lärt sig något egentligt bokvett kom modern aldrig underfund med, ty hon var inte den, som kunde examinera honom och taga reda på hans kunskaper. Men det lilla folkvett han visat förut, det tyckte modern att han alldeles glömt bort i skolan. Han kom hem längre och starkare efter hvarje termin, men med odrägliga stadsherrelater och en utvecklad fallenhet för att göra skulder på faderns kredit hos landthandlaren, att dricka punsch och öl, och att kasta långa blickar på alla bondflickor han mötte.

Den enda riktiga behållningen af hans skolgång var att han skref en tydlig och vacker handstil och kunde klarera invecklade räkningar snabbare än far och handelsmannen tillsammans, när han bara ville, men det hände mycket sällan, att han ville.

Det var salig Harvanens vilja att Aakusti skulle i latinskola, och salig Harvanens vilja var icke att leka med. Mer än en gång försökte modern eröfrasonen igen för ett i hennes tycke nyttigt och värdigt lif hemma på landet, men då började fadern alltid tala alldeles som folkskolelärarn, han slog med knyt näfven i bordet och sade att den finska bonden äntligen skulle bli herre i landet och visa de utomländska herrarna hvem det var, som hade något att säga i det finska Finland.

»Jaså, Aakusti skall då bli herre i landet, — är det så du menar?» hade modern en gång vågat inkasta med ett tviflande löje, men då blef gamle Harvanen så ond, att hon aldrig sett honom sådan förr eller senare. Han svor och regerade och skrek om kvinnfolks dumhet och böndernas förtryck, om finnarnas duglighet och herrarnas oduglighet, om att Finland skulle bli finskt, kosta hvad det ville, och att det var deras plikt, som hade pengar, att uppfostra sina söner så, att de en gång kunde visa hvad den finska bonden dugde till. Och som han inte hade någon annan son än Aakusti, så skulle Aakusti få denna uppfostran, förstod hon? Och om det inte gick bra för Aakusti i skolan, så inte var det hans, faderns, fel, så mycket var visst, ty han hade nog redt sig utan skolkunskaper, han. Utan var det någons fel, så var det moderns, ty det var af henne sonen fått sin klena fattningsgåfva i arf och inte af fadern, det kunde då hvar man, som kände honom

och henne inse. Ty det var hon, som var dum, en riktig träskalle var hon, som inte begrep någonting. Och sonen var just lika klok som hon själf!

Det var det sista besked hon fick af sin man om hans framtidsplaner med Aakusti. Hon vågade aldrig mera röra vid den strängen, gömde sina tankar och bekymmer, och bjöd till att se ut som om Aakusti kommit hem med allra minst magistervärdighet, när han sista julen under faderns lif infann sig en smula lifvad i fädernehemmet och skröt med sitt terminsbetyg från andra klassen, fast modern nog gissade att det var lika dåligt som alltid förut. Hennes enda och sista triumf var att kasta en menande, lång blick på fadern, när han efter jul med posten fick en hel mängd obetalda räkningar från staden, hvilka Aakusti skaffat sig där, och dem han så likgiltigt gjorde reda för, som om de varit en oundviklig följd af att han gick i skola och var rike Harvanens ende son.

Senare på kvällen samma dag kunde hon dock icke neka sig nöjet att lyssna bakom dörren och höra att Aakusti fick en grundlig uppsträckning och ett par så kraftiga örfilar att hennes modershjärta blödde och hon kände lust att springa emellan far och son och taga sin gosses parti. Men hon gjorde våld på sig, när det icke blef mera stryk af, lugnade sig med att örfilarna voro Aakusti till hälsa och fägnade sig öfver att se honom helt ödmjukt mänsklig och hygglig under resten af julferierna.

Gamle Harvanen dog frampå vårvintern, medan Aakusti var borta. I staden spridde sig ryktet om hans död genom någon hans sockenbo, som varit inrest, och Aakusti fick först veta det genom främmande människor, ett par dagar innan handelsmannen på moderns uppdrag i ett bref underrättade honom därom. I det samma brefvet — hvilket handelsmannen och icke som under faderns tid folkskoleläraren skrifvit — stod att moderns vilja var, att Aakusti nu genast skulle afbryta sin skolgång, komma hem och hjälpa till med flyttningen till Monola, som skulle ske midsommartiden.

Det brefvet kom egentligen utmärkt lägligt för Aakusti Harvanen. Han hade länge sedan lyckats få smaka kvintessensen af småstadslifvet, och han var i sitt inre halft led vid alltihop, så skolpojke han än var. Ty rike Harvanens son hade en ganska oin-skränkt kredit både på gästgifveriet och societets-huset, och det föll inte hans gode vän hökaren in att vägra föra upp på hans räkning en flaska punsch eller portvin, om han händelsevis skickade sin piga efter en sådan.

Naturligtvis var allt detta förbjuden frukt, — skollagarna voro mycket stränga på väggen i klassrummet! — men just därför smakade den dubbelt bättre. Aakusti Harvanen hade både klokhet, lång vana och skärpt förutseende att icke stöta sig med den på väggen målade fan. Men likafullt visste lärarna af hans snedsprång och hade länge hållit ett

vaksamt öga på honom, färdiga att inskrida med skollagens hela stränghet, när det så fordrades, och de tycktes börja anse att det småningom fordrades.

Efter en namnsdagsbjudning hemma hos Aakusti, där glädjen kanske stått litet för högt i det låga kammartaket, blef han för femte eller sjetten gången kallad upp inför rektor och ansatt med svåra korsfrågor och allvarliga varningar. Han slingrade sig undan vigt som en ål i ärtlandet, men kunde likafullt icke fritvä sig för svåra misstankar. Det blef icke arrest och karcer som vanligt, det blef ett hotande uppskof för vidare, noggranna undersökningar i saken, och det uppskofvet bar ingenting mindre i sitt sköte än en formlig relegation från skolan.

Midt i alltsammans kom moderns bref. Aakusti funderade icke länge. Han visste att farliga afslöjanden blifvit gjorda om honom af en kypare, som han en natt på societetshuset klått grön och blå och därigenom gjort till sin oblidkeligaste fiende, trots skadeersättning för sönderrifven frack, trots ökade dricks-pengar och trots en försonande brorskål, som han slutligen druckit med den förolämpade Ganymedes, när ställningen blef förtviflad.

Utan att rådgöra med den ena eller den andra gick han med moderns bref upp till rektorn och anhöll om skiljebetyg. Rektor grymtade något om att det var så dags nu, när han troligtvis skulle bli skild från skolan utan sin anhållan. Men Aakusti förstod att blidka honom, rektorn var godmodig och kunde

fatta ett snedsprång — han hade ju också haft sina gymnasii-tider! Han lät nåd gå för rätt. När Aakusti Harvanen i alla fall skulle lämna skolan, var ju hans dåliga exempel fjärmadt därifrån, och när han icke hade för afsikt att med större framgång drifva sina studier vid något annat läroverk med betyg från detta, så fick han sitt skiljebetyg utskrifvet med försvarlig flit och nöjaktigt uppförande. På köpet fick han en godmodig anmärkning om att han säkert lämpade sig bättre för åkerbruket än för skolbänken...

»Snart skulle du ändå inte rymmas i karcern mera,» sade rektorn och log. »Och du har ännu tolf år kvar, innan du blir student,» tillade han och log ändå hjärtligare.

Aakusti Harvanen rätade stolt på sina tre alnar och två tum, fann afskedsceremonien ytterst lustig och kunde icke heller hålla sig för skratt.

Så skildes rektor och discipel. Den förre log länge godt åt afskedet, önskande att han skulle känna lika litet synd om alla andra elever, hvilka kommo och begärde skiljebetyg.

Först om två veckor, efter en ifrig brefväxling med modern, kom Aakusti Harvanen så långt, att han hade sina svåraste fordringsägare betalda och kunde lämna lyceistaden utan att någon tog hästen vid tygeln, när han skulle åka i väg.

Det var en underlig skoltid han hade bakom sig, mycken glädje och mycket bekymmer, föga ansträngning med böckerna, men desto mera för sin fintlighet och djärfhet. Det hade icke varit en så alldeles smal sak att under fyra år klarera sig med läxor, dem han sällan läst, men ändå svårare att göra sig fri för snedsprång, dem han alltid gjort.

Det hade gått som det gått, — ganska bra i det hela taget. Aakusti hade aldrig tagit skolgången på riktigt djupt allvar, han visste att han inte behöfde läsa ihjäl sig. Och det hade inte kunnat falla honom in att läsningen var till för att han någon gång i framtiden skulle förtjäna sitt bröd med den. Han hade tagit skolan helt enkelt som en lämplig sysselsättning på lediga stunder, så att säga, som en bra lokal för glada pojkkupptåg. Sina kamrater tyranniserade han först med sin styrka och sina öfverlägsna år, sedan behärskade han dem med sin manliga mogenhet, hvilken han utvecklat genom kamratligt umgänge med äldre handelskontorister och andra stadens ungherrar. Han hade varit afundad och fruktad af skolkamraterna, uppbumen i snöbollskrig af dem och beundrad högt för sitt djärfva, manliga fribyteri under skollagens stränga färla.

Men nu var allt det där förbi — förbi!

Med aderton år på nacken och två klasser i lyceum bakom sig hade han samlat mera direkt lifserfarenhet än mången förläst magister. Och nu gick

hans kosa mot nya okända trakter, nu var han en fri man och det skulle han göra bruk af.

Hemma träffade han sin mor, smälte lätt hennes förebråelser för sitt slöseri och flyttade midsommartiden som »unge husbond» in på Monola gamla herrgård.

III.

Det blir i alla fall Ida, som går in till unge husbond med utvisningsordern. Hans mor har tagit henne i enrum och med en betecknande nick än en gång upprepat sin önskan att hon skulle förmå honom utrymma rummet genast. Ida har mycket väl förstått, att det är matmoderns allvar, men det är icke det som gör att hon besluter sig för att lyda. Hon tycker sig ha uppfattat någonting som liknar ett tyst löfte i sin fasters blick, hon möter den ännu en gång, läser ånyo det halfva löftet där och går utan ett ord.

När hon slår upp dörren till unge husbonds rum, är det så fullt af tobaksrök därinne, att hon utropar:

»Herrejestandes! — har det varit eldsvåda här?»

»Nej,» svarar unge husbond ur röken, »det har bara varit förargelse, och då vet du att jag alltid röker rummet fullt.»

»Nå, hvad nu för förargelse?»

»Den eviga gamla förargelsen med inspektoren, — och med doktorn, som ska flytta in i mitt rum...»

»Det var just om doktorn jag skulle tala...»

»Jaså — jag ska ut på höskullen nu, så att doktorn får det riktigt bekvämt?»

»Nej, nog finns det ju rum inne i huset för själfve husbond, kan du väl gissa.»

»Husbond, ja! — Det dröjer ett år innan jag blir det. Och får mor göra som hon vill, så jagar hon ut oss allesamman i en hölada för hela sommaren bara doktorn gör en vink med en tiomarks-sedel...»

»Nå, nå, Aakusti, man ska inte... om sin egen mor...! Fast det nog är sant!»

»Ser du där nu, medger du det inte själf, Ida? Nog känner du morsgumman alltid!»

Unge husbond har kommit fram till Ida, där hon står kvar i salsdörren och ser ut som om hon bara i förbifarten råkat sticka in hufvudet i husbonds rum. Han tager henne i handen och de bli stående tysta ett ögonblick. Han gnider hälften blygt sin kind med den andra handen och vet icke hvad han skall säga. Ändtligen lyckas han få fram med en ny, främmande röst, som icke är hans vanliga och med en andedräkt som stockas:

»Hör nu, Ida... hvarför ska du nu... kom hit in i rummet och stäng dörren, så få vi prata!»

»Nej, jag har inte tid nu,» svarar hon lika andruten och drager sig undan hans tag om hennes lif.

»Seså, kom nu bara! Du har ju ett riktigt ärende till mig i dag. Var det inte så?»

Ida kastar en orolig blick ut i salen, det vill säga blicken skall se orolig ut, men är allt annat; hennes hand håller hårdt om dörrvredet, och när unge husbond drager henne inåt rummet drager hon i sin tur dörren igen, men blir hängande kvar vid vredet så fast, att hon tydligen inte ämnar gifva sig med mindre det rycks ur dörren.

Därför sträfvar unge husbond med den ena handen att lösgöra hennes tag där, medan den andra håller henne kraftigt om lifvet. Och det är ett idkeligt hviskande i bedjande och afvisande tonfall: Kom! — Nej! — Seså, — kom nu bara! — Nej, — låt bli mig! — Hvarför är du så krånglig i dag? — Låt bli, annars skriker jag! —

Då nöjer sig unge husbond med att röfva sig en mycket svåråtkomlig, ofullständig kyss, ty Ida böjer sig i vinkel mot golvet och har alltid ansiktet vändt åt orätt sida. När han i alla fall kommit åt en sådan, åtminstone till namnet, lugnar han sig, lämnar Ida litet andrum, stryker sig med afvighanden om munnen som om han torkat bort smulorna efter en bakelse och säger med sin vanliga röst, skämtsamt triumferande:

»Ähä! — Det hjälper inte att du bråker emot, det vet du mycket bra själf.»

Nu skulle all vanlig kärlekshandels takt fordrat att Ida rymt sin kos med blossande kinder och förolämpade later, men i stället lämnar hon själfmant det räddande dörrvredet, kommer leende inåt rummet som om ingenting passerat och säger raskt:

»Ja, nu får du lof att genast flytta ur rummet, Aakusti, för det skall skuras och ställas i ordning ännu i dag.»

»Men om jag inte flyttar...?»

»Det är ju bara galenskaper af dig att säga så. Hvarför skulle du förarga mor din, då det finns flera andra lika goda rum för dig i gården?»

»Jag har lust att förarga henne för att hon hyrt ut åt doktorn, utan att fråga mig...»

»Låt nu bli att krångla vidare om det! Det hjälper till ingenting. Det var ju till faster doktorn skref om saken, och det var hon som tog hela bestyret på sin del. Det är bara envishet af dig att inte lyda. Och det gör dig lika illa som mig, för faster blir inte vänligare mot oss, när du sätter dig upp mot henne.»

»Det kan så vara, men jag är inte till här på gården för att jagas ur mitt rum. Om ett år har mor ingenting mer att säga öfver oss, och då...»

Unge husbond öfverrumplar Ida och drager henne ner i sitt knä. Hon tappar balansen och faller omildt ned på det, utan ett spår af karestans ömma medgifvande. Men han lägger ganska hårdt armen om hennes nacke och tvingar henne luta sig in mot

honom, hvilket hon gör i ett slags lustigt raseri, som skall vara vanmäktigt.

»Och det säger jag,» fortsätter unge husbond, »att innan jul och nyår får hon se att det finns andra, som bestämma om rummen här på gården och ha lika stor rätt till det som hon själf. — Eller huru?» tillägger han och ser upp i Idas ansikte, när hon inte på något vis yttrar sin glädje.

»Vi ska låta det vara tills det blir af i verkligheten,» svarar hon mycket nyktert och med en förtröstan, som kunde vara långt fastare.

»Jaså, du tror verkligen att mor ska få mig till det där med Hankala Manda? Är det det du tror? Säg, Ida!»

Unge husbond har släppt sitt tag om Idas nacke, men hon går icke bort, utan blir lugnt sittande i hans knä och tummar om hans ena öra medan hon ger sina bekymmer luft i tvekande och afbrutna satser:

»Inte vill jag säga att du tar Manda... men du är nu en gång sådan du är... och jag skulle inte vara den första flicka, du lämnar... Gör det bara, om du har lust! Nog finner jag väl alltid den, som tar sig af mig, om jag inte kan reda mig själf... Men inte har du gjort rätt, Aakusti... Och fast jag inte beklagar mig så... Ja, jag är i alla fall din farbrors dotter, och fast jag inte är rik, så går det ändå inte an att lämna mig som en vanlig piga... jag är ändå af din egen släkt, och när din mor får veta af

alltsammans, så ska hon nog draga försorg om mig, i fall du skulle lämna mig... Så att gör det bara, om du har lust, jag är inte den, som hänger mig på dig och hindrar dig...»

Den stora, raska flickan har fått ett drag af ve-mod, hon hvilar allt fastare mot sin älskade, ju mera hon ber honom lämna sig, hennes stämman är så sorgsen att den kan röra en sten, men hon håller blicken bortvänd för att han icke skall se att det spelar lustigt i ögonvinklarna midt under de öfvergifna orden.

Unge husbond märker heller ingenting, han förvånas öfver att höra henne tala i en ton, som han aldrig förut hört, hans kärlek blir i ett nu öfversval-lande, ty en vackrare flicka har ingen karl hållit i sitt knä, och han brister ut i försäkringar, som äro alldeles allvarligt menade, hämtade ur djupet af hans allra innersta, där det verkligen finns både trofasthet och allvarliga föresatser, fast de så sällan anlitas och ha så mycket att bryta igenom innan de komma fram i dagen.

Det är mycket smickrande saker han har att säga Ida. Främst att hon är en så ståtlig och vac-ker flicka, att han vore en stor narr om han läm-nade henne. Sedan, — när han hunnit tänka efter litet — att hon minsann är en så illistig och klok unge, så hon visst inte låter lämna sig, och att hon nog är den, som förstår hålla hans kärlek vid låga, om den hotade slockna, hvilket den alls inte gör.

Sist och slutligen att moderns motstånd är bara förställning. Det kan ju hända att hon hellre önskade bli svärmor till Hankala enda dottern, ty det partiet skulle gifva hela Hankala i hemgift med tiden, men hon ger nog med sig mer och mer, och om hon inte ger med sig så betyder det ingenting. Snart är han sin egen, och då gifta de sig midt för moderns näsa. Vill hon inte vara med på bröllopet, så är det hennes ensak. Hindra det kan hon inte.

Ida låter Aakustis ovanliga vältalighet smickra sig en stund, hon lutar hufvudet bakut, låtsar tro på hans ord och dela hans hopp på framtiden. Hon är nära att alldeles uppgå i hans förhoppningsfulla stämning, då hon hastigt gör våld på sig, reser sig ur hans knä och tvingar sig att se mycket tviflande ut.

»Du ska inte tala så där sorglöst och tro att det går så lätt! Jag känner faster bättre än du, och jag vet att hon aldrig vill ha mig till medvärdinna på Monola — jag, som inte varit stort mer än en piga här i gården. Och bara du fortsätter med dina besök på Hankala, så kommer du snart själf på andra tankar. Fast Manda inte är af de vackraste flickorna i socknen, och fast hon varit flera gånger ringförlofvad förut, än med den ena herren och än med den andra, så betyder det ingenting. Hon får ju hela gården med tiden. Och en sådan flicka kan gärna låta kurtisera sig af halfva världen, — en man får hon alltid ändå. Bara hon sträcker ut sitt ringfinger, finns det

minst tio friare, som äro färdiga att träda en ny ring på det.»

»Och till dem tror du jag hör! Åhå! Jag är inte känd för att hålla till godo med andras rester...»

Ida tager emot den kraftiga förklaringen som en mycket naturlig sak, står med händerna i kors framför Aakusti och har ingenting annat att tillägga än ett tviflande:

»Ja, ja, — vi få välan se — — —!»

»Men den där doktorn, hurudan manne han egentligen vara?» undfaller det plötsligen Aakusti, när han en gång kommit på trafven med att vara meddelsam. »Mor ska naturligtvis ha dig att passa upp honom! Men så mycket vet du, Ida, att jag inte kommer att tåla något fjäsande för dig från hans sida...»

Det blixtrar till i unge husbonds ljusblå ögon, han har sällskapet alldeles för mycket med stadsherrar för att veta att deras finkänslighet mot en vacker piga icke är större än hans egen, och han snärjer in sig i sina misstankar, framkallade af hans egna erfarenheter.

Ida har vid det ofrivilligt och oförsiktigt framkastade yttrandet först blifvit djupt sårad, hon ser på Aakusti med en förebrående blick, men förebråelserna växa hastigt till harm och hon utbrister häftigt:

»Fy, att du kan säga något sådant! Det är nedrigt af dig. Det kan du tänka för dig själf i din elakhet, men inte säga det till mig. Jag är väl ändå annat än en leksak för dig och alla möjliga doktorer...»

När hon gör min af att gå sin väg, fattar Aakusti henne kraftigt om armen, ångrar sig verkligen och säger bönfällande:

»Du ska inte taga det som annat än skämt! Inte menade jag någonting illa med det.»

»Ja... men redan att du kan säga det, bevisar hvilka tankar du har om mig...» snyftar Ida och sträfvär mot dörren.

Aakusti försäkrar att han gjort det i hastigheten utan att tänka på hvad han sade, att han visst inte vid närmare besinnande skulle ha sagt det, att han alls inte tror henne om något sådant — det kan hon ju inse. Det kom sig bara af hans förargelse öfver att hans mor och inspektoren lockat en sådan förbannad Helsingforsherre att flytta hit ut till Monola och kanske bli bofast här för ett halft år framåt.

Dessa förklaringar lyckas småningom lugna Ida, hon stryker sig öfver ansiktet med en snibb af sin klädning, blir resonlig, låter Aakusti trycka sig intill sig och säger slutligen med en stämma där förebråelserna ännu dallra och gråten tappert kämpar emot att stocka sig:

»Ja, nu måste jag gå. — Men om en liten stund komma vi igen för att skura rummet.»

»Kom gärna, — jag ska samla mina saker under tiden.»

»Jag får då säga din mor att du lämnar rummet åt doktorn?»

»Säg hvad du vill!»

»Och att du flyttar?»

»Ja, ja...! Men så ska jag också ha en ordentlig kyss för besväret!»

Denna gång ger Ida honom villigt sina vackra, friska läppar att kyssas, slår själfmant sin arm om hans hals och hviskar med en sista skälfning af sorg:

»Du är mycket hård och stygg mot mig, men jag kan ju inte annat än förlåta dig, när du blir god igen.»

Därpå går hon ut i salen, ordnar sitt hår framför den vanställande spegeln, suckar, samlar sig, kastar ännu en blick tillbaka efter Aakusti, och när han icke uppehåller henne genom att visa sig, faller hon hufvudet som hon brukar göra inför sin matmor och skyndar ut för att meddela henne i alldeles hvardaglig ton utan en skymt af skryt att hon utfört sitt uppdrag och att unge husbond nu är färdig lämna sitt rum.

Hon får bara en granskande och icke alldeles mild blick af sin matmor till tack. Den hvilar miss-tänksam och forskande en lång stund på hennes blomstrande ansikte, upptäcker där återskenet af en rodnad, hvilket icke är som sig bör, och tages slut-

ligen ifrån henne, sedan hon uthärdat den nog länge med stillfärdig min och utan att trotsigt höja ögonen till svar.

»Nå, då får du genast börja skura unge husbonds rum!» säger hon afgörande.

Monola värdinnan kallar alltid Aakusti unge husbond inför gårdsfolket, och hon gör intet undantag med Ida. Hvad hon tänker om Ida och om honom, det håller hon som sin hemlighet, medveten om att det utgör ett åskmoln, som drager ihop öfver de älskandes hufvuden. Ty att det är något emellan dem, det vet hela gården, och Monola värdinnan är bara bekväm när det gäller skurning, icke då det gäller att hålla reda på hvad som händer inom hennes rämärken, allra minst då det rör hennes ende son och arfvinge.

Men hon låter lugnt saken ha sin gång, hon visar bara då och då både Ida och sonen att ingenting undgår hennes skarpa blick, och hon sätter dem i tillfälle att tydligt känna af sitt misshag.

Om tio minuter har unge husbond återigen Ida i sitt rum, denna gång med en ångande skurbalja, skurtrasor, sand och golfskrapare af näfver. Hon nickar gladt åt honom och kafvar upp ärmarna ofvanom armbågen. Han är icke färdig att lämna rummet ännu, men Ida doppar beslutsamt sin största skurtrasa i baljan och kastar den midt på golfvet med en smäll, så att vattnet rinner från den åt alla kanter. Därmed har hon tagit rummet i besittning

på den väntade doktors vägnar, men unge husbond tager armen full af sina tillhörigheter, förfogar sig till ett annat rum närmare köket och börjar förgifta luften där med landthandelsmannens bästa kosack-kardustobak.

IV.

Doktor Udde är bara magister, men arbetar sedan flera år på sin doktorsdisputation och har därför fått sin titel på förhand, emedan det icke kan råda något tvifvel om att han ej skall inlösa den. Hans hela person, hans ansedda släkt och många lärda vänner, men främst hans egen lysande, vetenskapliga begåfning äro en säker borgen därför.

Han är ett lyckligt barn af Finlands unga hufvudstad. Hans far har varit en högt ansedd ämbetsman på en ganska framskjuten post. Han har gått bort ännu medan sonen var ett barn, och han har efterlämnat en solid förmögenhet. Men modern har uppfostrande, stödjande och rådgifvande stått vid sin sons sida ända till dess han eröfrade den hvita studentmössan med en sådan mängd laudatur, att han blef ett allmänt samtalsämne icke blott bland skolmän, utan äfven bland beundrande släktingar, bekanta och föräldrar till andra studenter landet rundt, hvilkas egna, ytterst framstående gullgossar endast nådde halfva

antalet af Uddes examenspoints i den stora, vetenskapliga ungdomstämman, som Consistorium Academicum hvarje vår anställer i lärdomssalarna i Helsingfors.

Sedan hans mor under ett år varit vittne till sonens flit och framgångar vid Universitetet, slöt också hon lugnt sina ögon och lämnade sin son »i arf åt fosterlandet» — det var hennes egna ord på dödsbädden, dem hon yttrade till sin bror, professorn i Romersk rätt, när hon bad honom bli sin sons förmyndare under de några år som återstodo, tills han blef myndig.

Så stod Toivo Udde alldeles ensam i lifvet, omgifven af en talrik inflytelserik släkt och många vänner, samt med ett så stort arf, att det icke endast säkerställde honom för studieåren, utan för hela lifvet.

Redan i skolan hade hans ungdom varit ett angenämt hängifvande åt höga intressen. Han hade tidigt lärt ställa målet högt och fosterlandet främst, och det stod för honom länge så främst i alla afseenden, att han icke såg skogen för idel träd. Han skref vackert om Finland redan i konventstidningarna. Med ledig penna besjöng han i hänförda strofer dess skönhet och historiska minnen. Och det var en lång tid han på allvar tänkte bli skald, ty det var ett mål, värdigt honom. Däri understöddes han af entusiastiska skolkamrater och af beundrande fruntimmersbekanta.

Men när han blef student med så utmärkta vitsord, måste han göra annat än skrifva vers, det sade

honom både hans mor och hans egen äregirighet. Det dugde icke att han lät sitt glänsande rykte från studentexamen förfaras, nu gällde det att hålla sitt anseende uppe genom en lika glänsande som snabb kandidatexamen, — skaldskapet skulle han nog hinna taga i med senare, när han mognat. Och så började han genast sina studier i filosofiska fakulteten.

Inom fem terminer förvärfvade han sig sin estetiskt filosofiska kandidatsgrad med vitsord, som åter i sin tur blefvo ett rekord utan like ditills. Detta trots moderns död, trots sorgen efter henne och trots förändringarna det medförde i hans lif!

Ett halft år innan han blef myndig, tryckte promotor lagerkransen på hans lockiga hår vid den solenna promotionen, där han hade hedersplatsen, och först när det var gjordt fick han tid att andas.

Den följande hösten stadgade han i en handvändning genom några djupsinniga artiklar i en ansedd tidskrift sitt anseende som modern litteraturkritiker, — ingen visste när och huru han fått tid att befatta sig med skönlitteraturen. Ännu några artiklar i litterära och konstnärliga frågor, och han var privilegierad att ha sitt ord med öfverallt där det gällde inhemsk konst och litteratur.

Hans skaldeåder rann ej lika lätt som förut under skoltiden, han började klart inse skaldens ansvar och formens betydelse, och under de nya insikterna tor-kade hans lilla källsprång alldeles plötsligt ut. Omöj-

ligt, — han hade ingen diktarlust, bara diktaransvar! Han förvånades, filosoferade öfver orsaken, öfversatte latinska och grekiska klassici till klassisk svenska på tadellös meter, för att ändå syssla med diktning, men af hans egna vers blef det ingenting. Han tappade bort sig i regler om det sköna och sanna i stället för att skapa det, och slutligen måste han medgifva för sig att han kanske icke var skald alls, efter det icke gick lättare med »das Dichten».

Det var vid den tiden han slog sig på kritik. Och det lyckades. Hans skaldeåder likasom bröt upp igen, när han fick gifva sin rättrogna, estetiska och klassiska harm luft öfver realismens moderna alster. Hans harm var så omedelbar att den tog publiken äfven utom de rent estetiska kretsarna. Och han blef det rättas, skönas och sannas unge förkämpe mot det fulas och smutsigas invasion.

Men sitt egentliga namn gjorde han genom ett föredrag öfver det »etiska momentet i Ibsens diktning». Han höll det som knappast myndig, ung magister i själfva Universitetets solennitetssal, och hans vältalighet, stora vyer och djärfhet tog hufvudstadens intelligens med storm. Hans djärfhet var oerhörd, hans själfständighet så godt som abnorm. Det hade aldrig händt att en ung magister af hans ålder vågat något sådant, än mindre att han behandlade en ännu lefvande diktare, ja, till och med en, som just kommit på modet i hufvudstaden. Ty häfden fordrade att en akademisk föredragare sökte upp ur bibliotekets

damm en obekant, för ett sekel sedan affiden stackars son af muserna och virade en alldeles försenad, men så mycket mer ovansklig lager kring hans multnade tinningar. Så skulle eftervärlden löna, hvad skaldens samtid brutit!

Men, som sagdt, magister Uddes själfständighet var nästan abnorm. Synnerligast tog den sig uttryck i hans öfverlägsna ställning till språkfrågan under en tid, då allt hvad lif och anda hade i Finland markerade partifärg med en öfvertygelse och hänförelse som hade det gällt rättrogenhet och kätteri under reformationens dagar.

Magister Udde var en af de få verkligt liberale, en som höll med det nationella finska folkpartiet af demokratisk princip, men som också af princip höll på det andra partiets lösen, det svenska språket. Han var en finne med svenskt tungomål, en god patriot som Runeberg, hvilken älskade hela sitt land, oberoende af alla språkidiom. Och han lyckades till den grad akta sig för att bli indragen i studentgrälen, uppsög till den grad lidelsefria, gamla professorers visdom i den brännande frågan, att han förblef ofvanför det hela och skådade bort mot framtiden öfver dygnets små strider.

Det gaf honom icke mycken sympati af sina språkfanatiska jämnåriga. Det fanns kamrater, som rent ut förebrådde honom hans brist på partikarakter, och under omständigheternas tryck anlade han därför efter de klokastes exempel en demokratisk, finsk

fernissa, slöt sig till de äldsta och förnuftigaste inom studentkåren — och fick namn om sig att vara en moderat fennoman.

Men det var ganska illa beställt med hans kunskaper i fennomanernas själfva religion, — det finska språket. Han var en äkta son af hufvudstadens svenska, akademiskt bildade kretsar, han föraktade ingalunda finskan — långt ifrån! — men han hade aldrig gifvit sig tid att lära den vidare än teoretiskt i skolan. Hans hem och intressen lågo i hufvudstaden, och sina somrar tillbringade han i den svenska, nyländska skärgården. Naturligtvis hade han rest i inlandet, men på en lustresa lärde man sig icke språket grundligt.

Nå, det gjorde ingenting i det hela taget. Han var lika välkommen i det moderata finska lägret, fast han ej höll tal på finska ännu, och det var en sak som kunde repareras med en tids vistelse på en rent finsk ort och litet språkstudier. Till det hade han mycket god tid framdeles, när det blef alldeles nödvändigt.

Doktor Udde är numera en man på tjugusex år med ett oförlikneligt säkert medvetande om sin odisputabla kapacitet i alla frågor af högre intresse. Det medvetandet har stadgats inom honom redan på skolbänken och blifvit hans natur under studentåren. Om någon säger honom en half elakhet eller ett tvifvel om hans förträfflighet, så ser han mycket medlidsamt på den stackars tviflaren, frågar om han

hört hans föredrag om det etiska momentet hos Ibsen, och vänder sig med ett talande smålöje till någon värdigare.

Han har drifvit umgängets svåra konst till ett slags virtuositet, men den virtuositeten är tills vidare endast och uteslutande afpassad för de akademiska och välbildade Helsingforskreter han tillhör. Endast där kommer hans person i den rätta belysningen, endast där utvecklar han alla sina stora företräden. Ett stenkast utanför känner han det redan besynnerligt kyligt, beundran för hans person blir allt njuggare, och han måste allt oftare använda sin medlidsamma blick, sin fråga om sitt föredrag och sitt talande smålöje. Men därför lämnar han också ogärna och sällan kretsen, som han tillhör, och lämnar han den, tager han alltid sorgfälligt med sig hela dess nimbus af kända professorsnamn, af välvillig objektivitet och nedlåtande vetenskaplighet, som verkar riktigt imponerande.

I sitt lif har han alltid varit ordentligheten själf. Hans regelbundenhet och samvetsgrannhet ha blifvit ordstäf i de familjer, som haft nöjet räkna honom som extra medlem, ty han har alltid föredragit att bo i en framstående och bildad familj framför friheten i en ungarlsvåning.

Hans obligatoriska utrikesvistelser — de höra naturligtvis till saken för hvarje verkligt bildad modern finne — ha fört honom i personlig beröring med flera af Tysklands kända storheter i vetenskap

och litteratur. Han har haft rekommendationer till dem från sina framstående vänner i Helsingfors, och han har haft nöjet att i deras krets känna igen alldeles samma luft af klanderlös vetenskaplighet som hemma, och han har funnit sig så väl i den som fisken i sitt element. Hans epokgörande föredrag om det etiska momentet hos Ibsen är länge sedan öfversatt till tyskan och har legat framme sin tid på arbetsbordet hos esteticiprofessorn i Jena och hos docenten i modern litteraturhistoria i Berlin. Han har redan likasom ett europeiskt namn »in spe», och det namnet skall han till fullo lösa in med sin doktorsdisputation.

I Paris har han icke känt sig fullt lika hemmastadd som i Tyskland. Där fanns inga bekanta familjer, till hvilka han blef inbjuden på söndagsmiddagarna, inga välvilliga, likatänkande docenter, som kände honom till namnet förut, ty hans stora föredrag om det etiska momentet hos Ibsen är ännu bara en okänd kulturhistorisk bagatell för de själf-tillräckliga fransmännen.

Därför har han icke heller dröjt längre än några månader i Paris, och hans minnen därifrån äro alldeles som en smula nedsättande för honom. Han har där kommit i slang med nordiska konstnärer och för första gången i sitt lif låtit förleda sig till »smärre oregelbundenheter».

Först narrade en öfverdådig ung svensk målare sin ändå mer öfverdådiga och unga modell på honom,

och i deras sällskap gick det en gång så långt, att han den följande morgonen vaknade alldeles vimmelkantig i ett främmande hus, observerade mindre kyska nuditeter i sin närhet, — såsom han senare berättade för sina intimaste vänner, — och kunde omöjligt påminna sig hvad som timat kvällen förut. Men när han skulle draga rocken på, såg han uppslagen förtälja en hel sorglig historia om dryckjom, förnedring och förfall, och hans plånbok befanns åtskilligt tunnare än den bort kunna bli inom loppet af endast sexton timmar.

Långt efter det skraddaren tagit ut de sista fläckarna från hans rockuppslag, kände han ännu som en fläck på sitt goda rykte och sin karakter. Den gñed han dock småningom bort genom bot och fasta, täta biblioteksbesök och milslånga vandringar genom Louvrens skönhetsvärld, där Bacchus tumlade sig nog så vildt med nymf och faun, men aldrig sänkte sig ned till det osköna, förstås.

Detta nedsättande minne hade dock en tröstande sida, det delades icke af någon illvillig ung landsman, inför hvilken hans respekt ohjälpligen gått förlorad, och som kunnat löpa med farligt skvaller om den mönstergilla föredragaren från Solennitetssalen och de akademiska Helsingforskretsarnas förklarade skyddsling.

Den unge svenske målarens tysthetslöfte värfvades genom ett smickrande besök, som doktorn gjorde i hans lilla vindsrum, genom ett mycket för

ampelt erkännande af hans radikala talang, under hvilket nödtvungna erkännande doktorn led starka estetiska kval, genom en frukostbjudning på en fin restaurant i Boulognerskogen, samt slutligen genom ett litet ficklån på trettio francs, dem doktorn genast gaf förlorade — och däri tog han icke miste. Dessutom lofvade doktorn nämna om honom i sina konstartiklar till finska tidningar från Paris, och det gjorde han också — med svidande hjärta och dåligt samvete.

Paris förblef besudladt för honom. Och med själfva staden hela konst- och litteraturriktningen, som den representerade. Han hade aldrig haft riktig sympati för den franska smaken, den var alldeles för tygellös och själfsvåldig, andades för mycket lascivt öfvermod och fribyteri, saknade lugn och värdighet, med några ord: den var — som allt annat i Paris, — en modesak för ett sedligt sjunket folk.

Det är just dessa hans erfarenheter och källstudier i den moderna konstens och litteraturens metropol, som ha gifvit honom uppslaget till hans epokgörande doktorsdisputation: »Modernismen i den gängse franska konst- och litteraturriktningen». Sedan två år är han sysselsatt med detta sitt sekularverk, och i det tager han den allvarlige vetenskapsmannens hämnd såväl på staden som på den lättsinniga konsten, hvilka lockat honom att svika sin ungdoms höga ideal. Hans bitterhet betingas af ännu en omständighet: en bland de franska vetenskapsmännen, som förstod tyska och som läst hans föredrag om Ibsen, har sagt honom

med ett tvätydigt löje, att hans föredrag godt fyller sin plats i det förra århundradets filosofiska litteratur — — — —!

Under de två senaste åren har doktor Uddes sekulararbete likafullt icke framskridit honom till full tillfredsställelse. Lifvet i Helsingfors ställer sina mycket stora kraf på honom; han är redan nödgad sätta sig in i och gifva sitt utlåtande om en sådan mängd dagens frågor, att hans tid splittras och hans tankar förgäfves bemöda sig om att bibehålla sitt stora centrum i sikte. Om han icke ville något mer af sin framtid, skulle han godt kunna gifva sig tillfreds med den ställning han nu redan innehar. Öfverallt bemötes han med en aktning och ett förtroende som vore han långt äldre. Han sitter i en mängd komitéer för litterärt och konstnärligt fosterländskt arbete. Han äger icke så få aktier och icke så litet inflytande i en nybildad fosterländsk bank med täta bolagsstämmor och feberaktiga operationer. Hans lifliga, nyvakna, praktiska intresse tvingar honom att icke försumma deltaga i folkbildningssträfvandet, som är dagens lösen, och hans litterära ställning nödgar honom inträda icke blott som grundläggare utan äfven som styrelsemedlem i ett nybildadt förlagsbolag för fosterländsk litteratur. Där tager han af oegennyttigt intresse på sin anpart ansvaret af att antaga eller förkasta förlagsartiklar. Under allt detta måste han veta bibehålla sin lidelsefria, öfverlägsna partiställning, häfda den och undgå de tusen attentat som göras för att fånga

honom och hans förmögenhet för det ena eller det andra partiets syften.

Han understödes, förstås, af erfarne gamle vänners råd, men likafullt nödgar honom denna hans mångsidiga verksamhet att försumma själfva sitt stora arbete: doktorsdisputationen. Det är en liten lisa för honom, när opinionen småningom tager viljan för verket och gifver honom hans doktorstitel på förhand, fast han naturligtvis opponerar sig mot att bära den, — i början.

Det är dock i det hela taget icke annat än rättvisa, att man ger honom titeln på förhand, ty om han icke offrat sin fåfånga och arbetskraft för samtidens och sitt lands väl, så skulle han länge sedan med några väl valda ord bemött ex. officio opponenter på sin doktorsdisputation och tryckt den veckade doktorshatten ned öfver sitt lärda hufvud, samt sändt sin afhandling om modernismen i den gängse franska konst- och litteraturriktningen till ett halft hundratal väntande vänner och yrkesbröder både hemma och i utlandet.

Hans doktorstitel skänkes honom först af kypareopinionen på de värdshus han är tvungen besöka i och för komitéer och sammanträden. Han får en dag sin räkning från skraddaren utskrifven på doktor Udde, och på balerna tituleras han doktor af unga flickor, för hvilka han nyss presenterats som magister. Därmed är hans doktorsskap fastslaget, ty vill inte Gud numera alltid som den vuxna, själfständiga kvinnan

vill i emancipationens århundrade, så vill han, Gud ske lof, ännu som de unga, oskyldiga flickorna. Det tjänar till ingenting att han opponerar sig mot doktorsvärdigheten, han får den ändå — af folkets vilja!

Slutligen blir doktor Uddes interimsställning honom för svår. Farbror Universitetsrektorn har i ett sällskap smått skämtat med hans doktorsskap och ställt ett icke alldeles gynnsamt horoskop för det. En annan äldre vän har frågat honom om han verkligen, med sina lysande förstudier, ämnar ägna sig åt praktiska värf. Och då måste han göra slag i saken.

Han skaffar sig af en god vän en adress på en gammal herrgård i en finsk trakt, tillräckligt långt ifrån Helsingfors, och den herrgården ägs af en mycket förmögen ung bonde och hans gamla mor.

Det är hans beslut att samtidigt med arbetet på sin disputation fullkomna sig i finska språket och skaffa sig inblick i den förmögna bondens lif och åskådningssätt, hvilket han ännu saknar. Ty som modern demokrat i princip vet han att denne bonde har morgondagens Finland i sina händer, han vill göra sig förtrogen med honom, lefva sig in i hans värld, göra hans intressen till sina och på allt vis bereda sig för den framstående fosterländska roll, hvartill han är kallad.

Doktor Udde motser sin vistelse på landet med verklig glädje. Han riktigt längtar efter studierna, efter de djupa mogna tankarna och efter de digra

böckerna att bläddra i. Men framför allt längtar han att komma i beröring med den finska odal mannen, bonden Paavo, som århundraden igenom grävt dubbelt större diken, blandat dubbelt bark i brödet och delat det med grannarna. Nu har Paavo äntligen lönen. Nu ser han sin teg gifva tillräckliga skördar och nu känner han med sig själf att han utgör fosterlandets säkraste stöd och framtidens hopp.

Doktorn skrifver ett bref till värdinnan på Monola med förfrågning om inackordering för ett halft år och får ett gynnsamt svar. Midt under brinnande säsong packar han sina kappsäckar, vänder stoiskt nöjena i Helsingfors ryggen och flyttar in i den gamla salen på Monola, medförande ett par packlårar böcker, en samlad vilja, klara och lugna tankar och ett fast beslut att lära sig älska sitt finska folk verkligt.

Salen blir hans arbetsrum, och den lilla kammaren innanför, som varit unge husbonds, blir hans sofrum.

V.

Doktor Udde är af princip mycket folklig. Dock besitter han icke den rätta, gångbara folkligheten, som består i att taga parti specielt för den svenska eller den finska folkstocken i landet, ifrå specielt för den ena befolkningens väl och om icke just motarbete den andras, så åtminstone visa sin brist på sympati för den genom att förhålla sig alldeles likgiltig för dess intressen.

Han har varit lycklig nog att få odla höga intressen så länge han förmått fatta ett sådant, och därför svärmar han för folkbildningen såsom framtidens stora lösen, såsom en idé, ur hvilken det hela, själfständiga Finland skall uppstå. Det är omständigheterna och inflytandet af hans närmaste vänner, hvilka riktat hans folkbildningssträfvande främst på den finska befolkningen. Ty ett direkt arbete för Finlands folk i sin helhet såsom han drömt om är ännu så länge praktiskt omöjligt. Partisplittringen

ställer till konkurrens på detta som på alla andra områden, men lyckligtvis är det förhållandet den stora saken endast till fromma.

Doktorn visar sin folklighet genast vid ankomsten till Monola. Han skakar hjärtligt hand med värdinnan och unge husbond, en smula kyligare med inspektoren, och inleder på sin lärda skolfinska ett samtal om skörden i fjol och om väderleken i år, allt med en öfverlägsen otvungenhet, som han själf är stolt åt, men som värdinnan upptager en helt liten smula reserveradt och som kommer unge husbond att räta på sina tre alnar och två tum ungefär som förr inför rektorn, när han ville visa denne sin själf-tillräcklighet. Inspektoren är den ende som tycks uppfatta och uppskatta hans umgängeskunst, och det blir de två, som hålla det första stela hälsningssamtalet vid makt. Värdinnan sitter med händerna i kors öfver sin runda mage, tvinnar med tummarna och mönstrar doktorn med en blick, som säger: »Nog har jag sett stadsherrar förut och hört på deras misslyckade försök att vara nedlåtande, men jag ska säga, att nedlåtenhet mot oss, det behöfs inte!»

Unge husbond rifver upp ett paket fina främmanpapyrosser med en rörelse, som kunde öfversättas ungefär så: »Det här är rakt ingenting; — nog hade vi råd att bjuda dig på mycket bättre tobak, men, ser du, vi ids inte skryta för dig, och därför får du röka sådan tobak som jag själf.»

Men när han räcker fram den öppnade cigarettbundten till doktorn utan att se på honom, tackar doktorn höfligt och säger att han icke röker.

Unge husbond gör däraf genast en slutsats, som icke är mycket smickrande för doktorn, sedt från unge husbonds synpunkt: »Jaså, du är en sådan där nykterist och döddansare, som icke kan röka tobak ens. I dig får jag ingen toddykamrat.»

Såsom för att försvara sig säger doktorn i det samma:

»Herr Harvanen ska därför inte tro att jag är högfärdig.»

Det går ett ryck genom värdfolket, genom alla tre, till och med inspektoren. De se halft förlägna på hvarandra utan att blickarna mötas, det blir en pinsam paus, värdinnan knycker med ett betydelsefullt leende på axlarna, inspektoren ser bekymrad ut, men unge husbond säger med ett litet konstigt leende, som han raffinerar så mycket det i hans makt står:

»Nej, gode herr doktor, det tro vi visst inte att ni är, fast ni antagligtvis nog skulle ha skäl till det, förstås.»

Då inser doktorn att det legat något ofrivilligt sårande i hans nekande att röka, försöker reparera det genom att likafullt taga en cigarett och tända den mycket oskickligt, samt genom att storkna, när röken slår honom i svalget.

Det ser icke ut som om han lyckats reparera dumheten därigenom, ty värdinnan har stigit upp

och gått ut i köket, medan unge husbond med en slyngelaktig skrattande blick följer doktors försök att röka och inspektoren griper till väderleken igen med hållning och min och tonfall så orubbligt välvilligt öfverlägsna, som om det varit unge husbond, hvilken skulle tillrättavisas och icke den nykomna schangtila Helsingfordsdoktor, som skulle underhållas.

Om en liten stund kommer värdinnan in igen, mycket högtidlig och med en värdighet, som icke kan undgå doktorn. Efter henne Ida med kaffebrickan. Hon är klädd och kammad med särskild omsorg, har ett nytt, hvitt förkläde och får därför en lång blick af unge husbond, där ingenting godt står att läsa. Men doktorn är så upptagen af att berätta om väderleken i Tyskland, att han alls icke ger akt på Ida utan tager för sig kaffe, glömmande att krusa med värdinnan, hvilket han naturligtvis bort göra för att behaga henne.

Det är redan för sent, då han kommer ihåg det, han ber leende om ursäkt, och värdinnan ger honom den med ett sådant ironiskt eftertryck att stämningen alls icke blir bättre därigenom. Doktorn inser att allt icke är som sig bör, men han vet icke orsaken. Han fördubblar sin älskvärdhet och reder sig förvånansvärdt bra med språket, men han lyckas icke det allra ringaste höja stämningen eller göra sitt värdfolk sig mera bevåget.

Efter det välkomstkaffet druckits blir det fråga om huru doktorn önskar en del småsaker. Värddinnan vet naturligtvis inte om han skall hålla till godo med hvad huset förmår, ty de lefva på enkelt bondvis och kunna icke göra alltför stora omändringar i hushållet för doktors skull. Det blir inte tid till det, säger hon en smula snävt, ty gårdens folk är så upptaget af det stora jordbruket, så att doktorn knappast kan få en, som uteslutande passar upp honom. Men Ida skall nog göra sitt bästa att vara doktorn till lags, om hon inte är alltför dum, ty hon är ju bara en landtrolla, som alla andra här på gården, och doktorn måste vara god och förlåta dem det, — de ha ju inte varit i tillfälle att lära sig stads-seder.

Doktorn förlåter dem det genast på förhand med en liten biton af osäkerhet såsom anade han att det låg en snara fördold i orden. Nu vet han redan välja sina ord och ursäktar sig med att han kan så dåligt finska. Han har insett sitt värdfolks fordringsfulla anspråkslöshet, och han börjar uppfatta konturerna till deras karakterer. Det är egentligen första gången han kommer i direkt beröring med den finska allmogen, ty på sina turistfärder har han endast talat nedlåtande kallprat med gästgifvare och skjutspojkar. Och han inser att den har sitt eget sätt att betrakta saker och ting och sitt eget lugna skämtlygne, som han tills vidare ej förstår. Han ångrar sig smått att han icke i sin tidigare ungdom lärt känna den finska

delen af sitt folk, men besluter att han nu skall göra det desto grundligare.

Därpå talar han smickrande ord om det finska folket. Han aflägger sin politiska trosbekännelse i en mycket oförbehållsam form för att närma sig det, och medger att han varit dum, som ej tidigare tillbragt en längre tid på landet. Vårdinnan och inspektoren synas ej mycket berörda af hans fosterländska sinnelag, men unge husbond blir likasom mildare, när doktorn uppger att hufvudändamålet med hans vistelse här är att lära sig folkets språk.

»Det måste alla de svenska herrarna göra,» säger han beskyddande.

Doktorn lyckas utan vidare missförstånd bestämma sin frukosttid till klockan nio. När de komma till middagen hakar det igen. Doktorn har tänkt sig att få spisa den tillsammans med husbondfolket vid deras mattimme för att komma i tillfälle att tala finska. Men det går vårdinnan alls inte in på.

Nej, en Helsingforsdoktor som han kan nog på skämt nedlåta sig till att sitta och äta vid samma bord som de, men bara för en gång, inte som regel. Dessutom äta de så tidigt, redan strax efter tolf, och då är doktorn visst inte hungrig ännu. Motståndet blir så ifrigt att doktorn låter samspisningsfrågan förfalla, bestämmer sin middagstid till klockan tre och känner sig bedragen i sitt folkliga hjärta öfver folkets otillgänglighet.

Han kan icke i fluxen genomskåda den krassa hemlighet, som ligger där bakom; han har alltid fått hängifva sig åt högre intressen än kökets, och värdinnan säger ingenting om att hennes privatbord med sonen och Ida bjuder på alldeles samma matsedel som det stora för drängarna och pigorna ute i köket, bara med den skillnaden i spisningsättet, att man äter med knif och gaffel på groft duktyg i stället för med fällknif och träsked ur gemensamma fat på bara furubordet.

Monola värdinnan skäms visst inte öfver det förhållandet, långt ifrån, men hon är inte angelägen om att inviga sin nya hyresgäst i hela sin husmors-ekonomi. Hon har länge sedan beslutat att han skall ha sitt bord för sig i stora salen med en hel flaska öl och två bastanta rätter till hvarje middag, annars går det rakt inte i lås att göra sig den inkomst på honom som hon tänkt göra. Om det kom ut bland folket att hon af doktorn tog åttio mark i månaden för den föda de själfva åto — fast de två rummen voro däri, inberäknade, — så skulle det gifva anledning till allehanda dumma yttranden, hvilka kanske slutligen skulle finna väg till doktors egna öron.

Nej, om han alldeles nödvändigt ville tala finska och se huru man lefver och äter på landet, så skulle han någon söndagsmiddag gifva sig tid att spisa nred dem, det är något helt annat, men i hvardagslag skall allt herre få förbli herre och bonden bonde. »Det går inte an att herrarna göra sig till bönder,»

säger hon med en nedlåtenhetens och själfstillfredsställelsens ironi, hvilken doktorn en stund undrar öfver och förklarar för sig på sitt eget, akademiska vis.

Unge husbond är alls inte nöjd med den själförnedrande ironiska tonen, som modern anslagit. Han är viss på att doktorn icke förstår den och hjälper honom därför med tydliga vinkar på trafven:

»Det är så att mor alltid öfverdrifver, ser ni. Vi ha vårt bord för oss och äta inte med gårdsfolket. Men fast doktorn inte är högfärdig, såsom ni nyss hade vänligheten säga oss, så finns det kanske andra, som inte bry sig så mycket om...»

Doktorn blinkar litet generad vid den undvikande blick han byter med unge husbond, besluter att rätta sig efter värdfolket och går att ställa sina rum i ordning.

Han är icke riktigt anslagen af inredningen i de två rummen, som ställts till hans förfogande. Salens svårmodiga nakenhet återverkar tungt på honom, och han har icke tagit med några prydnadsartiklar för att göra den trefligare. Han har föreställt sig den förmögne bondens hem en smula annorlunda; han har förut gjort besök i riktigt tilltalande bondgårdar med hemväfda mattor på hvitskurade golf och växter i fönstern, med fullständigt bohag och ett slags anspråkslös komfort, men här finner han ingenting af allt detta. Icke heller har emottagandet varit så hjärt-

ligt som den ärlige folkvännen önskat att skulle komma honom till del.

Han får alldeles ensam slå upp sina boklårar och ställa med sina kappsäckar. Ingen gör en min af att bli honom behjälplig. Halftimme går efter halftimme utan att han blir störd. Han tröttnar i sitt sysslande, hör upp med det, går till ett af salens fyra fönster och blir stående där i tankar.

Det är högvinter ute, och drifvorna sträfva att nå upp till fönstren. Vinden kommer öfver fälten sopande fin yrsnö, och närmast väggen under fönstret bildas som en löpgraf, yrsnön får ej fäste där, hvirflar upp och fastnar i stället uppe på drifvornas kam ett stycke längre bort. Och den växer och växer, är snart hunnen upp i jämbredd med fönstern och skall med tiden nå högt öfver dem, om ej vårsolen snart kommer fram och afbryter vinterns fästningsbyggande. Granntorpets uthuslängor draga ett ledsamt grått streck i det hvita vinterlandskapet, och nere på vikens is står den vissna vassen i gula massor och fryser.

Doktorn kan icke heller hindra en rysning gå öfver sin rygg, en rysning mindre af köld än af ett slags tröstlös ledsamhet, som de öde, ovänliga omgifningarna framkalla.

Han står en stund och tänker på skillnaden mellan det han önskat finna här och det han funnit, på skillnaden mellan folket som politiskt och estetiskt begrepp och på folket som folk. Nej, hans intryck

äro öfverdrifvet nedslående i dag, det är järnvägsresan skulden till, tröttheten och hans dåliga sömn i natt. När allt kommer omkring är han i färd med att låta sig besmittas af just samma franska realisters tröstlösa och falska syn på tingen, hvilken han är här för att bekämpa.

I nästa nu skuddar han sina grubbel ifrån sig, tar fatt i sin gymnastikstaf af järn och sätter sitt blod i lifligare omlopp genom en serie arm- och benrörelser, bålböjningar och rullningar och går så upp i att öfva dem, att han icke ger akt på Ida, som högaktningfullt kommit in och stannat i dörren.

Ida vet inte genast hvad hon skall tro om den nykomne doktorn, som i stället för att packa upp sina saker och göra sina böcker i ordning, vrider sig på det allra finurligaste sätt midt på golfvet. Det ser ut som om han bjöd till att vrida långsamt armar och ben ur led men icke lyckades, ty för hvarje gång han gjort en riktigt stor ansträngning förgäfves, frustar han till häftigt och förargadt och stöter med sin järnstaf i golfvet.

Ida är genast på det klara med att doktorn hör till dansarsekten, som också finnes här på orten, och att det här är hans gudstjänst. Hon vill icke störa honom i hans andakt och skall obemärkt gå sin väg, då doktorn i detsamma gör en häftigare svängningsrörelse, järnstafven glider ur hans svettiga händer och faller med en skräll i golfvet. Han vänder sig om

och varseblir Ida i det han med en vig rörelse hämtar upp gymnastikredskapet.

»Hva behagas?» frågar han litet kärft och andrutet.

»Jag ville bara göra i ordning för middagen,» svarar hon litet skrämmd.

»Jaså, middagen!» säger doktorn förströdd och stryker håret ur pannan. »Ja, jag tror den skall smaka mig bra. Jag har inte ätit ett ordentligt mål varm mat på ett dygn.»

»Får jag duka bordet, kanske?»

»Ja visst! Jag är hungrig som en varg.»

Ida vill breda ut en ren bordduk på det ovala bordet och flyttar bort psalmböckerna och en mängd saker, som doktorn radat upp där. För hvarje sak frågar hon honom om lof med en blick, som skall vara så skygg och vördnadsfull som möjligt.

»Vräk bara undan dem!» säger doktorn och börjar följa den vackra flickan med ögonen. Han är upplifvad af gymnastiken, tager en hel sats böcker och kastar dem omildt i soffan. — »Så där ja!»

Ida ser upp med en glimt af leende. Är han så rask och munter strax efter det han hållit bön? Det är ju en glad doktor!

Doktorn betraktar Ida med allt större välbehag. Hon är den enda som gjort ett gladt och vänligt intryck på honom i dag. Han har som ett behof att visa och få vänlighet och han säger skämtande:

»Ni skulle ha kommit tidigare och hjälpt mig med att packa upp sakerna!»

»Nog skulle jag gärna ha kommit, men vi trodde att doktorn ville vara ensam.»

»Nej, tvärtom! Jag är så oskicklig och lat, när det gäller att göra i ordning... Jag blir aldrig färdig.»

»Doktorn skulle ha sagt oss det.»

»Och så behöfde jag ett och annat... Ett större bord till exempel, om ni kan skaffa mig det.»

»Jag vet inte, om det finns, men jag ska fråga värdinnan.»

»Om det inte finns så måste vi laga ett, hör ni. Alltid har ni väl några bräder att slå ihop till en skifva och ett par höga bockar att ställa dem på?»

»Se, — doktorn talar ju riktigt bra finska!» blir Idas förvånade svar.

Doktorn får med ens igen sin under dagens intryck förlorade energi, det är som om Monola plötsligt ljusnat för honom och hans vistelse här förefaller honom icke mer som ett förvisningsstraff. Hans goda lynne kommer igen, han hör sig åt efter ännu ett och annat, och Ida tror alltid att det kan anskaffas bara hon får tala med värdinnan.

Då hon gått ut för att hämta middagsmaten, promenerar doktorn i rask takt af och an och hvisslar uppsluppet i den ekande salen. Ida kommer igen med ett rykande fat kålsoppa, en korg med bröd,

skuret i jätteskifvor och smör i proportion till dem. Doktors kinkiga, estetiska smak är på det lifligaste tilltalad af Ida. Hon är den landtliga Venus själf, och hon är ända till smakfullhet helgjuten, finsk i drag och färg och klädedräkt och kanske just därför så originell och präktig i sin omedvetna kraftiga ursprunglighet.

Middagen går för sig, tack vare hungern. Ida är så glad och tjänstvillig, att han med hennes hjälp lätt skall kunna ställa allting för sig såsom han vill det. Han säger henne det helt öppet, och hon förklarar rodnande att hon visst skall göra sitt bästa för att gårdens hyresgäst skall ha det bra.

Efter middagen kommer hon själfmant och hjälper doktorn med hans saker. Det går nu i ett huj att tömma boklårarna och ställa deras innehåll upp längs den långa gungplankan, tills drängen får tid att yxa till en hylla för böckerna. Doktorn har kommit i farten och begär både likt och olik för att få sitt arbetsrum treffligt. Värdinnan själf kommer in och anfalles med frågor om hon inte har det och inte det. En del har hon, det mesta har hon inte. Men doktorn vet att reda sig. Han har svärmat för den finska etnografin och hemslöjden, studerat den i Helsingfors' samlingar, och till sin förvåning märker värdinnan att den i förmiddags så omöjliga doktorn har utmärkt väl reda på hvad det kan finnas i ett gammalt finskt bondehem.

Hennes hjärta veknar allt mera ju större doktors förutsättningar bli om det hon har i sina gömmor. Först kryper en präktig, mångfärgad gammal rya fram från en skrubb på vinden, sedan ett par slitna täcken i egendomliga mönster, hvilka doktorn beundrar så högt, att han slutligen får lof använda dem till mattor i salen. Men när han begär ett par gamla mässingsbeslagna seldon för att med dem dekorera de nakna salsväggarna, då tycker värdinnan skrattande att det kan vara nog med galenskap redan. Han vill väl inte göra sitt rum till ett stall heller.

»Hvarför inte?» svarar han, »bara det är vackert!»

Så får han seldonen och på köpet en gammal björnskinnsfäll till skrifbordsmatta. Skrifbordet yxas till ute i drängstugan, och gårdsfolket börjar få aktning för den nykomne, då han är i stånd att rubba gårdens vanliga ordning redan samma dag han anländt.

Doktorn ser med tillfredsställelse på sitt verk i skenet af den lilla taklampan och besluter skrifva efter åtskilligt annat från Helsingfors att fylla rummet med.

Vid kvällsvardstid har han allt i ordning. Ida har hjälpt honom stöka så svetten står henne i pannan och ögonen glänsa. De ha burit böcker och lagt mattor tillsammans, hängt upp seldonen och virat granris kring den kala järnkedjan på hvilken taklampan hänger. De ha stött ihop och skrattat och burit sig barnsligt och uppsluppet åt. Doktorn har

funnit henne långt lättare att tala och skämta med, samt ojämförligt mycket snabbare i att fatta än någonsin värdfolket. Det har utspunnit sig ett slags vänskap emellan dem; hon börjar tro att doktorn likafullt icke hör till dansaresekten, och han börjar tro att hon allra minst gått i högre folkskola.

Värdinnan har sett på det hela med myndiga ögon, som bjudit till att gilla anordningarna, men icke riktigt förmått det. Först när doktorn börjar köpslå med henne om de gamla, slitna täckena och bjuder bra för dem kommer gillandet fram ur ögonvrårna. Och det stannar där, när han dragit fram en tiomarkssedel och trugat den på henne som ersättning för nyttjanderätten till alla de rariteter hon letat upp på vinden och släpat ner för att tillmötesgå sin hyresgäst.

Af unge husbond har man ej sett skymten.

Doktorn lägger sig efter en bastant kvällsmåltid till ro i en för kort säng med stickande bolster. Rummet är öfverhettadt förstås, han drager upp spjället, lägger sig igen och börjar känna af objudna sängkamrater, som vilja hålla honom sällskap.

VI.

Under de närmast följande dagarna står doktor Udde en ganska svår kamp med sig själf, men afgår naturligtvis med segerpalmen. Det har varit ett nästan för skarpt omslag, som han frivilligt kommit åstad i sitt lif. Öfvergången från de många intressena och det myckna bestyret i Helsingfors till den döda vintertystnaden på landet, sex mil från närmaste järnvägsstation, har varit så skarp och oförmedlad, att han de första dagarna känner sig nästan sjuk. Det, som i synnerhet brister honom är lusten att taga ihop med sitt arbete. Han har varit van vid att åtnjuta alla sina bekantas intresse och beundran för snart sagdt hvarje litet steg han gjort, men nu är han plötsligt öfverlämnad åt sig själf, ensam i omgifningar, som isa honom med sin fullkomliga likgiltighet för allt hvad han kallar sina intressen och som säkert aldrig skola lära sig förstå dem.

Han känner sig som i ett lufttomt rum, det saknas honom det nödvändigaste: den atmosfär af

ömsesidighet och godt förstånd, i hvilken han lefvat ända hittills. Han saknar likasom en grund att stå på, hans tankar sträfvä och sträfvä uppåt, men komma ej ur fläcken, hans själ är isolerad, hans intelligens får intet yttre stöd att gripa i och svinga sig upp, och hans påbegynta arbete och de många böckerna påminna honom endast om plikter, dem han nu är alldeles urståndsatt att fylla, åtminstone i dag och i morgon, men kanske allt framgent också.

Ur den döda likgiltigheten rundt omkring honom har det plötsligt vuxit fram ett spöke: tviflet. Tviflet på välsignelsen af hans arbete, tviflet på att ett estetiskt arbete öfver hufvud taget är någonting värdt, tviflet på innehållet i själfva den doktorsvärdighet han eftersträfvat. Det går så långt att han börjar tvifla på själfva den kulturhistoriska betydelsen af sitt föredrag om det etiska momentet hos Ibsen.

Men då inser han också att han börjar bli mjält-sjuk, att det är det tvära ombytet i hans lif och den förfärande ledsamheten, som låter modernismens sjukdomsbaciller gro i hans egen själ, just när han skall till och blanda ihop ett vetenskapligt medel för att döda dem i andras.

Och då kommer hans motståndskraft igen. Han håller långa spetsfundiga retoriska förklaringar för sig själf, bjuder till att öfvertyga sig med gammal, erkänd filosofi, drager fram stormännen Hegel och Kant, jonglerar med Rätt och Skönt och Sant och lyckas slutligen få bukt på de envisa rebelliska mo-

derna tankarna, som tränga sig på honom ur verkligheten.

Han lyckas dock bara få bukt på dem ungefär som en mor får bukt på sitt stora, kraftiga, skrikande barn: genom att lulla det till sömns. Han känner dunkelt att det barnet en dag kan växa honom öfver hufvudet och barnsligt brutalt, med oförståndets barbari slå sönder alla hans sekelgamla, finslipade argument.

I alla fall är han nöjd med att l'enfant terrible sofver för ögonblicket, och han har icke mera moderskärlek än att han umgås med planer att helt och hållet taga det afdaga under sömnen. Det nidingsdådet är nödvändigt för hans själsro, för att hans arbete skall fortskrida, för att han skall få den numera absolut nödvändiga doktorshatten, — ty hvad skulle väl alla hans bekanta och vänner säga, om han slog sin doktorsdisputation ur hågen?

Han kunde ju godt välja ett annat hufvudämne ännu, men då gick allt hans arbete hittills förloradt. Alla hans studier i modern fransk litteratur och konst vore förspillda, alla hans i långa år närda och omsorgsfullt vårdade skarpa tankar skulle han ha ammat förgäfves, och sist och slutligen skulle han svika sin ungdoms höga ideal genom att icke våga ett slag för det. Det värsta vore ändå att alla hans framstående vänner och gynnare inom fakulteten skulle känna sig besvikna på honom, på honom, af hvilken de med så stor rätt hoppats så mycket!

Det sista skälet blir det afgörande. Doktor Udde slänger med förakt sin tvekan och svaghet ifrån sig. Skall han tvifla, han, som redan har en hel verksamhet i det rättas tjänst bakom sig, och på hvilken fosterlandet med skäl håller sina ögon fästa? Skall han vara svag, mot hvilken hundrade händer hållas sträckta, väntande att få välkomna honom i den utvalda krets, för hvilken han är predestinerad och där han insupit sina första stora tankar om det Sköna och det Sanna? Skall han svika sin moders tro och sitt lands förväntningar, detta fattiga lands, som redan i honom sett försvararen af sina heligaste begrepp?

»Nej, och tusen gånger nej!» ljuder det högtidligt inom honom med en klang som af orgel och fanfar och Björneborgarnas marsch på en gång.

Han springer upp från sitt skrifbord och går till fönstret. Det bleka vinterlandskapet framför honom får lif och ur hvarje svag skuggning i det hvita nickar fosterlandet gillande till hans stora beslut nyss, och han känner med tårar i ögonen, att han älskar det gränslöst och är färdig gjuta sitt blod på den öde drifvan, för att det skall bli stort och lyckligt.

När han känt det i fem långa minuter, kommer han igen till skrifbordet, fattar pennan med en beslutsam rörelse och börjar ånyo sitt anfall på Modernismen i den gängse franska konst- och litteraturriktningen. — — —

Doktorn har som sagt varit smått hängsjuk och snokat efter ett distraherande sällskap, lika godt hvilket. Han har ett par gånger under sina promenader längs de af yrsnö muddriga vägarna stött på inspektoren eller unge husbond, men samtalet har bara blifvit inledt, egentliga anknytningspunkter saknades, och de båda landtbrukarne skyllde på det ena eller det andra och skyndade sig i väg till sina sysslor.

Med inspektoren har han ändå lyckats diskutera väderleken ända i botten och dessutom vidröra en hel mängd af fosterlandets brännande frågor, då han en skymningsstund mötte denne i paradtrappan. Men unge husbond slinker tydligen undan honom, det märks på mer än en omständighet. Doktorn kan icke undgå att beröras däraf. Han förargar sig smått och känner som ett slags bitterhet, fast han borde vara likgiltig.

Den enda, som varit riktigt tillgänglig under hans nedslagenhet och omöjlighet till arbete, är Ida. Och han har närmat sig henne i sin vetenskapliga själs nöd ungefär som en man, hvilken håller på att frysa ihjäl närmar sig sin hund och slösar sina mänskliga känslor på fyrfotingen. Dessutom skulle han ju tala finska med någon.

Ida har icke husbondfolkets representativa ställning, som skulle tvinga henne till isig värdighet, hon är gladlynt och pratsam, och hon är fortfarande nyfiken på doktorsns tro, ty hon har inte velat göra sig löjlig genom att blottställa sitt möjliga misstag och

fråga unge husbond hvad doktors religionsöfningar hade att betyda.

En dag går doktorn rakt på sak, när hon kommer in till honom med förmiddagskaffet, hvilket han anser sig nödgad dricka alla dagar för att icke i sin tur visa sig afvisande mot värdfolket och försmå deras förplägnad.

Han hör upp att skrifva och vänder sig mot Ida redan innan hon hunnit fram till honom.

»Hör nu, Ida,» säger han, »hvad är det med unge husbond? Det är alldeles som om han undvek mig.»

»Jaså! Gör han det?»

»Så förefaller det mig åtminstone.»

»Kanske misstar sig doktorn?»

»Nej, det tror jag inte. Är han lika otillgänglig mot alla?»

»Inte är han otillgänglig... Det är bara ett sätt hos honom...»

»Jag förstår inte... Kanske har jag sårat honom?»

»Ånej, — han är alltid så med obekanta.»

»Men kan jag då inte bli bekant med honom en gång som jag blifvit det med Ida?»

»Det är stor skillnad på oss. Husbond är husbond, och jag är bara släkting här i huset...»

»Jaså! — Ida är släkting till värdfolket?»

»Ja, — jag är brorsdotter till den afidne gamle Harvanen.»

»Det vill säga kusin till unge husbond?»

»Ja, så kallar man ju brorsbarn.»

»Och ändå passar Ida upp mig?»

»Något ska jag väl göra för mat och kläder, vet jag.»

»Har inte Ida mera för det än maten och kläderna?»

»Nej, ingenting... utom det som de sedan vilja ge mig.»

»Nå, men det är ju en riktigt ledsam ställning! Att inte få det som man känner att man själf förtjänat, utan bara mottaga det som gåfva!...»

»Ja, inte är det ju någonting att skryta med!»

»Men Ida är nöjd i alla fall?»

»Hvad hjälper det annat? En fader- och moderlös har det inte alltid så bra som jag.»

»De ha således tagit upp Ida i huset medan Ida var liten?»

»Ja, det ha de gjort.»

Ida står med den stora kaffebrickan obekvämt och tung mellan händerna, doktorn tager i den och stöder den mot sitt skrifbord.

»Jaså, — nå det var ju helt roligt att få veta... Då är ju Ida som barn i huset, och jag måste börja bemöta Ida mycket högtidligare?»

»Ajs!... Hvad ska doktorn... Doktorn ska inte skoja med mig!»

»Och Ida har vuxit upp som syster till unge husbond? Sedan ni var helt små?»

»Visst ha vi vuxit upp tillsammans som små, men unge husbond har sedermera gått flera år i lyceum . . .»

»Å, — har han det!» utropar doktorn och börjar förstå hvar unge husbonds sko klämmer. »Tänk att det kunde jag inte ana, när jag först såg honom!» säger han efter en paus.

»Å, — unge husbond har lefvat mycket i staden, han, men här på landet vill han inte sticka af från oss andra,» svarar Ida med släktstolthet, njutande af doktors öfverraskning.

»Jaså, — jaså . . .» säger doktorn fundersamt, »det skulle Ida ha sagt mig förut . . .»

»Han har en hel boksamling, unge husbond. Och det är han som håller tidningarna, dem doktorn också läser . . .»

Ida gör en rörelse åt ett par finska tidningsblad af färsk datum, som ligga i pinnsoffan.

»Och han förstår svenska mycket bra,» tillägger hon när doktorn ingenting svarar. Och när han igen tigger, gör hon ett yttermera förkrossande tillägg: »Men han bryr sig inte om att visa det, och han tycker för resten att vi mycket bra kunna vara utan hela det språket i Finland.»

»Ja, ja,» svarar doktorn leende, »ni äro naturligtvis stränga fennomaner här på landsbygden. Men en folkets man, det är jag också!»

»Ja, inte bry vi oss här på landet mycket om svenskan och de svenska herrarna,» säger Ida sorg-

löst avslutande och tager doktors kaffekopp, som han tömt.

Doktorn faller i funderingar. Det kan icke nekas att Idas plötsliga politiska trosbekännelse berört honom en smula löjligen, och han ser upp med en blick, där ironin ligger på lur. Den plötsliga sväng, som deras samtal tagit åt politiken, lämnar honom besynnerligt kall. De gängse finskt-nationela slagorden i den vackra bondflickans mun passa så illa där, tycker han. De skära skorrande in i hans uppfattning om hvad en vacker finsk bondflicka bör vara och verka fult i den väna, idylliska synvinkel, hvori han sett Ida förut. Det är den förbannade modernismen som trängt upp ända till finska landsbygden och som vanställer ett naturbarns enkla tal. Det är demokratins enfant terrible, som en dag skall växa öfver hufvudet på intelligensens och förnuftets världsordning!

Han blir allt kallare, så nationellt sinnad han än är, han kan icke förmå sig att säga ett vänligt ord till avslutning på samtalet, och han nickar endast stelt och högtidligt till Ida, som, utan att ana omstämningen hon vållat hos doktorn, niger gladt och skämtsamt och skyndar ut med kaffebrickan.

Doktorn kan icke taga ihop med sitt arbete igen, han har blifvit störd, illa störd i sin stora, harmoniska fosterlandskärlek, och han är icke fri från att känna agg mot Ida, som ryckt honom ur den.

Han har blifvit så besynnerligt känslig för motsägelser, att de behöfva icke ens alltid uttalas af en

annan. Det är som om han burit dem inom sig sedan långa tider och som om de nu mögnat i ensamheten på landet och började träda fram vid minsta tillfälle, pöckande på att bli hörda. För några år sedan visste han alls icke af några sådana motsägelser. Han var lika själfallet en finne, som luften han inandades var Finlands. Men nu stötte honom Idas ord. Han är färdig tro, att det är hon som är finne, inte han.

Sedan gå hans tvifvel lös på hans egen och andras stora fosterlandskärlek, fast det är barockt af honom att alls lyssna till dem. Han ser så obehagligt nyktert på saker och förhållanden, dem han förut omfattat med rättroende patriotism.

Han har under beröringen med personer och förhållanden i Helsingfors omöjligt kunnat sluta ögonen till för att den äkta, finska fosterlandskärleken gick med aktier och obligationer i bakfickan och dref en långt ifrån menlös affärspolitik bakom den stora nationela skylten. Naturligtvis dref det andra partiet en likadan politik, han insåg godt att det en gång för alla så är världens gång, men ändå kände han sig ofrivilligt bedragen. Han hade tänkt så stort och skönt och ädelt om fosterlandskärleken och hade så länge fått göra det ostördt, att den osköna verkligheten, trots alla tvingande förnuftsskäl och försök att sluta till ögonen, verkade som en kall pust, hvilken kom hans rena kärleks låga att oroligt fladdra till

och visa honom tingen i en långt mindre vacker dager.

Han harmas åt det, han lider under det, han blir utom sig. Men faktum står fast, att också i det fatiga Finland är kärleken till fosterjorden en kärlek med beräkningar, ett begrepp som kan missbrukas och som missbrukas. Det är två söner, en finsk och en svensk, som täfla om att älska moder Finland, de gräla om hvem som håller henne kärare och hvem som skall få ärfva henne.

Han påminner sig de två soldaterna i Runebergs Lotta Svärd. Sönerna Svensk och Finne äro numera båda lika den öfvermodige, unge dragonen, bara att de icke behöft rymma ur striden och bara att de svälla litet mindre af spetskhet än han, fast de ha fickorna fulla med pengar. De skryta icke längre med dem hos marketenterskan, gunås, utan de sätta dem lissmande och gudsnådligt in i ett patriotiskt företag, och ingen Lotta Svärd i världen kan säga om dragonen att han är en sämre son än Runebergs hjälte, den andre, fattige, som sårats i öppen strid. Tvärtom, — han är nyttigare, starkare, klokare — det är han, som numera leder fosterlandets öden, ty han har lärt behärska sitt öfvermod, förstår behandla sin gamla moder och drager försorg om hennes framtid. Den andre, — Runebergs hjälte — har spelat ut sin roll. Han är en fallen fantasiens kung, hvilken vid högtidliga ögonblick visas fram som ett hugstort exempel. Men alla inse länge sedan att hans saga är

endast en rörande anekdot från våra segrars och sorgers tid.

Doktorn reser sig häftigt upp och är så ond på sig, att han kan slå sig själf. Huru kan han låta en så tröstlös bitterhet fara af med sig ens i sina tankar? Hvar kommer den ifrån? Är det intrycket af Idas ord om svenskan och de svenska herrarna, som så förmått förstämna honom? Å, han är ju från sina sinnen!

Han är ju själf en af det nationela partiets förklarade medlemmar; dess lösen: »bort med svenskan!» är honom ingen nyhet, har har hört den tusen gånger förut, men det är som om den aldrig bitit på honom förr. Det är som om det varit endast en öfverenskommen formel utan djupare betydelse, ett stridsrop, som han lärt sig att ropa utan att närmare tänka på dess innebörd. Han hade varit en girondist, som sjöng Marseljäsen med sansculotterna, viss om att hans parti skulle bli det, som behöll den förnuftiga ledningen hela revolutionen igenom.

Ja, — det är Idas ord, hvilka tynga och tära på honom! De ha låtit så sorglöst barbariska, så barnsligt hjärtlösa, så uppriktigt hårda och otvätydiga, att han ofrivilligt häpnat vid dem, fast de äro hans eget partis lösen, den han hundra gånger underskrifvit och bekräftat med hand och mun.

Det faller som fjäll från hans ögon, det är som om han nu först fått sina öron öppnade. Och det ljuder i dem:

»Han tycker för resten att vi mycket bra kunna vara utan hela svenskan i Finland. — Inte bry vi oss här på landet mycket om svenskan och de svenska herrarna!»

Hvarför sårade de orden honom nu? Det hade de aldrig gjort förut! Hvarför sårade de honom just nu? — För att de ljödo ur det finska folkets egen mun, med naivitetsens öfvertygelse och rättframhetens omedelbara brutalitet!

I detsamma känner doktorn en besynnerlig harm såsom om han blifvit ovärdigt behandlad af en god vän, hvilken han litat på, med hvilken han delat ondt och godt och hvilken han älskat som sin broder. Det har aldrig förut fallit honom in att han, som kallat sig finne, som älskat sitt land högre än allting, som vuxit upp i det, som vill stanna här så länge han lefver och som aldrig sport en falsk ton i samklang med dess folk, — det hade aldrig förut fallit honom in att han kunde behandlas som en främling af första bästa inlandsbarn.

Och det faller honom icke heller nu in, — det är bara ett hugskott! Han är ju lika hemma här som de andra i gården, det är bara frukter af hans misslynthet, då hans arbete ej vill fortskrida, det är bara oförstånd af en öfvermodig, ung flicka, bara förstämning, framkallad af ledsnaden!

Men hvarför har han ledsamt? Bör han icke trifvas här midt ibland sitt folk? Bör han icke finna

sällskap hos det? Äro inte dess intressen hans och hans intressen dess?

I stället för att svara sig på den frågan, låter han sin blick flyga kring den tomma salen, hvilken han prydt upp för att göra beboelig. Han undviker instinktmässigt att tänka tanken ut, men känner likasom ett svalg öppna sig mellan honom och omgifningarna. Han är nästan gripen och börjar ofrivilligt gnola en strof ur Marseljäsen. Han har tidigare på dagen slagit upp några blad i den franska revolutionens historia, intrycket af hvad han läst kommer igen, när hans blick faller på det uppslagna stället, och han afbryter plötsligen strofen:

»Girondist!» säger han sig själf alldeles högt.

»Än sedan,» fortsätter han tyst, »låt vår lugna revolution försiggå! Jag är republikan, äfven jag, och den tiden kommer mycket snart då sansculotterna icke längre vilja drifva ut mig eller draga ner mig, emedan de nått lika långt som jag. Och det är vårt verk... den svenske sonens verk!» tillägger han stolt.

Men i sitt inre skäms han för att han, den förklaradt nationelt sinnade, kan hysa en så själf tillräcklig svensk tanke. Han har hittills i princip beundrat jakobinerna, ofta bjudit till att bli en af dem, men alltid stötts tillbaka af en osynlig hand. Nu vet han hvad den osynliga handen är för slag. Den är kastskillnaden, icke språkskillnaden, icke rasskillnaden! Den är de

förfinade vanorna, den uppodlade smaken, kunskaperna och det invecklade sjäslifvet! . . .

Samma hand har stött honom tillbaka hvar än han uppsökt jakobinerna. I Finland som i Sverige, i Danmark som i Tyskland. Det vet han af erfarenhet, ty han har tvingat sig på sina utrikesresor att taga del i politiska vänstermöten och försökt känna sig som en af massan, viss om att han varit en rätt-trogen demokrat. Men nu börjar den tron vackla hos honom. Han finner det löjligt att ertappa sig med alla en högermans bästa idéer, han vet icke hvarifrån de kommit och faller icke på tanken att verkligheten börjar reagera mot hans länge närda demokratiska fantasier.

VII.

Redan samma kväll tvingas doktorn af sin öfverhandtagande arbetsoförmåga och misstämning att söka förströelse, där han kan få det, — hos jakobinerna. Han frågar Ida om hon tror att värdfolket gärna ser ett besök af honom i kväll, och när hon bara gör stora ögon öfver en sådan fråga, drager han om en stund sin svarta rock på och går genom den kalla tamburen till värdfolkets sida.

Värdinnan är redan förberedd på hans besök och tager emot honom med vanlig värdighet, — värdinighet, ville han kalla det. Unge husbond har strax efter middagen farit till Hankala, men är väl genast hemma, berättar hon och ber honom sitta i soffan.

Det kommer öfver doktorn en lust att visa sig riktigt från sin bästa sida, och han lägger an på en så litet skolad finska som möjligt och på en samtals-ton så naturlig och osökt som om han hade en gammal, rar professorsfru framför sig. Han talar om

sina egna angelägenheter, ty han har förnimmelsen af att det verkar minst konstladt. Han lyckas påminna sig en del skämtsamma ordvändningar ur Idas tal och ur hvad han läst på finska; saknar han ord någon gång så nickar han bara skrattände, såsom om han varit fullkomligt viss på att värdinnan mycket väl fattar hvad han menar.

Tack vare den metoden tinar värdinnans värdighet småningom upp, hon till och med skrattar medgifvande, när doktorn belevadt ställer sig själf och sin opraktiskhet i riktigt löjlig dager.

Ida har just hunnit bjuda den första koppen te med nybakadt varmt bröd, då det hörs bjällerklang på gården och unge husbonds häst stannar framför trappan. Han är icke ensam, det hörs på en främmande kurirklocka och på rösterna ute i farstun. Värdinnan ger sig min af att icke märka det, men Ida trycker nyfiket ansiktet mot rutan, stirrar ut i halfmörkret och annonserar med en stämma, som icke är alldeles fri från en viss främmande klang:

»Jag tror det är Hankalahästen . . . Aakusti hämtar främmande, faster!»

»Nå, det är ju bra,» svarar hon lugnt, »så får doktorn göra bekantskap med våra sockenbor.»

Ida skickas ut i farstun med ljus för att taga emot de främmande, men värdinnan vänder sig knappast i sin stol, när hon med en slug, liten blinkning säger till doktorn:

»Hankala Manda och Aakusti, ni förstår, de äro så innerligt jämnåriga och på allt vis goda vänner...!»

Om en liten stund rullar ett litet rödt bylte in genom tamburdörren. Det är Hankala Manda, som är klädd i rödt, har högröda kinder och brunrödt hår. Ett par pigga, bruna ögon se skälmskt på doktorn och med afsiktlig vördnad på värdinnan, en liten rund hand räckes dem båda i tur och ordning, och en doft af eau de Cologne slår doktorn i näsan.

En kvittrande, skrattbruten stämman har rysligt mycket att säga om ingenting, den välmående, mjuka figuren låtsar frysa, gnider sina händer, men befinner sig egentligen i ett tillstånd af utmärkt välbefinnande och hemlig, fnissande uppsluppenhet.

Herr Aakusti Harvanens räkellater ha fått en släng af moderns värdighet, han ser mycket likgiltig ut och hans rörelser ha något af sengångarens styfhet i sig. Han bjuder pliktskyldigast doktorn på tobak, men hans frånvarande blick säger alldeles tydligt att han har mycket viktigare saker för sig i tankarna.

De två ha kommit åkande tillsammans i unge husbonds lilla kappkörningssläde, hon inuti, han på bocken. Hankalahästen har dragit endast drängen, som är med för att åka Manda hem igen, när hon fnittrat och pratat nog på Monola.

Doktorn har lämnat rum i soffan för Manda, men hon vill icke för sitt lif sätta sig där. Det är icke en plats för en ung flicka, påstår hon, och unge

husbond tillägger förklarande, att det är något skrock om att flickor bli ogifta om de sitta i soffor och spela gamla i förtid.

»Nå, då så...»

Doktorn tager igen sin plats och försöker känna sig så hemmastadd som om han aldrig varit i annat sällskap än detta, där man fnittrar och myser mera än man talar och där umgängets största hemlighet tycks bestå i att afbryta en sats i midten, men likafullt så, att de andra förstå fullt hvad man vill säga. Doktorn lägger också märke till att det icke är mycket invecklade och svårförstådda saker man vill säga, utan att det mest rör sig om fästmör och friare och frieri och kärlek.

Man bryr Manda för den och den länsmannen, man säger namnet på någon stadsherre och ler menande, hvilket allt är nog för att förmå de högröda kinderna antaga den ännu högre färgen af en rädisa, medan den lilla klotrunda, mjuka gestalten håller på att kikna af skratt och visar upp en förvånansvärd spänstighet. Den är stadd i en oafbruten elasticitetsutveckling, aldeles som en splitter ny gummiboll, hvilken skall lägga sig till ro på ett hårdt golf, eller som om den åkte fram i en kärra utan fjädrar på en knagglig och stelfrusen väg.

»Det måtte vara hälsosamt,» tänker doktorn ofrivilligt.

Under inflytandet af Mandas munterhet stiger stämningen. Allt hvad värdinnan säger är utmärkt

lyckadt, till och med unge husbond ger det sitt gillande genom att le lite tydligare, men till verkligt skratt går hans leende icke upp. Icke ens då Manda har som allra roligast och doktorn breder ut sin mun till ett stort skratt, som har det felet att icke höras utan bara synas.

Men så snart Ida kommer in med tebrickan till de nykomna får unge husbond verkligt roligt. Då blir det ljud i hans skratt och märg i hvad han säger. Det undgår doktorn, som är dålig observatör, men det undgår ingen af dem, som hans munterhet rör närmare. Och när unge husbond förtroget lägger sin arm om Mandas stolkarm och hviskar henne någonting i örat, få de båda så hejdlöst roligt, att värdinnan måste vända sig om och se på Ida.

Ida står med nedslagna ögon och allvarligt ansikte framför de skrattande, hållande tebrickan i ödmjukt böjd ställning emot dem. Manda tager påfallande långsamt för sig och unge husbond låtsar knappast märka att han gör det, när hans tur kommer. Han stannar med en sockerbit i fingrarna länge och väl öfver tekoppen innan han låter den plumsa i och ådagalägger på allt vis att Ida bara är en tjänstemaskin för honom. Icke ett ögonkast växlas mellan dem, men det ligger i luften en spänning så stark, att också doktorn får en förnimmelse af den och kastar en nyfiken blick på den vackra tjänarinnan.

Han undrar tyst öfver att hon så helt kan vara tjänarinna. Det ser ut som skulle det aldrig komma

i fråga att hon kunde räknas till sällskapet, och som om hon själf vore den första att erkänna det. Doktorn gör en liten reflexion om den stora skillnaden mellan tjänstefolk och husbondfolk hos bönderna, hvilken är minst lika stor som hos ståndspersonerna. Mycket större, rättar han sig, ty en släkting skulle aldrig i ett bildadt hem intaga en sådan ställning som Ida i detta.

När hon bjudit te, rätar hon långsamt på sig och går ut i köket, stillsamt och undergifvet, men ingen annan än doktorn tror på den undergifvenheten, ty de andra i sällskapet gifva hvarandra en menande blick när hon gått, unge husbond kastar vårdslöst på hufvudet och Mandas fnitter blir hetsigt och nervöst för några ögonblick.

Strax därpå kommer Ida in igen med toddybrickan, men doktorn afböjer grannliga unge husbonds öfvertalningar att göra sig ett glas i ordning. Han skyller på sin hälsa och på sina studier. Unge husbond låtsar gilla skälen, brygger sig ett duktigt glas ensam, skålar med Manda och bjuder sedan till att glömma att doktorn alls finns i sällskapet.

När doktorn vänder sig med en anmärkning till honom, får han endast en flyktig, stel blick till svar och några otydligt frammumlade ord, hvilka dock säga tydligt, att herr Aakusti Harvanen kan reda sig särdeles bra utan doktors vänlighet och alls inte är angelägen om hans närmare bekantskap. Det kan doktorn läsa om och om igen i hela hans väsen; det

sårar honom, såsom det sårat honom tidigare, men den ideala folkvännen tager snart igen makten och stiftar fred. Doktorn låtsar som om han icke märkte unge husbonds fränstötande hållning och tvingar sig se mycket vänlig ut.

Han förblir tyst och anspråkslöst sittande i sitt soffhörn, ler godmodigt och tjänstgör som ett beskedligt och oskyldigt vittne till herr Aakusti Harvanens framgångar hos den runda Hankala-Manda. Någon gång skjuter det upp som en halft harmsen känsla hos honom öfver att det lilla sällskapet tycks taga hans tillbakadragna, men fulländade sällskapstakt för en alldeles naturlig hållning, sådan som tillkommer en främling, hvilken får äran vistas hos dem och deltaga i deras små nöjen. Men i samma ögonblick bemästrar han sig, finner sig narraktig i sina pretentioner på att bli uppskattad af den landtliga egoismen och återvinner genast sin öfverlägsna jämvikt.

I alla fall beröra honom kvällens erfarenheter egendomligt oangenämt. Han hade ofrivilligt tänkt sig intagande ett slags hedersplats, när han tillbringade en kväll hos sitt värdfolk. Det gör han också så till vida som soffan är till för honom ensam, men han har fantiserat något om att han skulle leda samtalet och de andra vördnadsfullt lyssna till den lärde Helsingforsdoktorn, hylla honom med miner och åtbörder och opåtaladt skänka honom den höga undantagsställning, som honom med rätta tillkom här i detta sällskap.

I stället är det nu hans roll att beskedligt följa med en kurtis af allra enklaste slag, att då och då växla några otroligt banala anmärkningar med den i länstolen tronande värdinnan, och framför allt att icke låtsas märka att han är tillbakasatt. Han känner att det skulle göra sällskapet en tyst glädje om de observerade detta, och den vill han icke unna det.

När allt kommer omkring är det hans eget fel, som icke genast i början angaf tonen och intog den ordets och vetandets maktställning, som de säkert skänkt honom, bara han vetat taga den genast. Nu är det för sent, inser han, men gör ändå ett halft förtvifladt bemödande att leda samtalet från kurtisen på fosterlandet och dess lifsfrågor. Det förskaffar honom en undrande blick från Manda, ett förnuftigt ögonkast från värdinnan, förkrossande likgiltighet från herr Aakusti och ett besväradt stillatigande från allihop gemensamt.

Doktorn ger icke tappt genast. Han hugger i helt och hållet utan öfvergångar, alldeles omedelbart följande sina tankar, med en fråga om folkupplysningsarbetet fortskridit raskt här på orten och om landtdagsmannavalet senaste höst väckt lifligt intresse och deltagande.

Manda vet icke huru hon skall upptaga det plötsliga afbrottet och ser frågande på de andra. Unge husbond får plötsligen sitt djupt bekymrade uttryck igen och blickar hälften oroligt på sin mor som om hennes svar skulle intressera honom mycket, ty det

tycks icke falla honom in att själf gifva något sådant på den framställda frågan.

Värdinnan skrufvar sig ett tag i stolen såsom om hon känt sig förlägen, får ett plötsligt intresse för lampan som osar en smula och svarar med nedböjdt hufvud och blicken fäst på lågan under kupan:

»Nog ha de ju en folkskola här i socknen, och den har funnits här länge, men inte vet jag någonting om något annat folkupplysningsarbete.»

Unge husbond nickar bifallande till moderns svar, men han vet mycket väl att hon helt nyligen vid sockenstämman bestämdt afslagit att bidraga till en andra folkskola, som skulle placeras i den del af socknen, där Monola ligger. Så nog har hon reda på att det arbetas för folkupplysningen, alltid.

Doktorn upprepar något litet nedslagen sin andra fråga om landtdagsmannavalet väckt mycket intresse.

»Visst ha vi ju läst om det i tidningarna, och folk här också pratat litet om det, men inte ha vi kommit oss att taga någon del i det. Jag tänker att de nog välja oss förutan. Inte rör det oss mycket. Vi ha förut kommit till rätta utan att välja landtdagsman, och jag tänker vi också ska göra det här-efter.»

Unge husbond ser icke ut som om han vore alldeles af sin mors åsikt, men då Manda i detsamma vänder sig till honom med någon hjärteangelägenhet, som hon hviskar lågt och hemlighetsfullt, lämna hans

tankar genast det politiska gebitet, och lutad nära till henne tager han igen upp kurtisen, som doktorn hållit på att afbryta med sina allmänna intressen.

Doktorn får fatt i albumet och granskar noga dess åtta fotografier af karlfolk i helgdagsrockar och fruntimmer i schaletter och hattar. Resten af albumet upptages af lyckönskingskort med bibelspråk, kors och små änglar.

Med det lyckas han fördrifva tiden tills Ida kommer in och dukar bordet för kvällsvarden. Det afbryter kurtisen, Manda och unge husbond draga sig litet längre ifrån hvarandra, värdinnan ger Ida några order, och doktorn är glad åt att hans besök närmar sig sitt slut. Det blir ingenting af samtalet, ty doktorn har beslutat att icke vidare spilla krut på kråkor, och kråkorna ha heller ingenting att förmåla. Tigandet skulle bli tryckande i ett annat sällskap, men här håller man icke så ofantligt strängt på underhållning utan pauser. Värdinnan själf tycks finna tystnaden helt behaglig.

Det blir en bastant kvällsmåltid med brännvin och öl och delikatesser i bleckburkar, hvilka bevisa att man vill undfagna doktorn — eller Manda — efter mer än landtliga kraf, men doktorn förstår icke rätt att gifva akt på öfverflödet. Nu är det värdinnans tur att ha spillt krut på kråkor. Hon ställer framför honom burkarna, den ena efter den andra, men när han bara tager för sig utan att yttra ens den allra minsta förvåning, måste hon göra honom uppmärksam

på att hummer och anjovis icke växa på granarna i Monola utmarker.

»Det här är sådan där stadsmat, som Aakusti kantänka hämtat hit ut på landet. Men vi förstå oss inte på det själfva, utan det är bara för våra främmande.»

Det protesterar Aakusti kraftigt emot genom att tömma halfva hummerburken på sin tallrik. Han ler satiriskt och säger med udd:

»Doktorn har nog mycket bra reda på att de här kräftorna inte fångas i Likolampi...»

Det föranleder doktorn, som förgäfves sökt efter en anknytningspunkt i samtalet, att falla in med ett litet föredrag om hummerfångsten och dess betydelse för befolkningen vid Nordsjökusterna. Han är långt ifrån hemma i sitt ämne, som icke är vidare estetiskt, men han vill vara lärorik och upplysande och därför drager han hastigt en sens moral af det han berättat, och den är att Finlands befolkning är mycket på efterkälken, då det gäller att tillgodogöra sig naturens gåfvor. Naturen har visserligen kargt utrustat vårt land, säger han i tidningsstil, — har icke öst ut öfver det sitt ymnighetshorn, omskrifver han det till ändå högre katederstil, — men så veta vi icke heller det minsta att taga vara på de skatter hon bjuder oss. Till exempel bären! Huru många hundra tusen mark låta vi icke hvarje sommar gå oss ur händerna genom att lämna bären kvar i skogarna, i stället för att plocka och exportera dem! Doktorn blir varm för

bären, talar upp sig till en formlig hänförelse för dem, och kallar dem för en nationalrikedom, som vi icke bry oss om att taga vara på, utan låta förfaras.

De andra bli icke lika varma för bären. Unge husbond tillåter sig till och med ett skämt om dem, så att Manda ej kan hålla sig för ett lustigt fnissande, hvilket hon dock genast kväfver med stor själsstyrka. Vårdinnan förhåller sig alldeles likgiltig för bärens upprörande öde. Det blir ingen diskussion om dem såsom doktorn önskat, de få gärna förbli och ruttna i skogarna, och doktors nationalekonomiska flykt ändrar så att vårdinnan trugar honom smäckfull med mjölstark äggpannkaka.

Efter den är han icke längre mäktig någon flykt alls och har åtminstone för i kväll totalt förlorat lusten att verka höjande på sin omgifning. Han har små samvetsqual öfver det, han förebrår sig det som en försummad plikt, men gent emot värdfolkets praktiska flegma och verkningarna af äggpannkakan är han fullkomligt maktlös. Han blir den förste, som bryter laget, han säger ett slags harmset tack för kvällens nöjen och går in till sig.

När doktorn fått lampan tänd, vill han sätta sig till sitt arbete, men det tränger sig en mängd tankar på honom, hvilka alls icke höra till den gängse modernismen i den franska konst- och litteraturriktningen, utan hvilka tvärtom rota i den allra närmaste omgifningen.

Doktor Udde faller i smärtsamma, bittra betraktelser öfver odalbonden Paavo och öfver det finska folket. Han har alldeles förlorat tron på dess ofelbarhet, på dess kolossala fonder af obrukad andlig kraft och på dess himmelsstormande vilja att vakna och intaga sin plats bland nationernas tal. Det är upprörande, att han gör så, men han kan icke hjälpa det. Ty om det sällskap han lämnat nyss verkligen representerade blomman af den urfinska befolkningen, bondearistokratien, så hvad hade han väl då att vänta af de lägre lagren?

I detsamma går ett klart ljus upp för honom, och det lyser hoppfullt öfver hans själs plötsliga mörker. Det är Runeberg, hvilken nu som alltid är till hands med sin stora syn på tingen och sin djupa kännedom af sitt folk.

Var det icke den fattige, okunnige bonden, som han besjungit? Hvarken Molnets broder eller Torpflickan voro några välmående gårdsbönder, utan fattiga, obetydliga ödemarksbor. Där och endast där, endast i de djupa leden fanns den stora, äkta, gamla finska andan kvar. Det är de, som utgöra folkets kärna och mærg.

Doktorn kan sedan barndomen sin Runeberg utantill. Sedan helt liten har han lärt tro på sitt finska folk som på ett stort, allestädes i landet närvarande ädelt element, som fryser och svälter och segrar tillika, fast han icke gjort rätt klart för sig hvare de segrarna

numera bestå. Men ett vet han — Molnets broder och Torpflickan lefva än undanskymda i ödemarkens djup, ty de kunna aldrig dö. Den öfvertygelsen har han hela sin ungdom lefvat sig in uti, insupit med luften i hemmet och upptagit i sitt blod.

Verkligheten, den fantasilösa och ofullkomliga, har flera gånger hjärtlöst försökt nedslå honom, men han har tagit dess anfäktelser som ett nödvändigt ondt, hvilket följer med lifvets skola, såsom ett slags pröfning om ens mod och ens tro skulle stå bi i alla fall. Och det har han gjort hittills! Han är uppfostrad till att se bort från lifvets små sidor för att desto säkrare kunna hålla dess stora mål i sikte, och denna uppfostran är hans största skatt. I detta nu inser han det klarare än någonsin och tackar i tankarna tyst sina föräldrar för den kraft de gifvit honom med den.

I morgon dag skall han taga itu med att uppsöka Molnets broder och Torpflickan. De måste finnas någonstans här i närheten, och de skola fullkomligt återupprätta hans tro, hvilken ett svagt ögonblick hotat svika honom.

Han går fram till fönstret och ser ut i den hvita natten. Men där kommer en beklämning öfver honom, det är som om han vore begrafven i all denna snö och som om han omöjligt kunde komma ur den, den hindrar honom, stiger honom upp öfver knäna, tvingar honom att hållas kvar, där han är. Han betänker plötsligt att hans upptäcktsfärd efter originalen

till Runebergs hjältar kan bli mycket tidsspillande, att han nu borde på allvar skrifva sin disputation färdig i stället för att fantisera. Han har ju sin tro likafullt, och det är alls icke sagdt att hans expedition medför direkt uppmuntran. Han kommer ihåg ett besök, som han nyligen gjort i en torpstuga, en förmiddag då han pröfvade sina nya skidor, men det gaf honom inga nya, storslagna sidor hos folket som behållning, tvärtom hade torparfolkets bemötande varit ganska sträft. Nej, han skulle betrakta och fatta folket med sin inre, stora syn som Runeberg, och det kunde han godt göra här hemma.

Två slädar köras fram till trappan. Unge husbond stufvar in Hankala-Manda i sin lilla snäcka, sätter sig själf grensle bak på hundsfotten och åker i väg. Hankaladrängen följer halfsofvande efter i den andra släden.

När doktorn tänker på deras kurtis blir han alldeles nykter. Han går beslutsamt till sitt arbetsbord och skrifver flera sidor färdiga, innan unge husbonds bjällra återigen klingar på gården och talar om att han är hemkommen. Det är redan midnatt och doktorn går till ro, ganska nöjd med kvällens arbete.

VIII.

Det har följt ofrid och split till Monola med doktor Udde. Icke en öppen missämja med ordentliga utbrott, utan en dold, lömsk fiendskap, hvilken ligger på lur och endast ger akt utan att yppa sig i några handgripliga gärningar.

Unge husbond har, sedan doktors installation och hans ofta upprepade finska språköfningar med Ida, afbrutit sitt gamla förhållande till henne utan att yttra så mycket som ett ord till förklaring. Att det är brutet ser Ida på allting, på unge husbonds ovänlighet och afsiktliga förbiseende af henne, på hans fjäsk för Hankala-Manda och icke minst på moderns, Monolavärdinnans, hållning.

De första dagarna har Ida ingenting låtsat märka, men när Aakustis ovänlighet fortfar, stelnar det också inom henne. Hon är redan förut van vid hans litet konstiga lynne, men det har icke händt att en missämja mellan dem räckt mer än några dagar, ty Aakusti har alltid insett att han haft orätt, alltid ånkrat

sitt hårda hjärta och alltid varit den, som gjort början till att återställa det gamla goda förhållandet mellan dem. Nu är dock mer än en vecka förgången under tystnad och en känsla af växande harnesk. Aakusti blir icke färdig med sin ånger, men hans besök på Hankala bli allt tätare. Och i går var Manda här för första gången ensam, hvilket är inledningen till en hel rad likadana besök med likadan kurtis, som Ida måste bli vittne till, och en likadan hemföljning från unge husbonds sida.

Allt detta skulle dock gå an om icke gamla värdinnan vore. Hon är det värsta af alltihop, ty hennes skadeglädje är så förödmjukande, så innerligt tillfredsställd och illa behärskad, att Ida måste göra våld på sig dagarna i ända för att icke fela i vördnad mot sin faster och matmor.

Med unge husbond är det icke så farligt, det vet hon godt. Han må gärna göra sig till för Manda, gärna vara hård mot henne själf, — det är alltsammans bara den renaste svartsjuka! Han måste visa sitt öfvermod för Ida, förstås, och sin framgång hos Manda för modern och doktorn. Men Ida är alldeles obekymrad för den rivalen. Aakusti har hundra gånger hjärtligt skrattat ut Manda inför Ida, och den flicka man skrattat ut inför en annan, den går man inte och förälskar sig i. Och se förälskad, det måste unge husbond vara för att vid sina år och med sin förmögenhet gå och gifta sig!

Jo, unge husbond är svartsjuk, det har Ida mycket lätt för att inse, och den han är svartsjuk på, det är doktorn.

Under den tidiga morgonens bestyr leka hennes tankar med både unge husbond och doktorn, men det är besynnerligt lugna, själfmedvetna tankar. Hon nästan lyckönskar sig till att doktorn kommit hit, ty att han så mycket sysselsätter sig med henne är alldeles så som hon vill ha det. Hans blotta vänlighet mot henne har redan framkallat Aakustis färdiga svartsjuka, — hvad skall det inte bli om hon riktigt vill drifva leken till sin spets? Då stannar det inte vid bara tyst ovänlighet från Aakustis sida och vid besök på Hankala, då bryter det nog lös i förebråelser och annat godt, och allt det andra goda har hon nu i reserv, färdigt att användas, när fasterns triumf är som störst och hennes skadeglädje som högljuddast, just då, när gumman riktigt helt vaggat sig in i öfvertygelsen att Aakusti för alltid afstått från alla tankar på Ida.

Hon har ännu ett skäl att vara nöjd: doktorn ser ut att vara en riktigt hygglig och välvillig herre, som säkert aldrig skall göra henne någonting för när, äfven om hon än så mycket hyllar sig till honom och lyss till hans vetande. Själfva det sätt, på hvilket han behandlar henne, utestänger all tanke på kärlek, Gud ske lof! Ida har föga eller ingen erfarenhet af stadsherrar, men så mycket manfolk äro

de väl ändå, att hon förstår läsa i deras blickar och döma af deras sätt och deras ord.

Allt detta tillsammans gör att hon glömmet hela förödmjukelsen, som Aakusti låtit henne vederfaras i går, när hon bjöd Hankala Manda te och han låtsade ha så mycket ömt att säga denna. Liksom hon ej godt kunnat se i hans ansikte att det icke fanns ett spår af allvar i alla hans bemödanden! Likasom hon icke kunnat höra på hans skratt att det var konstladt och gömde hela det elaka öfvermod, som hon så väl kände till, men som han aldrig vågat visa Ida, sedan de blefvo vänner!

Stackars Manda! Hon skulle allt bli illa be-
dragen om hon litade på de vackra blickarna Aakusti
kastade till henne, ty de kommo bara från ögon-
vrårna! Det är inte hvarje flicka gifvet att få hans
blickar att glimma på det rätta sättet. Det är hennes,
Idas, hemlighet, och den lär hon icke ut. Det skall
mera till för att nå det, än att vara rund och röd-
hyllt, lukta eau de Cologne och fnissa som om det
roliga satt uppe i näsan.

Ida gör sig ingen stor brådskan med att avsluta
städningen i salen fast klockan närmar sig nio och
doktorn endera ögonblicket skall komma ut och vilja
taga den i besittning. Hon har under en god half-
timme gått omkring i det stora rummet med sop-
skyffel, damtrasa och kvast, medan den sprakande
furuvedsbrasan i kakelugnen småningom brunnit ned
i glöd och i förening med morgonsolen ute allt

mer smält isblommorna på fönstret efter den kalla natten.

Doktorn hade sina vanor, han. När Ida den första morgonen trädde in till honom med kaffet i rummet, där han sof, vaknade han helt bestört, gnuggade sig i ögonen, satte sig upp i sin broderade nattskjorta och brast sedan ut i skratt. Han hade trott sig förflyttad till sina barnår, sade han, — det hade inte sedan dess händt att han druckit kaffe på sängen. När Ida då helt brydd frågade honom huru hon skulle göra med morgonkaffet, efter han icke ville ha det på säng, såsom hon visste annat herrskapsfolk brukade det, svarade han skämtsamt, att han lämnat herrskapsvanorna längesedan och brukade stiga upp först som annat folk och klä sig, innan han drack kaffe. Men om hon nödvändigt ville väcka honom om morgnarna, så var det nog om hon kom och tände morgonbrasan hvarannan dag — kaffet skulle han dricka senare inne i sitt arbetsrum.

Nu håller han som bäst på därinne att ösa öfver sig iskallt vatten med en stor svamp, — det är hans sätt att börja dagen. Vanliga människor akta sig för att förstöra den härliga sängvärmen, som hänger i så behagligt ännu länge efter det man stigit upp, men doktorn hade sina vanor, han. Ida hör huru han ryser, när det kalla vattnet droppar honom utför ryggen, och hon kan inte annat än skratta åt stads-herrarnas bakvända vanor. När man badar, så skall man gå i bastu och tvätta sig i varmt vatten,

vet hon, och när man går i bastu, skall det ske om kvällen, förstås. Men doktorn gör alldeles tvärtom, han tvättar sig med iskallt vatten om morgnarna, han.

Han får naturligtvis gärna göra som han vill, men nog hade hon lust att gifva honom ett godt råd. Det måste ju vara lifsfarligt att alldeles mot naturens ordning i smällkalla vintermorgonen, när man knappast för kylans skull hade lust att tvätta händer och ansikte en gång, skölja hela kroppen och taga ifrån sig värmen, som man så bra behöfver. Det är bara herrskapsfolks dumheter, och Ida kan icke förstå att en så klok man, som doktorn annars visade sig vara, likafullt har så upp- och nervända vanor.

Och så de där gymnastikredskapen! Ida stöter till dem med foten, där de stå i kakelugnsvrån. Hon har redan genom doktorn själf fått reda på att de äro gymnastikredskap och inga religiösa konster. Men hvad ett gymnastikredskap tjänar till, det kan hon icke få klart för sig. Hon har sett doktorn svänga och vrida sig med dem mer än en gång, men hvarje gång har hon måst vända sig bort för att dölja huru löjligt hon tyckte det var.

En fullvuxen karl borde ju kunna reda sig utan leksaker, anser hon, i synnerhet när leken med dem är så tung att man pustar och svettas under den. Om det bara är för att bli varm på det kalla morgonbadet, så kunde ju en klok människa företaga sig något nyttigare, till exempel ett lika tungt arbete, i

stället för att lägga tid och krafter på en lek, som hon skulle skämmas att bli ertappad med. Men doktorn skäms inte, — tvärtom, han är riktigt stolt öfver att kunna lyfta de tunga järnvikterna på det allra konstigaste viset, just så, som en riktig människa aldrig skulle hitta på att lyfta dem. Och lika tokigt bär han sig åt med järnstafven. Hvad det tjänar till orkar hon inte grubbla öfver, men hon skall en gång rent ut fråga doktorn om det.

I detsamma kommer han själf ur sitt rum, huttrar af köld, gnider händerna och nickar god morgon till henne och börjar som vanligt med stora steg gå af och an i rummet. Han ser så viktig ut och är så upptagen af sin promenad, att Idas fråga, som hon skulle framställa rent ut till honom, fastnar henne i halsen, därifrån hon sedan långsamt sväljer ner den, allt medan hon rör om eldbränderna i kakelugnen för att påskynda förkolandet och få stänga spjället. Det faller nämligen aldrig doktorn in att stänga det. Han skulle helst se att värmen rök ut genom skorstenen och salen blef lika kall som hans sofrum, där han inte för sin död låter elda oftare än hvarannan dag, emellanåt bara hvar tredje.

»Hvad funderar Ida på?» frågar doktorn, när han ser henne stå och stirra i glöden.

»Inte tänker jag på någonting,» urskuldar hon sig med riktig ifver, såsom vore hon flat öfver att bli ertappad med funderande.

»Nå nå, — det vore ju inte så rysligt farligt, om Ida tänkte på någonting,» svarar doktorn skrattande och stannar framför henne.

»Nej... ingalunda...! Jag ville bara få stänga spjället, så hämtar jag doktors kaffe.»

Men doktorn skyndar icke på sitt morgonkaffe i dag, han stannar bredvid Ida och inleder ett mera på sak gående samtal genom att fråga om unge husbond har goda utsikter hos Hankala Manda.

Ida hör upp att röra i glöden, eldgaffeln stannar midt i en hög kol, som brinner med blå låga, hon tycks besinna sig innan hon svarar och har lust att se på doktorn, om han gissat något, men vågar icke lyfta sin blick för att ej förråda sig. Därpå svarar hon onaturligt naturligt:

»En stor gårds husbonde har väl alltid goda utsikter hos kvinnfolk, vet jag.»

»De se mig just ut att vara skapade för hvarandra,» tillägger doktorn.

Ida svarar icke. Eldgaffeln börjar igen sitt arbete, och doktorn går ett slag genom salen. Han är utvilad och vid godt lynne, han kan ej hålla sig för ett litet skämt, hvilket skall smickra Ida.

»Om jag vore i Idas ställe,» säger han, »så skulle jag taga unge husbond för min del och bli värdinna på gården.»

Ida drager med ett ryck eldgaffeln ur kakelugnen, så några glödande kol följa med och falla ner på golfvet. Hon böjer sig hastigt ned, spottar på sina

fingrar, griper kolen snabbt och slänger dem skickligt tillbaka i ugnen. När det är gjort, reser hon sig upp och är eldröd i det vackra ansiktet. Doktorn finner hennes rodnad helt förklarlig, som följd af hettan och anar alls icke hvilken känslig punkt han vidrört. Men Ida drager igen spjället och skyndar ut alldeles förvirrad öfver att ha blifvit genomskådad så snabbt af den främmande doktorn. Ty när han gjorde det så i en handvändning, så hade naturligtvis gårdsfolket länge sedan hennes hemliga sträfvanden klara för sig, hvilka hon trodde sig ha doldt så utomordentligt väl.

Den upptäckten gör henne så utom sig, att hon i köket fumlar med kaffekannan och slår ut en del af dess innehåll. När dess svarta floder rinna ut öfver den heta järnhällen, uppstår ett sådan helvetiskt fräsande att värdinnan kommer ut i köket och frågar hvad som står på. Ida får snubbor, och utom dem en mycket lång blick samt en försmädlig fråga, om doktorn gjort henne kollrig i hufvudet nu redan på morgonkvisten, efter hon slarfvat så till vägs.

Summan af saken blir att nytt kaffe måste kokas, och att doktorn får det först efter en half timmes väntan. Ida ursäktar sig, när hon bär in det till honom och ser så ångerköpt ut att doktorn måste uppmuntra henne med ett broderligt tag under hennes runda haka. Han vet icke själf huru han kommer sig till den närgångenheten, men när den är gjord är han helt stolt. Det är som hade det varit ett man-

domsprof, lika godt med att han lyft sina järnvikter tio gånger efter hvarandra på utsträckt arm.

Han är alls icke blind för den blick af skälmsk förvåning, hvarmed Ida svarar på hans lilla tilltag. Det har icke varit henne någon förolämpning såsom han i sin finkänslighet det första ögonblicket förmodat, utan tvärtom ett närmande, hvilket hon likasom väntat på, förefaller det honom. Han är smickrad, och Ida är smickrad, och de småle och byta blickar, till dess Ida sedesamt och hurtigt försvinner i tamburen och doktorn får dricka sitt morgonkaffe i fred och ro.

IX.

Doktorn har icke lämnat idén om att vädja till de djupa leden med sin fosterlandskärlek. En dag när Ida kommer bärande in middagsmaten till honom, stannar han fundersam framför henne och frågar om hon tror att husbondfolket hade någonting emot att han sammankallar socknens ungdom och andra intresserade här i denna sal för att åhöra ett föredrag, som han ämnade hålla.

»Nej, det ha de väl inte,» svarar Ida och ser spörjande på honom. Hon vet att ett föredrag är någonting liknande en predikan, att unga studenter hållit sådana någon gång förut här i socknen, men att de varit ganska tråkiga och rört sig om ting som inga andra än socknens herrskap brytt sig om. Därför tillägger hon afrådande:

»Men det finns så litet herrskap här i socknen och de bo så långt ifrån, på andra sidan kyrkan.»

»Det är alls inte min mening att hålla föredraget för herrskap, tvärtom, det är för menige man, för Ida

och för alla, som vilja veta något nyttigt och lära förstå tidens sträfvanden.»

Ida är mycket smickrad, förstås, hon vill så gärna ha reda på tidens sträfvanden en liten smula, men hon tror likafullt att doktorn måste hålla sig till herrskapen för att få åhörare efter sitt sinne. Fattigt folk hade andra ting att tänka på än tidens sträfvanden, och fast kanske unge husbond och några andra, som varit i skola, kunde förstå doktors föredrag, så tänkte han väl inte på allvar vända sig med det till menige man?

Doktorn blir ifrig och upprepar i mycket tydliga ordalag, att han alls icke bryr sig om herrskapsåhörare, utan bara om de okunniga, men vetgiriga. Ida ser på honom förvånad och säger skrattande:

»Man brukar inte här i vår del af landet hålla föredrag för torpare och inhysingar. Senaste gången man höll ett sådant här, uppmanade visst prästen menigheten i kyrkan att gå och höra på studentens visdom, men alla tänkte naturligtvis, att det inte var någonting för dem, utan bara för folk, som gått i skola och förstodo något. Inte heller ville de tränga sig fram och taga bort platserna för de andra.»

»Ja, men jag skall hålla mitt föredrag just för de olärda, jag,» vidhåller doktorn envist.

»Kanske de skola förstå det,» säger Ida beskedligt.

»Ja, det kan Ida vara viss om att de skola göra. Och jag får naturligtvis husbondfolkets medgifvande

att hålla det här i salen. Den är ju stor nog, och hit ryms fler än Monola gårds underhafvande, eller hur? Nu skall Ida tala om min afsikt både för gårdsfolket och för torparna och grannarna. När jag nästa söndag låter lysa i kyrkan, så tänker jag att jag skall få tillräckligt många åhörare.»

»Nog skall jag tala om det för alla jag träffar. Men jag tror det är bäst att doktorn vänder sig till unge husbond och talar med honom om saken, för värdinnan är väl inte riktigt med om sådana nya företag. Hon är inte vidare för folkupplysning och sådant där, ser ni, och det kan ju också vara lite för nedlåtande att bjuda hela socknens folk hit för att förstöra det målade golfvet med järnskodda klackar och våta fötter.»

Den invändningen hör doktorn alls icke på, han låter Ida gå, stadgar sig i sitt beslut om föredraget och strax efter middagen tar han de några stegen öfver till värdfolkets sida för att tala med unge husbond.

Han gör det icke alldeles utan själföfvinnelse. Unge husbonds hållning har just icke varit så älskvärd och tillmöteskommande som doktorn kunnat önska det, han har längesedan afstått från tanken att omstämman unge husbond, och det skulle aldrig fallit honom in att uppsöka denne om ej det skett för ett mål, inför hvilket hans eget obehag måste vika. Nu går han med stram uppsyn och dröjande steg genom farstun och kommer in i värdfolkets matsal

eller salong, där han hör skratt och högljudda röster ur ett inre rum. Han träffar värdinnan och säger att han har ett ärende till unge husbond. Hon ger honom en frågande och nyfiken blick, skyndar sig icke att kalla ut herr Aakusti utan visar med hela sin tunga plastik och mimik att hon vill veta hvad det är för ett ärende doktorn har.

När doktorn ej gör min af att säga henne det, fast hon stannar än en gång på vägen till unge husbonds rum och ser än en gång på honom, så får hon ett såradt uttryck, suckar ett tag och försvinner i rummet bredvid matsalen. När dörren öppnas ser doktorn mycket rökiga konturer af bohag och ett fönster i fonden, samt hör kortlappar smällas i bordet.

Unge husbond kommer snart ut ensam, — modern har haft den stolta takten att icke följa med, efter doktorn ej ville vända sig till henne med sitt ärende

De möta hvarandra med blickar, som ej just tala om djupare sympati, och unge husbonds är litet grumlig och rödsprängd efter de glas portvin, som höra till kortspelet.

Doktorn är icke nyfiken, frågar ej ens om han har främmande inne hos sig, fast det kanske kunde höra till saken. Han framför stående sitt ärende om salen, tilläggande att han redan förut diskuterat saken med Ida, som rådt honom vända sig med den till husbonden.

Unge husbond fattar med sin gråaktiga näfve om ryggstödet på en stol och sätter upp ett uttryck såsom vore det en mycket viktig och mycket betänkelig angelägenhet, hvilken väl tål att grundligt öfvervägas. Det gör han emedan han är smått generad öfver äran att få afgöra i ett så viktigt spörsmål och emedan han vet att det ändå blir modern, som säger det sista ordet. Men det är han alldeles för duktig till att medgifva, han gör sitt betänksamma uttryck ändå mer bekymradt och djupsinnigt och säger med sträf värdighet:

»Månne inte salen vara för liten för en så talrik församling, som doktorn säkert skall kunna räkna på?»

»Tror herr Harvanen verkligen att mitt föredrag skall väcka så mycket intresse? Det vore ju bra. Men jag tror visst inte jag får så många åhörare.»

»Åjo — nog får ni åhörare, alltid. Man är inte van vid föredrag här i socknen, och det finns mycket bildadt folk här...»

»Ja, men det är inte för dem jag tänker tala, utan för menige man, för edra torpare och inhysingar och andra, som inte veta så mycket förut.»

»Ja-så!» svarar unge husbond långdraget, »hvem skulle ha trott det? Det är ju något alldeles nytt. Men jag tror inte de förstå sig mycket på hvad en lärd doktor har att säga.»

»Jo, det skola de förstå. Jag afpassar mitt föredrag just för sådana åhörare.»

»Hvad skulle ni riktigt berätta för dem?» frågar unge husbond med en liten gäckande skiftning i rösten.

Hans ironi är så fin och så väl gömd, att doktorn alls icke uppfattar den utan svarar rakt på sak:

»Jag tänker tala om de djupa ledens skyldighet att vakna upp ur sin likgiltighet och fatta att de utgöra Finlands kärna, och att det är ur dem, som fäderneslandets framtid skall utveckla sig. Jag tänker tala om arbetets välsignelse och kunskapens ljus, om vårt lands framtid och om folkets rätt till bildning.»

»Det är ju mycket utmärkt, men jag tror ändå att de kanske mera tyckte om några berättelser från finska kriget och den svenska tiden, då de hade det långt sämre än nu...»

»Det kan ju vara,» säger doktorn en smula afkyld, »men jag ska åtminstone försöka intressera dem för deras ställning i dag och för deras framtid i morgon.»

»Nog är det mycket rätt tänkt,» nickar unge husbond gillande, »men det förstå bara de bildade i socknen, och det blir således ändå för dem...»

»Nej!» afbryter doktorn tvärt, »jag vill tala till själfva folket.»

»Äro de bildade inte folk också?» säger unge husbond.

»Naturligtvis,» svarar doktorn förargad, »men de känna redan till hvad jag har att säga. Nu frågar jag bara om jag får salen? Får jag den, så låter

jag redan nästa söndag lysa om mitt föredrag i kyrkan.»

»Männe inte doktorn ska få den?»

»Ja, ja, — det är just det jag frågar herr Harvanen om. Kan ni inte svara bestämdt?»

Unge husbond rifver sig i nacken, tvekar, ser betänksam ut, men när doktorn blir otålig på allvar, svarar han plötsligt skämtsamt med knappast dold skrattlust:

»Nog får ni den förstås, — bara inte morsgumman har någonting emot det!»

»Det är således ändå till henne jag ska vända mig?» frågar doktorn mycket kort, i förargad ton.

»Det är ju hon, som egentligen bestämmer om det, men om inte doktorn vill tala med henne, så nog ska jag...»

»Jag har ingenting alls emot att tala med henne, men Ida har visat mig till er med det här ärendet...»

Unge husbond fattar mycket väl Idas lilla diplomatiska schackdrag, då hon haft doktorn att vända sig till honom för att låta honom framstå som den bestämmande på gården och för att därigenom mäkla fred. Han känner så väl igen hennes knipslughet i hela tillställningen, han måste le åt hennes förmåga att narra själfva den lärde doktorn till att gå sina ärenden, och han blir för ett ögonblick helt försonad med henne. För att icke förlora den myndighet Ida velat tilldela honom inför doktorn, säger han beskyddande och

säkert, som om han nu först vaknat till insikt om sin maktställning:

»Nej — jag ska nog styra om saken. Doktorn kan vara alldeles lugn för salen, — ni får den, förstås. Och ni kan när som helst sända lysningen om föredraget till prästgården.»

»Tack så mycket! Det är allt hvad jag ville.» Doktorn räcker unge husbond sin hand och vill gå, då denne i sin goda stämning besluter att äntligen närma sig doktorn och säger artigt:

»Skulle inte doktorn vilja dricka ett glas portvin med oss därinne. Där finns ett par resande affärsbekanta till mig från staden. — Om nämligen doktorn inte försmår vårt ringa sällskap . . .» tillägger han med själf tillräcklig ironi.

Doktorn har denna gång intet annat val än att antaga inbjudningen, emedan han just nu bedt husbonden om en tjänst, och han stiger in i det rökfyllda rummet, där en mycket begagnad kortlek ligger framme på bordet nära en flaska och några tömda glas. Två märkvärdiga herrar i höga stöflar vräka sig påfallande bussigt i hvar sitt soffhörn. Värddinnan har gått sin väg.

»Doktor Uddel» presenterar unge husbond, »— handelsman Kakriainen och expeditör Mayer!»

Handelsman Kakriainen arbetar att komma upp med sin välfödda kropp ur soffhörnet, medan expeditör Mayer reser sig med flink profryttarhållning och ett förbindligt leende af jämlikhet, när han hör

doktorstiteln. Doktorn trycker en grof hand, som styft sträckes emot honom och uppfångar en däst, rödsprängd blick ur ett däst, rödsprängdt ansikte. Profryttar Mayer bugar artigt reserveradt, fortsättningsvis leende såsom full af hemlig maskopi med doktorn, men trugar icke sin af ringar med mycket matt lysande briljanter prydda hand på doktorn.

»Det är ett par affärsvänner från staden,» säger unge husbond till yttermera visso.

Doktorn finner inga lämpliga ord att uttrycka sin fägnad öfver de nya bekantskaperna, han slår sig ned på stolen unge husbond skjuter fram åt honom och börjar i brist på annat trumma på bordet. Unge husbond går att skaffa ett rent glas till doktorn, och då tager handelsman Kakriainen som den äldste till ordet:

»Doktorn är väl här ute på landet för att studera?»

»Ja, det är jag.»

»Och det går bra med läsningen här i ensamheten, tänker jag? Ja, ja, — nog går det alltid, när man inte är i tillfälle att roa sig. Ungdomen vill alltid roa sig, hehe-he!» skrattar han mycket lifvadt.

Doktorn lyckas få tag i sin roade min, och när herr Mayer ser den, stämmer han belevadt in i skrattet.

»Se, jag har en son, som är polytekniker, och jag vet huru svårt ungdomen har för att läsa. Läser doktorn också sådan där geometri och geodesi, hva

sa? Det gör min son. Det är svåra saker att läsa, för det består af bara siffror och ritningar. Och han är nästan landtmätare redan, min son, menar jag, fast han är lika ung som doktorn. Och om ett par år är han välbeställd tjänsteman i kronans tjänst, — är doktorn också det, hva sa?»

»Nej, det dröjer väl längre för mig,» svarar doktorn fogligt och betraktar ganska kärlekslöst den tjocke, skrattande handelsmannen, som har en så lofvande son.

Herr Mayer anser nu tiden vara inne för att göra doktorn en afsides, diskret fråga på bruten svenska:

»De ä rulige, de där gubbarna — wie?»

Doktorn uppfattar icke riktigt det roliga, men svarar ett medgifvande ja och ger herr Mayer en fint bildad, akademisk blick.

Den blicken missförstås alldeles af handelsmannen, som i ett nu håller inne sitt skratt och säger med värdighet:

»Nog kunde herrarna tala finska, efter vi en gång äro i Finland, tycker jag.»

Doktorn är finkänslig nog att bära fram en ursäkt på finska, som herr Mayer gillar med en nick och handelsman Kakriainen bereder sig att nådigt upptaga då unge husbond i detsamma kommer igen med glaset till doktorn och tankarna ledas på andra, fredligare ämnen från det explosiva om språkfrågan.

»Skål!» ropar unge husbond fryntligt till doktorn och stöter så hårdhänt till hans fyllda glas, att en del af det spritdoftande, röda innehållet stänkes ut öfver bordet. Då säger han »åhå!» till ursäkt och torkar upp det spillda med rockärmen.

Efter den ceremonien, och sedan doktorn skålat med de andra herrarna, är isen bruten, det glada sällskapet lägger icke längre band på sin börjande högre glädje, och när unge husbond korkat upp en ny flaska »portvin» och glasen fyllts om igen, blir doktorn invigd i en stor mängd förtroenden. Först och främst får han veta att handelsman Kakriainen alldeles nyss förlorat sextio mark kontant på knack till herr Mayer och unge husbond, men att han nog skall klå dem med ränta. Sedan att herr Mayer egentligen är vinagent för en tysk firma, men att han samtidigt och hufvudsaktigen är reseexpeditör för ett stort varu- och transportförsäkringsaktiebolag, i hvilken egenskap han reser omkring i bygderna. Men sina mest lysande affärer gör han som spannmålsuppköpare för egen del.

De ha just i dag afslutat kontrakt om uppköp af Monola sädesförråd till ett pris, som är ensamt stående högt, men som herr Mayer, Gud vet på hvilka mystiska grunder, dock är färdig betala kontant i sommar och för hvilken betalningssumma handelsman Kakriainen på lika hemlighetsfulla grunder iklädt sig borgen.

Då dessa invecklade affärstransaktioner lämna doktorn fullkomligt kall, tager herr Mayer ordet och utbringar på en besynnerlig östersjöprovinsfinska en skål för sina utmärkta affärsvänner, hvilket tal har den åsyftade verkan, att hans utmärkta affärsvänner storkna af skratt — det är herr Mayers lediga sätt att behandla deras modersmål, icke talets innehåll, som verkar så retande humoristiskt.

När skålen är drucken, gör doktorn min af att vilja resa sig och gå, men då falla alla tre herrarna öfver honom med förebråelser. Det duger icke att lämna deras sällskap innan de tömt flaskan i botten. Den, som i leken går, får leken tåla.

För att intressera doktorn omtalar unge husbond för de andra hans afsikt att nästa söndag hålla ett föredrag här på Monola. Man är förtjust i den idén, och då de två affärsherrarna just om söndag skola passera socknen på återväg till staden, lofva de med en mun att bli hans åhörare. De låta icke doktors tydliga likgiltighet gå sig till sinnes, de fråga honom om hans ämne för föredraget, och expeditör Mayer försäkrar med värme att han riktigt längtat efter en dylik stund af hög, fosterländsk stämning. Han blir så hänförd vid blotta tanken på en sådan stund att han börjar sjunga »Deutschland, Deutschland über Alles», men då de andra ej kunna den sången, byter han om till en annan tysk visa, som de märkvärdigt nog kunna både till ord och melodi:

»Es geht ein Rundgesang in unserem Kreis', rum rum rum rum,
Es geht ein Rundgesang in unserem Kreis', rum, rum;
Dreimal drei ist neun,
Du weisst ja was ich mein', — — —
Lass weiter geh'n, lass weiter geh'n, lass weiter geh'n...!»

De tre herrarna bli vid att sjunga den under ett frenetiskt rrum, rrum, rrum, långt sedan doktorn lyckats smyga sig i väg och sköljt den otäcka sprit-smaken ur munnen, samt för jämförelsens skull vädrat sitt sinne med en läskande sång ur »Elgskytterne», — det var annorlunda folket lefde den tiden.

X.

Dagen för doktor Uddes föredrag är inne. Han har med orubbligt jämnmod för den stora sakens skull genomgått en hel serie små pröfningar och förargelser. Först och främst har han ej fått salen, som han bebor, till sitt föredrag, emedan värdinnan, rakt emot sin herr sons löfte och sedan föredraget redan var utlyst, kommit med ett formligt och oblidkeligt nej som sista ord i frågan. När doktorn ansatte henne för att få veta skälet till hennes vägran, gaf det henne endast ett utmärkt tillfälle att briljera med svepskäl, — hon fann på det ena efter det andra, utan att ens söka dem. Men Ida kom senare med underrättelsen att värdinnan inför gårdsfolket förklarade saken helt enkelt så, att det var *hon* som bestämde om föredraget fick hållas i hennes sal eller icke — ingalunda unge husbond eller doktorn!

Ida själf ansåg skälet ligga i det, som hon genast anförde när doktorn talat om att använda salen, näm-

ligen att publiken skulle fördärfva målningen på salsgolfvet. Hon kände sin matmor och fann förbudet i det hela taget mycket naturligt och lätt att förstå.

I stället för salen hade doktorn fått löfte om stugan, och där har man midt på söndagsförmiddagen gjort i ordning, flyttat bänkar och bord och satt upp nya åhörarplatser medels kullstjälpta slädar till bockar och isbelupna sviktande ribbor öfver dem till säten. Belysningsfrågan utgjorde den största svårigheten, men när doktorn offrat ett par skålpund stearinljus på fosterlandets altare, kan han vara viss om att det blir ljus nog åt vårt folk.

Midt emot ugnen, i vrån, står ett bord och en stol: katedern.

Innan middagen tager doktorn en öfverblick af slagfältet, där han skall bryta okunnighetens och likgiltighetens bojor, i hvilka de djupa lagren af hans folk ligger fängsladt. Han kommer in i stugan, och ett tiotal nyfikna barn drager sig vördnadsfullt undan för dagens hjälte. De begäpa förberedelserna och doktorn med djupa, undrande blickar, sticka fingrarna i munnen och bereda sig på någonting stortadt.

Doktorn gillar anordningarna, delar ut stearinljusen och tackar Ida för besväret hon haft, ty det är hon, som varit den praktiska själen i företaget. Sedan går han till sitt igen, ser än en gång genom sina små anteckningar för föredraget och öfvar sig i hållning och röst något litet, men är rädd för att bli

öfverraskad af Ida och ansedd för halftokig, om han talade högt för sig själf och poserade framför spegeln, såsom han haft lust att göra.

Han äter nervöst sin middag och får hjärtklappning af kaffet. Det är som om han nu gick till ett mycket större företag, än när han höll sitt världsberömda föredrag om det etiska momentet hos Ibsen. Han är så besynnerligt osäker, han litar alls icke på sig själf med samma tillförsikt som då, och han känner sig också allt annat än säker på sin publik. Också språket är han icke fullt mäktig, det vet han, fast Ida försäkrar, att han redan talar finska som en inföding. Han känner sig alldeles främmande för sina åhörare, han vet icke alls huru de böra anslås och ryckas med, och han ångrar ett ögonblick sin envishet med att hålla föredraget och hoppas tyst på att socknens herrskap och bildade element lika fullt skola vara med, utgöra ljusets riddarvakt och med sitt bifall inverka på massorna.

Sedan finner han sig löjlig, som gör sig sådana bekymmer, betänker att han skall taga sitt publikum ungefär som en småbarnsskollärare sina elever och kan ej låta bli att le åt sina öfverspända idéer. Men, — i alla fall — just dessa öfverspända idéer äro de, som skola gifva hans föredrag flykt och hänföra hans publikum. Utan dem går han till sitt värf alldeles som en handverkare till dagsarbetets slit. Nej, han måste tro öfverspändt, högt, eldigt, — annars faller

han strax i början inför sig själf och med detsamma också inför alla de andra.

Medan den grå skymningen faller öfver ett vinterlandskap i tö, vandrar doktor Udde af och an i sin sal, iklädd sin långa diplomatredingote och fäktar i sin inbillning med alla Don Quichottes väderkvarnar. Han kan icke sitt föredrag utantill, har det icke ens ordentligt uppskrifvet, ty han har litat på att hänförelsen skall gifva honom talegåfvan och ordens mäktiga flöde. Men nu sviker honom öfvertygelsen i sista minuten, han är igen Girondisten, som vill vigla upp de ännu fredliga Jakobinerna — till hvilket ändamål?

Väntan på timmen för föredraget blir honom ordentligt plågsam. Det är utlyst till klockan fem, men ännu återstår en half timme. Doktor Udde försöker tala förnuft med sig själf. De tändande ord han tänker uttala äro ju sagda hundra gånger förut. Det är bara tidens stora röst han gör sig till tolk för, och gör han sig icke till tolk för den, så kommer en annan med mindre hänsyn och mindre tvifvel och uttalar den dubbelt mer hänsynslöst och oförnuftigt, kastande en hel eldbrand in i de sorglösa sinnena, tändande en hel löpeld, i stället för att han endast med en försiktig gnista vill pröfva om materialet redan är torrt nog att brinna. Och om det är det, så vill han bara göra upp en liten, värmande och lysande eld, som kan vårdas och behandlas och som alls

icke skall taga öfverhand och bli en fara för stat och samhälle.

När han kommit till den kompromissen, blir han led åt hela sitt företag. Han är en frasmakare utan ett grand af tro och hänförelse, en folkets man, förgiftad af vetande, eller rättare en vetandets man, som ingenting har med folket att skaffa.

Med denna tillförsikt till sig själf och sin uppgift, följer han Ida öfver gården till den upplysta stugan, när hon kommer och meddelar honom att församlingen väntar på föredragaren.

På gården stå ett antal slädar med fastbundna hästar, som tugga hö eller hafre, medan en bjällra eller en klocka då och då klingar till, när hästen ruskar på sig.

Doktor Udde lämnar vid dörren sin öfverrock till Ida, och träder in i den stora stugan, som trots de offrade stearinljusen ter sig tämligen mörk. Han uppfattar att en mängd personer sitta med ryggarna åt honom, och de vända sig om, då de höra honom komma. Han bugar sig artigt för dem, medan han mellan de provisionella, till största delen tomma bänkraderna går fram mot bordet med de två ljusen och det af Ida framställda glaset vatten fjärran i den skymmande fonden.

När han är framme där, lämnar honom hans spänning helt plötsligt. Han hade föreställt sig ögonblicket så mycket högtidligare, så mycket mera spännande, så mycket viktigare, det har sysselsatt hans

tankar så länge, och han har arbetat upp sig till medvetandet om att med sitt föredrag fylla en mission, tusen gånger större än den han fyllt så glänsande i Universitetets solennitetssal för ett antal år sedan. Men nu står han ansikte mot ansikte med verkligheten i en halfmörk stuga — inför en publik, som knappast syns, det vill säga den syns tillräckligt för att han skall kunna räkna den till trettio personer och det är inför den han skall slå sitt stora slag för det finska folkets sak, hvilket vållat honom sådan oro!

Innan han börjar, sväljer han med ett par klunkar vatten ner förtrytelsen öfver att ha bedragit sig själf och far med blicken mönstrande kring stugan. Midt framför honom sitter Monolavärdinnan med korslagda händer och högtidlig kyrkuppsyn och rullar med tummarna. Höger om henne finnas tre tomma platser, till vänster fnissar Hankala Manda, klädd i hatt och muff, med ett par för doktorn obekanta herrar. Han ser strax att de två främsta, bäst besatta stolraderna intagas af socknens bildade, det märks på toaletterna, på hållningen och på blickarna, hvilka nyfiket fästas på honom. Längre bort bakom dem, drunknande i dunklet, sitter hans egentliga publik, — Molnets broder och Torpflickan, — den, som han skall tala till. Men den är så fåtalig och så undanskynd, att han knappast lyckas få korn på den. Närmast ugnen i bakgrunden, där ljusskenet åter är starkare, stiger amfiteatraliskt en skara barnansikten,

hvilkas ljusa hår stå i bjärt kontrast mot den svarta fonden bakom.

Doktorn söker ännu en gång sin egentliga publik, forskar envist i det mörka tomrummet efter de kända finska gubbyperna med glest hakskägg, kantiga kindknotor och tjocka ylledukar virade om halsen, men upptäcker endast tre eller fyra sådana. Däremot ser han ett antal i nacken nedstrukna kvinnodukar och slätkammade, skinande hjässor med benan midt i pannan.

Hans fria, otvungna hållning och skarpa, bland publiken sökande blick ha tydligen imponerat på den, ty det hörs icke ett knyst under mönstringen han företager. Ändtligen hör han upp därmed, tager fram några pappersark, harskar sig och börjar med en stämman, som låter svag:

»Ärade medborgare!

»Jag har tagit mig friheten sammankalla er här i denna stuga för att gemensamt med er afhandla några frågor, hvilka måste intressera hvarje vän af fosterlandet, men främst dess egna befolkning, denna kraftiga, sega och härdade stam, hvilken brutit bygd för sig och sina efterkommande bland Finlands frostömma moras och steniga moar. Det är just till dem, till fosterlandets egen mærg, så att säga, jag vill rikta mitt tal, det är just dem jag vill intressera och rycka med, så att de skola förstå att det är på dem detta vårt sköna fäderneslands framtida öde ytterst hvilar, och att det är de, som en gång skola ansvara inför Gud och historien för detsamma.»

Efter den energiska inledningen håller doktorn en helt liten paus som sig bör och ser med tillfredsställelse att åhörarnas blickar äro undrande riktade på honom. Hankala Manda har glömt sin muff i knät på en af kavaljererna och väntar med halföppen mun på fortsättningen. Det loftar bli ord och inga visor.

Doktorn har en förnimmelse af ett tyst medhåll. Själfva omgifningarna, den äkta, finska stugan med sitt halfmörker, det nästan osynliga folket där, som växer i antal i hans fantasi, allt stämmer honom väl. Han känner sin oböjliga tro på sitt folk stärkas, och han *skall* hänföra sin publik, han skall tvinga den att fatta hvad han vill, om än dess tröghet, okunnighet och lama intresse vore hundra gånger större, — ty han har nu en hundradubbel kraft att ställa upp emot den. Han känner att det icke längre är fråga om ett vanligt föredrag, det är fråga om en kamp på lif och död med den finska flegman, med allmogens okunnighet och ståndspersonernas kortsynthet, en kamp, som han måste vinna, ty nu har han tron igen, tron på det sega finska folket och dess framtidssak.

Han känner den rätta, brinnande lusten att sätta öfver alla hinder och proklamera sitt ideal af det finska folkets framtid. Det är som en stor och ädel hämnd för allt det oförstånd han fått röna vid den första praktiska beröringen med detsamma, och den hämnden måste han tvinga det att inse

och beundra. Han är ingen svag skeptiker längre, när han står ansikte mot ansikte med folket, han är den oöfvervinnelige troskämpen, hvilken ur själfva nederlaget och motståndet hämtar kraft att möta nya nederlag och nytt motstånd — om det icke går af för mindre.

Nästa ögonblick tager han fart och fortsätter sitt tal. Hans stämma har stadgat sig, den ljuder fulltonig och energisk och han lyckas strax komma in i samma hänförda talarstämning, med hvilken han en gång förut, inför en långt större och mera intelligent publik i Helsingfors, hemburit segern.

Hans anteckningar ligga framför honom på bordet, utan att han bryr sig om dem längre. Nu har han talets underliga gåfva öfver sig, orden kvälla fram själfmant, kraftiga, öfvertygande och välklinande. Han påminner sig endast otydligt hvad han förut velat säga, ty nya, friska tankar skjuta hvarje ögonblick upp i hans hjärna och sägas fram med omedelbarhetens värme utan att vålla honom den minsta ansträngning. Själfva det obekväma finska språket ger sig osökt och formar sig godt under hans inre kraft. Det är den rätta inspirationen, som har gripit honom, och med den kan han bryta berg, det vet han.

Han har just från några välfunna bilder ur Runeberg kommit öfver till det hvad samtiden väntar af bonden Paavo, Molnets broder och Torpflickan, då han störs af ett buller i dörren och af att alla

åhörarna naturligtvis vända sig om för att se efter orsaken.

Och fram kommer orsaken i form af trion unge husbond, handelsman Kakriainen och expeditör Mayer, hvilka fördröjt sig vid sitt portvin och sina kortlappar, och nu först blifvit lediga för föredraget. De träda fram med all den värdighet husbondskapet, penningen och berest belefvenhet ger, — unge husbond dock allra anspråkslösast. Doktorn håller upp midt i flödet af sina ord, rycker nervöst och misslynt till, men ingen ger akt på det emedan allt intresse koncentreras kring de tre inträdande, som söka sig fram mellan bänkarna till de lediga platserna på främsta stolraden närmast värdinnan.

När de slagit sig ned där, nickar handelsman Kakriainen igenkännande till doktorn, uppmanande honom att gå på vidare, ty nu äro de i ordning.

Doktorn låtsar icke förstå vinken, sysslar med sina papper och låter pausen med flit bli lång. Det begagnar sig herr Mayer af till att göra Hankala Manda sin komplimang, så att hon fnissar störande högt. Det börjar också bli hotande lif i barnskaran i fonden, men då faller doktorn så kraftigt in med fortsättningen, att herr Mayer skyndsamt retirerar till sin plats och ger sig sken af att vara förfärligt flat, hvilket föranleder en kväfningsattack af skratt hos Hankala Manda.

Doktorn sätter öfver afbrottet med några högtidliga, långt utdragna ord, bredande likasom glömskans

slöja öfver hela intermezzot och dränkande det i tyst, men omätligt djupt förakt.

Om en liten stund har han talat sig varm igen och det är ingen hejd på de dygder han söker upp hos det finska folket och drager fram till dess eget beskådande. Slutklämman af alltsammans blir att bonden Paavo, Molnets broder och hvarför inte äfven Torpflickan måste snarast möjligt stiga fram ur ödemarkens djup, allra helst i morgon dag, låta välja sig till landtdagsmän och fälla sitt ord i landets angelägenheter till dess fromma och sitt eget bästa. Folkets sunda kraft skall stå som en gloria omkring dem, och regeringen skall med undran lyssna till den pröfvade odalmannens djupa visdomsord.

Mot slutet af föredraget sviker inspirationen doktorn något litet. Det kan ej förnekas att det lilla afbrottet, som de försenade kortspelarna gjort, fört något obehagligt med sig in i stugan; doktorn får icke mera riktigt syn på de entusiasmerade djupa leden, som han tänker sig fylla det dunkla tomrummet bakom socknens mera framskjutna medlemmar. Handelsman Kakriainens frodiga figur i bredd med herr Mayers blomstrande äppelansikte tränger sig allt mer i förgrunden, och doktorn förmår ej helt se bort öfver dem till sina egentliga åhörare i dunklet där bakom.

Han bibehåller dock en viss stark fart ända till det sista ordet, men den genomträngande, bergbrytande energien ger icke längre orden udd, de verka

ej längre som häfstänger, och han har själf en förnimmelse af att han skjuter sina kulor in i en sandvall, som befinner sig mellan honom och folket, d. v. s. de främsta bänkraderna med handelsman Kakriainen och expeditör Mayer som de förnämsta hindren.

Doktorn har icke fäst sina ögon på unge husbond, annars skulle kanske hans energi kommit igen och talet fått sin gamla flykt. Unge husbond har nämligen med tindrande ögon och odelad uppmärksamhet tagit emot hvarje doktors ord, alldeles hänförd af denna tro på bonden, hvilken han ärft efter sin far, hvilken han hört folkskoleläraren predika i sin barndom och hvilken han gjort till sin egen för länge sedan. Men den kröp sällan fram och fann ändå mer sällan ord under hvardagslifvet på landet. Det var endast inne i staden, när vinflaskorna på societetshuset korkades upp och det gällde att hålla stadsherrarna stången i att dricka och bjuda på mer, som unge husbond blef varm. Då skröt herr Harvanen värre med den finske bonden, och då kände han sig riktigt vara ett med honom. Då flögo hans tankar högt, och hans ord voro kraftiga som faderns. Då drömde han demokratiska storhetsdrömmar, tills han druckit herrarna under bordet och själf trefvade sig sökande fram till sitt sofrum, stolt som en fältherre efter vunnen batalj.

Hemmet och modern och hans husbondeställning lade alltid kapson på hans demokratiska expansion. Men under inflytandet af det tidigare intagna port-

vinet och doktors ord fingo alla dessa hans tankar lif i dag. Det brann i hans blick och hans näfvar sökte efter ett vapen för att höja det och måtta ett dråpslag åt allt hvad herrar och förtryck hette.

När doktorn slutat sitt föredrag är det alldeles tyst i stugan. De framskjutna på de första bänkraderna se på hvarandra, men ingen vågar taga upp en applåd. Man vet icke riktigt om det går an att applådera en doktor såsom vore han en aktör; man är nog hänförd, förstås, ty doktorn har talat utmärkt väl, i synnerhet när man betänker att han först här på landet lärt finska, men man kommer sig icke för med att gifva sin förtjusning luft. Det kan ju också vara detsamma, doktorn reder sig nog utan applåder, tänker man, och i stället ser man ytterst vördnadsfullt och blygt på honom för att ändå på något vis uttrycka sin beundran.

Barnen rusa ut, glada öfver sin återvunna frihet efter den långa stillheten, och de få menige man, — Molnets broder och Torpflickan — se betänksamma och krokryggiga ut, alldeles som om icke talet angått dem det allra ringaste . . .

Men unge husbond följer sin inre drift när åhörarna börja sätta sig i rörelse, går fram till doktorn, ser på honom med allt ännu tindrande ögon, trycker kraftigt hans hand och säger med helt vek stämma:

»Just så, herr doktor! Så ska det gå — ta mig satan ska det inte det!»

Men doktorn som är misslynt öfver alltsammans, vädrar endast spritdoften hos unge husbond, besvarar mycket kallt hans handtryckning och tror att hans entusiasm härleder sig af att han druckit för mycket. Unge husbond blir i sin tur ytterst illa berörd af doktors köld. Han har kommit och bjudit doktorn sitt innerligaste tack för hvad denne sagt, men blifvit afvisad. Det felades bara att doktorn också nu förklarade att det icke var högfärd!

Unge husbond gör likafullt ett lyckadt våld på sig och proponerar ex officio doktorn att tömma ett glas med några af sina åhörare inne på värdfolkets sida, så de skulle få tacka honom för de stora tankar han så vackert uttalat i sitt föredrag. Men doktorn är så bedragen på utgången af det hela och framför allt på sin publik, så att han icke för sitt lif kan förmå sig att yttermera utsätta sig för Hankala Mandas och profryttarens komplimanger. Han ursäktar sig kort men bestämdt, skyller på sitt arbete och lofvar att en annan gång taga värdfolkets vänlighet i anspråk. Därpå drager han sig undan uppmärksamheten till sin sal och tillbringar där en lång, hvardaglig kväll efter sitt stora slag för det finska folkets sak.

Men på husbondfolkets sida undrar man öfver doktorn, dricker portvin och tröstar sig öfver utblifvandet af dagens hjälte med den förklaringen, att han alls icke förstår sig på dem, huru mycket han än förstår sig på folkets sak.

XI.

Efter sitt stora slag för det finska folkets framtid drager sig doktorn helt in i sitt skal som en sårad mussla, hängifver sig odeladt åt sitt estetiska arbete, och han har tillfredsställelsen se det raskt fortskrida mot sin fulländning. De korta vinterdagarna bli allt längre, drifvorna smälta för marssolen och skaren bär om morgnarna. Doktorn för ett lif af det trägnaste arbete. Hans hat mot naturalismen ökas för hvarje välskrifven sida i hans doktorsdisputation, och för hvarje dråpslag han riktat mot den känner han sig mera befriad, mera upphöjd i sin tro på det ädla och dess slutliga seger.

Det är som om han också i sin afhandling tog hämnd för sina nedslående erfarenheter, han sätter också där med troshjältens obetvingliga hänförelse öfver alla hinder och andas ut i idealets rena luft på hinsidan alla inskränkthetens och den mänskliga ofullkomlighetens hindrande skrankor.

Hans umgänge med den omgifvande världen består under denna stränga arbetsperiod endast i hans små samtal med Ida och i några bref, som han växlar med sina vänner i Helsingfors. Han stöter icke ens längre ihop med sitt värdfolk, det är som om de undveko honom eller han dem, ty det har gått närmare en månad utan att han sett stort annat än skymten af värdinnan och unge husbond. Endast med inspektoren har han någon gång underhållit sig, då han tillfälligtvis mött honom på sina promenader.

Det är Ida, som får ersätta hela yttervärlden för doktorn. Det har kommit en ny bokförsändning till honom, någon tid efter föredraget. Den innehöll ett helt litet bibliotek af folkskrifter, hvilka det varit hans mening att själf utdela bland allmogen, men numera äro hans intressen så helt bundna vid doktorsafhandlingen att han lämnar bestyret med böckerna åt Ida, som åtager sig det med glädje. En god tredjedel af böckerna är afsedd endast för Idas egen del, och hon har emottagit dem tacksamt rodnande, men med en förlägen nigning, såsom om hon icke varit alldeles oblandadt glad öfver doktors vänlighet.

Det har doktorn icke gifvit akt på utan närmar sig Ida som förut med fullt förtroende och ett slags stilla vänskap. Han tager henne leende under hakan och skämtar med henne som med en god kamrat. Hans närmande har aldrig gått längre än till denna lilla frihet, som han redan tager sig med en viss vana,

men tillika med en värdighet, som vore Ida en liten flicka på åtta år.

Ida underkastar sig friheten med nedslagna ögon och kokett leende läppar. Hon hade ingenting haft emot att doktorn gjort en skarp attack, så hon fått någonting verkligt och ordentligt att afstyra.

Men det gör doktorn icke, trots Idas alla smålöjen och nätta kvinnliga finter. Hon börjar därför alldeles misströsta om att någonsin få doktorn fången i sina garn, och fast detta är en liten misräkning för henne, bär hon den med ett visst otåligt jämnmod, såsom om hon icke ändå uppgifvit hoppet om att angreppet skulle ske en gång förr eller senare.

Under sådana små scener, som behagligt afbryta doktors jämna arbete af tio till tolf timmar i dygnet, ofta mer, fortskrider våren och aprilsolen börjar titta fram mellan regnmoln, smälter snön och förvandlar landsvägarna till smutsiga fåror med en iskant på ömse sidor, längs hvilka böndernas slädar lutande släpas fram genom menföret af rykande, svettiga kampar.

Doktors stora arbete har fortskridit så raskt och så långt att han nu med säkerhet vet sig bli färdig med det redan innan denna termin vid universitetet afslutas. Han anmäler sin afhandling till ventilering ännu i vår och känner sig ofta både stolt och nöjd med resultatet af denna sin vistelse på landet. Fastän den egentligen icke fört honom till gemenskap

med sitt folk, som han hoppats af den, så har den i stället hjälpt honom att fylla sin plikt mot sig själf och sina vänner. Och så har han lärt finska ganska bra.

Det är en solig vårdag i medlet af april och doktorn har just lagt sista hand vid det första korrekturarket af sin afhandling, som nu är färdigt att afgå till tryckeriet. De andra skola följa efter helt snart, ty han har bara att revidera och ändra sitt manuskript, och det är en bagatell i bredd med det arbete han redan gjort undan.

Han njuter af en duktig arbetares tillfredsställelse efter väl förrättadt dagsverke, och alla de tvifvel, som plågat honom i början af hans arbete äro öfvervunna, likasom inlåsta i hans afhandling, som kostat honom mera verklig ansträngning och beslutsamhet än något annat arbete han förut gjort. Under långa dagar och ensamma kvällar har han stått en hård brottningskamp med alla modernismens tvifvel, men han har fått bukt på dem, han har tvungit själfva sina fiender att tjäna sig och gå sin stora öfvertygelses ärenden, han har helt enkelt spänt dem för sin segerande tankes triumfvagn.

Och han är dubbelt stolt öfver att det lyckats honom just i dessa omgifningar, som ju varit ägnade att fullkomligt nedslå och bryta hans ideala tro. Han känner i dag så tydligt den hemlighetsfulla, gudaborna inre kraft, som ensam är mäktig föra människan till seger öfver sig själf och sina fiender:

viljan! Just denna stolta, oböjliga vilja att tro stort och högt, som naturalismen förnekar och ersätter med slafvens beroende af omgifningarna och trälens resignation under en krass vetenskap, hvilken ännu står tvifvelsjuk och skeptisk inför alla fenomen, som den ej kan mäta upp med de tre gamla goda dimensionerna: längd, bredd och höjd.

Det är uselt, det är ovärdigt mänskligheten! Han känner ju denna främmande, stora kraft lefvande inom sig, han vet hvad den ger för styrka och tillfredsställelse — och den skulle han förneka? Aldrig, aldrig! Det är den och endast den, som ger lifvet värde och adel, endast den, som bär människan öfver småsinthetens moras och hindrar henne att sjunka ner däri och bli världens slaf i stället för dess härskare.

Och skulle än samtidens alla moderna vetenskapsmän bevisa honom att den kraften endast är en nbilling, så vill han stolt förklara att denna inbillning är tusen gånger mera värd än alla deras »sanningar», ty det är just den, som varit driffjädern till uppletandet af alla sanningarna hvarmed vetenskapen nu vill nedslå allting och beröfva människorna modet att gå vidare fram på sin stolta bana.

Doktorn tar sin mössa och tänker begifva sig ut, men stannar redan i farstun, där vårsolen skiner förtrollande klart in genom de stora fönstren och där det är varmt som i ett orangeri. Han sätter sig

grubblande på ett trappsteg och stirrar ut genom den öppna dörren på gården. Sanden sticker redan fram öfverallt under isgatan och tövattnet skär rännilar i den.

Här är behagligt och skönt, behagligare än ute, där vinden blåser kall och snösmältningens fuktighet är genomträngande. Därför blir han sittande tankfull och viftar af och an med käppen framför sig som om han parerade en osynlig fiende, hvilken vill tränga sig på honom.

I dag har doktorn dock inga fiender — ännu mindre än andra dagar. Hans tillfredsställelse är så full och hel, att han kunde hjärtligt trycka handen på första bästa främmande person som visade sig och öppna sitt hjärta för honom. Lifvet är så fullt och varmt och förklaradt för honom, han själf är så god och världen så vacker och full af solsken, att han nästan längtar efter denna första bästa främling för att meddela honom sin egen lycka och göra honom glad.

I den stämningen ser han unge husbond komma på afstånd, styra kosan åt trappan till, men plötsligt ändra den, då han varseblir doktorn sittande där. Då stiger doktorn upp och ropar på honom. Unge husbond vänder knappast märkligt på hufvudet, låtsar ej tro sina öron och vill fortsätta sin väg. Men doktorn är envis, ropar an honom ännu en gång, så att han måste se upp och går honom sedan halfvägs till mötes.

På unge husbonds frågande min svarar han med att underrätta honom om sin snara afresa, ty han har blifvit färdig med sitt arbete långt tidigare än han hade beräknat, säger han.

»Och vi, som trodde vi skulle få behålla doktorn här öfver sommaren!» säger unge husbond.

»Nå, det lär ni nog trösta er öfver att ni inte får!» skämtar doktorn. »Vi ha just inte kommit mycket i beröring, och det är jag ledsen öfver.»

»Nej, nog ha vi ju hållit oss på hvar sitt håll, alltid. En man med doktors bildning,» säger unge husbond med sin omärkliga ironi, »behöfver inte vårt sällskap, det ha vi nog insett, och vi ha inte velat störa er i ert ifriga arbete, det är klart.»

»Jag skulle visst inte ha blifvit störd i det — långt ifrån! Min mening var egentligen att också lära känna folket närmare, men det har inte blifvit af. Nå ja — i stället har jag varit mycket flitig och gjort undan allt det arbete jag föresatt mig.»

»Ja, nog har doktorn varit flitig, det är då visst.»

»Vill inte herr Harvanen sätta sig för en liten stund, så få vi prata litet? Vi borde ju ha så mycket, som vi kunde tala om,» säger doktorn i sin ofrivilligt nedlåtande ton.

Unge husbond ser med en förströdd blick ut på gården efter någonting, som han försummar göra, men slår sig ned ett stycke från doktorn och tiger. Det är igen den där öfverlägsna, inbilska läraretonen

som misshagar honom, men han låter ingenting märka utan ser bara dubbelt själf tillräcklig ut.

»Jag har hört af Ida att herr Harvanen gått flera år i lyceum,» börjar doktorn.

»Hm!» Unge husbond spottar kraftigt långt ut på gården och doktorn vet icke huru han skall förstå det svaret riktigt.

»Är det inte sant?» frågar han.

»Nog är det sant.»

»Men ni lämnade skolan för att bli husbonde på Monola, eller hur?»

»Jag hade många skäl att lämna skolan.»

»Hvad då för skäl?»

»Alla möjliga.»

»Hade ni inte håg för att läsa?»

»Inte så farligt!...»

Paus. Ty doktorn gitter icke fråga ut honom längre efter han ej svarar själfmant. Unge husbond ser mycket nöjd ut öfver att ha tystat hans frågvishet med sina korta svar, det kommer som ett drag af löje i hans ansikte och han säger med ett tonfall af mättnad:

»Man får så snart nog af staden, när man är tvungen vara där. Det är roligare att bara då och då besöka den och vifta om med herrarna en smula, så man inte glömmet bort hela konsten.»

Unge husbonds svar behagar icke vidare doktorn. Det låter så bonddrygt, och doktorn har mycket litet sinne för grofkornig humor. Han tiger nu i sin tur

med ett uttryck som vore han mycket bedragen. Då fortsätter unge husbond:

»Jaså, — Ida har talat om för doktorn att jag gått i skola? Och det är väl inte det enda ni talat med hvarandra, kan jag tro?»

»Nej, vi ha pratat om mycket, vi.»

»Det vet jag nog. Hon är snart en alldeles färdig Helsingforsdam, bara doktorn fortsätter uppfostra henne. Hon läser ju romaner redan och har börjat få sådana där högre sträfvanden.»

»Det är den bästa, unga, finska litteraturen jag satt i hand på henne, och jag anser det är snart sagdt hvarje finsk medborgares plikt att läsa den, om det skall bli någonting af den finska bildningen.»

»Kanske jag också känner till den något litet,» svarar unge husbond skämtsamt. »Det är ju mycket vackert gjordt af doktorn att väcka Idas intresse för sådana saker...»

Det faller doktorn in, att han nu kan fråga unge husbond till råds i en liten angelägenhet, som vållat honom någon tvekan.

»Säg mig, kan jag utan att såra Ida, göra henne en present, när jag far bort? Det är henne jag har att tacka för att jag lärt någon finska alls, men jag vet inte riktigt om det går an att ge henne något, för hon är ju släkting i huset. Men å andra sidan vet jag igen att hon är en fattig flicka och tjänar här utan lön.»

»Hvad skulle då doktorn vilja gifva henne?» frågar unge husbond så starkt intresserad, att han omöjligt kan dölja det.

»Går det då an att jag ger henne någonting? Kan jag ge henne till exempel ett ur till minne? Det frågar jag af er så här oss emellan, ni förstår?»

Unge husbond rycker till vid den förtroliga tonen, doktorn inslår, riktar en mycket misstänksam blick på honom och svarar dröjande, undersökande, ironiskt:

»Hvarför skulle det inte gå an? Så goda vänner som ni varit!... Ett ur är ju en riktigt vacker lysningspresent.»

»Ja, hon har verkligen varit som en vän och ett sällskap för mig,» säger doktorn öppenhjärtadt utan att fästa sig vid unge husbonds uttryck, »och jag har lärt tycka om henne riktigt mycket. Det är en duktig flicka och en klok flicka. Det är inte alla dagar man stöter på sådana. Och vacker är hon också...»

Doktors oförbehållsamma erkännande af Ida verkar som en djup förolämpning på unge husbond. Han blir märkbart blek och hans ögon få ett besynnerligt hatfullt och forskande uttryck, när han borrar dem i doktorn, som så sorgglöst betraktar det soliga landskapet framför sig. Hans första impuls är att stiga upp och gå bort, att aldrig mera byta ett ord med doktorn och ändå mindre med Ida. Men så får

hans nyfikenhet makt med honom. Han måste nu taga reda på huru långt doktors och Idas förtrolighet skridit. Det kan han göra lätt emedan doktorn ingenting tycks veta eller misstänka om Idas och hans eget förhållande. Och fast det gör honom så ondt att han måste bita ihop tänderna, och fast hans stolthet vrider sig under den pina han erfar, stannar han kvar och säger slutligen, som han själf tycker mycket upprördt, men i alla fall med en kolossal själfbehärskning:

»Ja, doktorn lär allt ha klappat och smekt om Ida på morgnarna, när hon kommit in med kaffet, hä hä?»

Doktorn ser upp ur sina solskensdrömmar, förstår icke genast hvad det är fråga om och svarar frånvarande:

»Hvad säger ni? Klappat om hvem?»

Unge husbond tyder hans distraktion som den mest fulländade förförligkiltighet, är nästan färdig rusa upp och slå honom, men gör naturligtvis våld på sig och upprepar, fast han är nära att storkna:

»Ida, förstås . . .»

»Har jag klappat om henne?» frågar doktorn förvånad. »Om morgnarna, när hon burit in kaffe? Hvad tänker ni på? Skulle jag? . . . I ert hus? . . .»

Unge husbond samlar all sin lättsinnighet, gör ett förtvifladt försök att spela den oberörde och säger med en ton, som om han talade om första, bästa slinka:

»Nå, ids nu inte göra er till!... Nog vet man ju huru ungherrar bemöta vackra pigor...»

Men då blir doktorn ond, reser sig häftigt och utbrister:

»Nu först förstår jag hvad ni förutsätter! Men jag måste säga att det är lågt. Det är rätt, det är det. I ert hus, och med er egen släkting? Är det sådana tankar ni har om mig? För att bevisa att ni har alldeles orätt i edra misstankar, så skall jag berätta er att Ida aldrig varit inne hos mig annars än den första morgonen. Jag dricker aldrig kaffe på sängen. Och jag är lärd att bemöta också tjänstfolk med aktning, hvilket ni inte tycks kunna förstå.»

»Seså, — tag nu inte så illa upp ett litet skämt!» säger unge husbond helt glad. »Inte visste jag att ni var ett sådant mönster. Det bruka inte unga stadsherrar vara.»

»Jag är en folkets vän och jag känner mina plikter mot det och mot mitt värdfolk,» säger doktorn med eftertryck.

»Det tycks vara mycket farligt att skämta om flickor med er, gode herr doktor,» svarar unge husbond en liten smula flat, men ändå mera nöjd.

»Det är ett mycket för groft skämt, och sådant är jag inte van vid. Jag betraktar sådant här såsom hederssaker, och det skulle ni också lära er göra. Gå nu och säg hvarenda en, som talar ett ondt ord om Ida, hvad jag sagt er nu! Så att det inte faller någon skugga på hennes goda rykte för min skull.»

»Det är ju bara ett skämt mellan oss,» förklarar unge husbond yttermera.

»Må så vara, men hon är er släkting, och det är ni, som borde taga henne i försvar i stället för att anklaga henne, — så gör en man af ära.»

Unge husbond är smått slagen af doktors allvarliga ton, han inser att han gifvit hugg på sig, försöker ej längre skämta bort saken, för hvilken han ju egentligen är doktor djupt tacksam, utan säger helt beskedligt:

»Låt det nu vara, bäste doktor, och bry er inte vidare om hvad jag pratat! Inte var det så illament, tro mig!»

Men doktorn sticker kallt och reserveradt händerna i fickorna och går sin väg utan att ens räcka unge husbond sin hand till afsked. Hans sympati för herr Harvanen är mindre än någonsin. Unge husbond ler i mjugg, innerligt nöjd åt hvad han fått veta och med ett ganska betydligt förakt för doktors skarpsinne, när det gäller flickor.

XII.

Det är frampå hösten, i slutet af september, en klar och kylig dag med drifvande skyar och förkänning af vinterns köld i luften. Man har kört de sista rågs kylarna från smedjeå kern till logen; unge husbond har själf varit ute och sett till arbetet, men när det sista lasset kör i väg öfver halmstubben, följer han icke efter det till gården, utan stannar fundersam kvar på den tomma å kern, huttande i kylan och med händerna djupt instuckna i rockfickorna.

Han låtsar vara upptagen af stengärdsgården, som på ett par ställen rasat och behöfver reparation, medan lasset med råghalm försvinner mellan alleens aspar, hvilkas granna höstskrud glesnat och i dag i synnerhet strö omkring vissna blad i tusental för den friska vinden. När han betraktat stengärdsgården nog länge, ser han upp efter lasset, och när det är nog långt borta, klifver han hastigt öfver det rasade stället, ser sig omkring på landsvägen och när

ingen är att upptäcka där, går han beslutsamt öfver vägen rakt in i den täta alskogen omkring smedjan.

Med armbågen skyddande framför ansiktet tränger han sig fram mellan piskande kvistar och grenar, stannar då och då för att lyssna, men hör ingenting och fortsätter sin kosa rakt igenom de prasslande snåren, tills han kommer ut på en helt liten öppen plats med grönt gräs och några stora kullerstenar. Rundt omkring står småskogen tät som en mur.

Han lyssnar igen länge och väl, men när det ingenting annat hörs än vindens sus, kastar han sig ned vid kullerstenarna, biter otåligt på ett halmstrå, som han tagit med sig från åkern och väntar.

Hans väntan blir ganska lång, men ändtligen prasslar det i småskogen åt ett annat håll än det hvarifrån han själf kommit. Unge husbond är ledsen och bryr sig icke om att märka det, så att Ida är helt nära inpå honom innan han ser upp med vresig min.

»Jag hann inte komma förr, Aakusti! Din mor ville inte alls släppa mig fri i dag... hon blir svårare mot mig, ju längre det lider...»

»Männe du inte gör det litet värre än det är?» frågar unge husbond tviflande och smått ringaktande.

»Gör jag det värre?... Du skulle bara vara i mitt ställe en enda dag, så fick du se själf!...»

»Nog kan jag gissa att hon inte just skämmer bort dig, men något för något, kära Ida!... Man blir inte värdinna på Monola så utan vidare, ser

du!... Och du är väl inte heller så förfärligt ödmjuk mot mor, kan jag tänka...»

»Är jag inte ödmjuk, jag? Jag, som tigit och tålt i mera än ett år... allt sedan vi blefvo vänner!... Och du kan inte tänka dig allt hvad jag fått utstå!»

»Nå ja, — men så äro vi också vid målet nu. Om två månader så...»

»Ja, ja... det har du alltid hållit fram som tröst, men Gud vet om du inte innan dess låter din mor vända ditt sinne alldeles ifrån mig. Jag har mer än en gång märkt att du inte bryr dig om mig numera såsom förr...» undslipper det Ida i mycket nedslagen ton.

Unge husbond ser upp med en glimt af otålighet i blicken.

»Jaså, att det således är du ensam, som lider för min skull? Jag har det naturligtvis utmärkt godt? Inga sorger alls, anser du!...»

»Nog har du väl dina bekymmer, du också, men inte äro de att jämföra med hvad jag utstår... Vår ställning till din mor är ju så olika... men... men... men vore jag bara viss på att du inte tror på hennes onda ord om mig, så skulle jag vara lugn. För jag vet nog hvad hon säger om mig, och jag har också märkt att du blifvit en annan mot mig...»

Den vackra Ida bär syn för sägen. Hennes rosor på kinderna äro långt mindre friska än för ett halft

är sedan, och hon har fått någonting utmanande, misstroendefullt i blicken. Några rynkor under ögonen tala om lidelser och själskamp, och fast hon är vacker och kraftig som förr, ser hon långt äldre ut.

Unge husbond är alldeles lik sig. Han ligger fortfarande kvar i gräset, medan Ida står lutad mot stenen och talar till honom. Han har sitt gamla, bekymmerfulla drag i ansiktet, men därjämte ett annat af retlighet och dåligt lynne. Och det draget kommer också fram i hans stämma, när han äntligen säger:

»Det är den gamla visan, som du sjungit för mig under de sista månaderna. Jag blir inte gladare af den!...»

När Ida icke lyckas förmå honom till en ny försäkran om sin kärleks orubblighet, hvilken hon naturligtvis behöfver som tröst och ersättning för alla genomgångna pröfningar, skjuter hennes starka själfkänsla och inneboende stolthet för hundrade gången upp inom henne, men denna gång med en afgörande, stor beslutsamhet. Det flammar till i hennes blick, och hela hennes person säger att hon är drifven till det yttersta. Hon sätter sig på en sten med en talande kastning på hufvudet och öfverkroppen. Nu är det förbi med hennes tålmod och ödmjukhet, nu är hon den, som har att förebrå unge husbond och fordra någonting af honom.

»Jag ska säga dig, Aakusti, att det är allvarligare med mig än du tror!» Rösten låter högtidlig med

klang som af domsbasun. Men den är så säker och fast att unge husbond spritter upp.

»Hvad är det nu då?» försöker han fråga likgiltigt.

Harmen och förödmjukelserna från det senaste året bryta med ens upp inom Ida. Hon måste få lätta sig och kasta en del af sina sorger på honom, som dragit dem öfver henne, men som ligger där så lugn och orörlig, som hade han ingen del i dem. Det jäser så starkt inom henne att hon nästan hatar sin älskare, hon för sin hand under hjärtat och fäster sina stora, allvarliga ögon med ett uttryck af omätlig sorg och förkrossande förebråelser på honom.

»Jo du . . . det är så . . . det är så fatt med mig nu, att du inte kan lämna mig mera, för jag känner någonting här . . . och jag vet, att det snart är färdigt, fast jag inte sagt det till dig förut. Men nu vet du det!»

Unge husbond har sprungit upp och står framför henne frågande, skrämmd, stolt och manlig på en gång. Hans blick får ett besynnerligt främmande och aktningsfullt uttryck, som Ida aldrig sett, den hvilar nyfiken och varm i hennes, han har en hel mängd frågor på läppen, men säger ingenting, utan famlar efter hennes hand med sin. Hon ger honom den ofrivilligt, mycket förvånad öfver den verkan, hennes bekännelse haft på honom. Hon har väntat sig någonting helt annat, likgiltighet, hårda ord, Gud vet hvad . . . Men nu står unge husbond nästan för-

läget glad, trycker hennes hand och vet icke hvad han skall säga.

Slutligen frågar han:

»När... hvar... huru... huru länge har du vetat af det, Ida?»

Ida står ett ögonblick rådvill och förlägen i sin tur, besynnerligt berörd af hans blickar och hållning. Sedan svarar hon nästan osäkert, under inflytande af ett slags impuls:

»Det visste jag redan i somras...»

»Hvarför har du inte sagt det till mig tidigare?»

»Inte ville jag... inte vågade jag...» kommer svaret tveksamt upprepadt, i det hon ser bort.

»Nå, det var då också någonting att vara skrämmd för!» säger unge husbond gladt och uppmuntrande och stolt.

Ida vet icke ut och in på sig mer, hon vrider sig, trycker krampaktigt handen, som håller hennes och förgås af blygsel, hvilket unge husbond finner storartadt kvinnligt och vackert.

»Nu kan du väl förstå, att mor inte ska plåga dig längre!» säger han igen och trycker Ida till sig med hela sin gamla kärlek.

Unge husbonds kärlek till Ida har varit lik ungt manfolks i allmänhet, eldig och våldsam och njutningslysten, men med föga tålmod och underkastelse, när det gällt att bära ledsamheterna. Den har flam-

mat upp i full låga, blifvit en ordentlig lidelse med svartsjuka och sömnlösa nätter under intermezzot med doktorn och hans vistelse på Monola. Men när han, innan doktors afresa, fått veta af denne själf huru förflugen hela hans svartsjuka varit, så drogo sig hans svallande känslor helt hastigt inom sina vanliga, trygga bräddar igen.

En vecka efter doktors afresa från Monola fick Ida sig tillsändt från Helsingfors ett mycket vackert litet fruntimmersur med kedja, och under uret, inne i asken, låg doktor Uddes visitkort med några ord af tack till hans finska språklärlarinna. Det var i och för sig en helt betydande händelse i Idas lif, men den blef än mer viktig genom omständigheterna, under hvilka den skedde.

Ida insåg genast omöjligheten af att hålla försändningen hemlig, såsom hennes allra första impuls var, ty det rekommenderade, lilla paketet från hufvudstaden hade naturligtvis genast i allra högsta grad väckt nyfikenheten på Monola. Ida gissade strax att det kom från doktorn, och fast hon icke alls hade ondt samvete för hans skull, så beredde hon sig dock på en hel mängd obehag, — icke minst från unge husbonds sida. Hon öppnade med tvungen glädthet paketet i närvaro af det skämtande gårdsfolket, som alls icke höll inne med hänsyftningar och speord, redan innan de fått veta hvilka dyrbarheter paketet innehöll.

När hon tog fram uret med kedjan och visitkortet brusto de nyfikna omkring henne ut i en skämtsamt hånfull beundran:

»Se, se bara — sådana fästmansgåfvor vår Ida får från Helsingfors!»

»Har man sett på maken! Det är ju en riktigt fin lysningspresent! Och Ida, som inte ens har talat om att doktorn friat till henne!»

»Vi få välan börja reda till bröllop på Monola,» skämtade själfva värdinnan och bjöd till att se mycket allvarsam och trovärdig ut.

Ida stod med sin present i handen och försökte att icke låta skämtet bekomma sig, men hon darrade af återhållen harm, och hon slog ned ögonen för att man icke skulle se att de voro stickande onda. Hon fann icke ett ord att möta speglosorna med, emedan hon var för upprörd och emedan de träffade hennes ömtåligaste punkt.

Då trädde lika plötsligt som oväntadt unge husbond själf emellan, tog Idas parti och afbröt skämtet i ett nu:

»Låt ni Ida vara i fred,» sade han med eftertryck, »den där gåfvan har jag gett doktorn lof att sända henne, för han har först frågat mig om det gick an.»

De orden hade man allra minst väntat från unge husbond. Man såg förvånad på honom och tycktes knappast förstå, hvad han menade. Det var ju han, som främst bort taga parti emot Ida och hjälpa till

med skämtet öfver henne! Ida själf blef alldeles handfallen af öfverraskning, lät uret glida ner i asken och såg på sin älskade med en misstänksam blick som om hon väntat en tillbakahållen elakhet bakom hans första, oväntade förklaring. Men unge husbond tog uret af Ida, granskade det helt nytert, pröfvade huru kedjan tog sig ut mot hennes klädning och sade skämtskyt i sitt allra mest belåtna tonfall:

»Så är det att ha schangtila Helsingforsbekant-skaper, ser du! De köpa klockor och presenter åt dig som på beställning, och jag behöfver inte alls besvära mig. Nu ska vi skrifva och tacka doktorn, för aldrig har du fått en mera oskyldig och välmenad gåfva!»

Unge husbond hade aldrig förut låtit ett ord eller en hänsyftning om Idas och sitt förhållande undfalla sig i andras närvaro. När han nu helt oförbehållsamt och öppet tog hennes parti och medgaf att han egentligen bort köpa presenten åt Ida, var det så godt som en eklatering af deras förlofning, det insåg en hvar. Monolavärdinnan bet förargad ihop läpparna och låtsade icke fästa sig vid hvad unge husbond sade, men gårdsfolkets skämt tystnade i ett nu. De hade plötsligt fått en helt ny syn på allvaret i unge husbonds och Idas kärlek, och de hade ingenting emot partiet. Tvärtom — det var rätt handladt af unge husbond, tyckte de.

Men Ida stod länge och väl som fallen från skyarna. Detta hade hon allra minst väntat. Så

småningom gick det upp för henne att unge husbond icke blott räddat hennes heder inför gårdens folk, utan äfven för första gången i deras närvaro bestämdt uttalat sig om sina allvarliga afsikter. Ännu hälften tveksam och med en skuggning af skygg misstänksamhet, lyfte hon sina ögon och mötte unge husbonds. Och det låg mycken värme, godt förstånd, stum tacksamhet och triumferande kärlek i de blickarna.

I stället för att bli en orsak till missförstånd och ledsamheter, gaf doktors ur klafven till en lång, solig tid af ömsesidig tillit och lycka för de två älskande. Den gaf dem lifvets fullhet hela våren igenom långt in på sommaren, men Monolavärdinnan gick omkring mera värdig och otillfredsställd än någonsin och väntade förgäfvos på ett tillfälle att göra den moderliga klokheten och det sunda förnuftet gällande för sin sons framtid.

Aakusti och Ida lefde härliga och soliga dagar, dem icke ett moln fördystrade, ända till dess den förres högt flammande kärlekslåga sjönk ner i glöd för att det mest eldfångda materialet var slutförtärdt af lågorna. Då började Ida af kvinnlig instinkt med alla en klok kvinnas medel pusta på glöden och kasta nytt bränsle i den för att drifva upp flamman till sin förra höjd igen. Det skedde först genom ökadt smek, ökadt koketteri, ökad ansträngning att vara behaglig. Men när unge husbond tog emot hennes kärleksansträngningar med endast en gillande, mätt och nöjd

min, alldeles som om det varit något, hvilket med rätta tillkom honom, så insåg Ida snart att det fordrades en annan taktik från hennes sida.

Det blef plötsligt alldeles slut med vänligheten och smeket. En vacker julikväll vägrade hon komma till mötet, som unge husbond utsatte i alskogen vid smedjan, där de bäst undgingo att bli sedda och där de därför träffats både sent och tida allt sedan de blefvo vänner för mer än ett år sedan. Unge husbond hörde förvånad hennes vägran, brydde sig icke om att öfvertala, gissade att det var kvinnfolkskonster, förstås, och lät mötet bli till här näst. Men detta hans lugna sätt att taga Idas afslag, gjorde henne alldeles utom sig. Hon hade räknat ut en så helt annan mördande effekt af sin första vägran, att hans underliga beteende slog ner som en blixst från klar himmel och splittrade alla hennes illusioner med ett slag.

Hon började storgråta midt framför sin fästman och i hörhåll för gårdsfolket.

Slutet af sommaren blef en tyst kamp på lif och död mellan Ida och modern om herraväldet öfver unge husbond. Ida var icke erfåren och kallblodig nog att förstå och respektera den varma glöd, som efterträdt hennes älskares stora brinnande eld, och som ensam är i stånd att bevara kärleken för en längre tid. Hon hade i grunden ett mycket lidelsefullt lynne, som var både halsstarrigt, stolt och miss-

tänksamt, fast hon visade ett gladt ansikte för det mesta och bet ihop tänderna öfver sina sorger.

Unge husbonds nyktra tillgifvenhet verkade på henne som en förolämpning. Den var icke nog för Ida och hennes fåfänga. Hon hade tidigare kunnat linda unge husbond kring sitt lillfinger med sina små konster, men numera förmådde hon ej röra honom ur fläcken.

Det dugde rakt inte! De voro ju icke gifta än, och hennes fästman fick visst inte taga sig några husbondelater i förtid, allra minst då gårdens folk kunde läsa i dem som i en öppen bok att hon förlorat sitt inflytande öfver honom. Men allra mest harmade henne Monolavärdinnans skarpa och nöjda blick, hvilken oafbrutet forskade i deras kärleksangelägenheter och upptäckte glädjande saker där.

Ida slog helt om med ens. När det icke hjälpte att sätta hårdt mot hårdt, likgiltighet mot likgiltighet, blef hon den öfvergifna, illa behandlade, missförstådda martyren för unge husbonds kärlek. Och när hennes plötsligt påkomna vekhet och hjälplöshet tydligen rörde unge husbond, tog hon småningom för vana att beklaga sig inför honom, hon, som aldrig brukat beklaga sig inför någon. I början gjorde omslaget god verkan. Unge husbond kände sig som hennes ansvarige beskyddare, tröstade henne efter förmåga och intalade henne hopp. Det var ju endast några

månader kvar tills han blef myndig, och då var det slut med deras sorger.

Men Ida missbrukade ganska snart unge husbonds goda vilja att stöda och hjälpa henne. Hon stannade i öfvertygelsen att det var hans plikt gent emot henne, och så började hon fordra tröst, efter han en gång inledt henne i så svåra förhållanden. Men när unge husbond märkte att hon kom med pretentioner, blef hans tröst allt mer ovillig och knapp. Och ju mer ovillig han blef, desto mer fordrande blef hon. Efter unge husbond en gång medgifvit, att han var skulden till hennes sorger, så skulle han också bära en del af dem, det var klart! Hon lämnade all sin kärleks goda vilja och takt å sido, för att hon hade rätt. Unge husbond skulle också få veta hvad det var att lida för sin kärleks skull. Och så satte hon med sin vakna och starka vilja i gång ett helt korståg af små sorger, som skulle falla öfver honom. Ty ingenting retade henne så, som att se sin fästman fullkomligt kall och likgiltig för hennes bekymmer. Och så gjorde hon sig dubbelt mer offerlam och svårmodig än hon egentligen var, och så förskaffade hon sig små hämndfulla njutningar genom att plåga honom, ty rättvisan fordrade att han icke gick af med bara plus, utan att också han skulle få känna ledsamheterna i deras förhållande, dem hon annars måst bära ensam.

Det hade helt och hållet tråkat ut unge husbond på de sista tiderna. Han började undvika Ida, men

var alldeles för godmodig och älskade henne för mycket, för att på fullt allvar tänka på en brytning. Han var viss på att Idas dåliga lynne skulle gifva med sig, och i väntan på det höll han sig undan henne och tog med ifver i tu med sina plikter som husbonde och jordbrukare.

Då hände det en dag att hans mor kallade honom till ett samtal med sig inne på sitt rum.

Alldeles utan förberedelser och inledning sade hon honom rent ut att hon mycket väl märkt huru det stod till mellan Ida och honom, och att han nu borde låta varna sig i tid af Idas konstiga lynne och lämna alla tankar på henne. Hankala Manda var ännu ogift, men det sades att hon hyste allvarliga tankar på den unge, nyetablerade handelsmannen i kyrkbyn. Skulle hennes Aakusti verkligen låta en sådan sillstrypare från staden fara af med flicka och gård och grund midt framför sin näsa?

Unge husbond gick ganska tankfull från det samtalet, förblef tankfull ännu vid middagen och mottog strax efter den Idas förtroende att hon ville träffa honom i morgon förmiddag på deras vanliga mötesplats i alskogen bakom smedjan. De hade icke haft något möte på flera veckor, emedan unge husbond dragit sig undan. Nu kom Idas anmodan i rätta ögonblicket. Unge husbond ville verkligen tala allvar med henne, förebrå henne, uppmuntra henne och en sista gång pröfva om hon ej kunde vara densamma

som förut mot honom. Annars skulle han säga henne några bittra sanningar och... ja, det skulle man sedan få se!

Det föll icke unge husbond in att misstänka att Ida lyssnat till hans och moderns samtal genom dörren.

Och nu stå de två midt inne i den täta alskogen, och unge husbond är egendomligt upprörd och stolt och beslutsam efter det stora meddelandet Ida gjort honom. Nu tänker han icke längre på någon brytning, nu är allt klart, och Ida och han äro vänner för lifvet. Ty det hon sagt honom nyss har med ens låtit hela hans gamla kärlek flamma upp ur askan; — nu är Ida som en ny käresta för honom, men en käresta, som ej är till för smek och lek, utan för lifvets och äktenskapets stora allvar.

Unge husbond känner sig med ens så märkvärdigt vuxen och stadig och gammal. Det är som låge hans dag i går flera år tillbaka i tiden och som om Idas och hans kärlek nu först blifvit det som den bort vara.

Han försöker ännu en gång se henne in i ögonen, men hon vänder återigen bort dem i huld förvirring och blygsel. Sedan tager han hennes hand och drager henne långsamt hemåt.

Men i detsamma skrattar en skata högt och obehagligt och gäckande, höjer sig med lättsinniga, korta vingslag och kryssar fram snedt emot blåsten.

»Här den inte kommit tillbaka igen, den förbannade spefågeln!» ropar unge husbond och kastar ond en sten efter henne.

»Den har alltid varit vårt vittne,» säger Ida be-
dröfvad. Hon tror på skrock, och en skata spår
aldrig någonting godt.

KARL A. TAVASTSTJERNA:

Korta Bref från en lång Bröllopsresa.

2: 25.

“Här bjudes verkligen något *nytt och ovant.*“

(Smålandsposten.)

“Boken är pikant, bra skriven. — En dråplig och hvass satir —.“

(Nya Dagligt Allehanda.)

“*Verklighetstrogen psykologisk analys utan att därför utesluta ett spelande friskt skämtlynnne.*“

(Hj. S—g i Sv. Dagbladet.)

“En *spirituell och underhållande framställning.* — Under den *roande läsningen* stegras *intresset alltiämt.*“

(Göteborgsposten.)

“Reflexioner och spirituella infall, allesammans gifna konversationsvis med en *dämpad älskvärd ironi som ger framställningen dess säregna krydda.*“

(Nya Pressen.)

I förbund med döden.

Novell. 2: 50.

“Förf. har sökt pejla själslivets skiftande djup och med *öfverlägsen framställningskonst* skildrar han för läsaren sina fynd.“

(Göteborgsposten.)

“De skiftande växlingarna i den själsjukes tillstånd skildras med *mycken intensitet och konsekvens*, med både *värme och flygt i tanke* och i uttryck och alltigenom med den *ursprunglighet* som karakteriserar Tavaststjernas föregående *psykologiska studier.*“

(Aftonbladet.)

“Berättelsen i sin helhet upp bäres af en *varm lyrisk känsla* och är genomandad af den stilla, halft själfironiserande melankoli som är Tavaststjerna eger.“

(Hufvuds adsbladet.)

“Det ligger *mästerskap* i denna så fint och skarp-sinnigt genomförda karaktersteckning.“

(Söderhamns Tidning.)

“Skrifven med all den psykologiska skarpblick och ovanliga förmåga att framkalla slående intryck som ställer förf. högt bland sina samtida.“

(Nerikes Alleh.)

“To saa mesterlige skikkelser som Klercken och Fru d'Ottange glemmer Læseren ikke let. Det er kanske den bedste Psykologi, den talentfulde Författer endnu har leveret. Vi gir Bogen vor varmeste Anbefaling.“

(Kristianiaposten.)